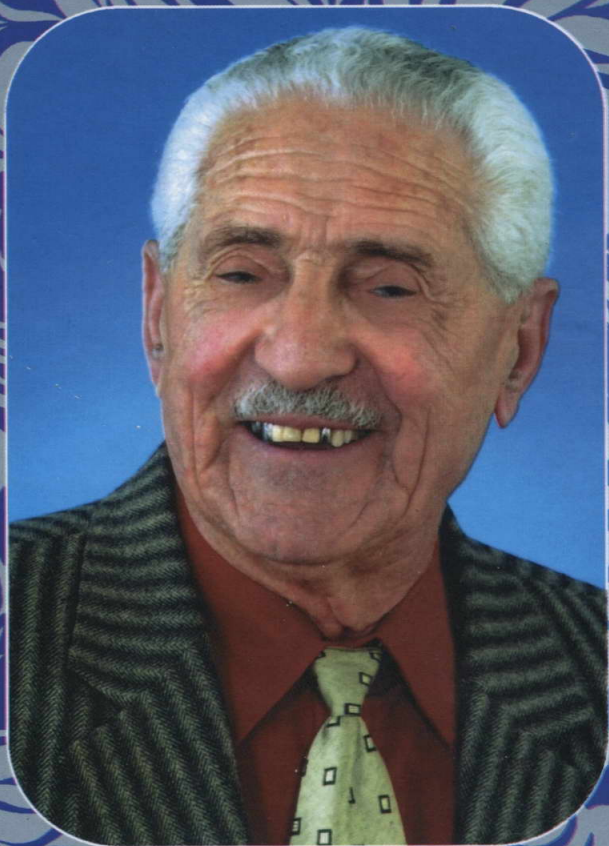


R85.32

R55



БАТРА











K85.32  
K55

Василь КОБАЛЬ

кр  
БК

# БАТЯ

Нариси про життя і творчий шлях  
видатного балетмейстера Срібної Землі – Закарпаття  
народного артиста України

**Михайла Львовича Суслікова** –  
художнього керівника заслуженого ансамблю танцю України  
„Юність Закарпаття”  
обласного Будинку культури профспілок

860861

W

Ужгород  
КП “Ужгородська міська друкарня”  
2011

2011

ББК 85.335.42(4УКР–4ЗАК)

К 55

УДК 792.82(477.87)

Книга видана за фінансової підтримки  
Закарпатської обласної державної адміністрації,  
управління культури облдержадміністрації  
та Обласного організаційно-методичного центру культури.

**ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА  
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА  
БІБЛІОТЕКА ім. Ф. ПОТУШНЯКА  
М. УЖГОРОД, ПР. СВОБОДИ, 16, 88018**

ISBN 978-966-2921-75-5

© Кобаль В.В., 2011  
© Левадська Е.Р.,  
ілюстрації, 2011



## ШАНОВНИЙ ЧИТАЧУ!

*Мені не відомо, які почуття спонукали Тебе відкрити цю книгу. Можливо, коротка і багатозвучна назва на обкладинці? А може особисте знайомство з її героєм? Скоріше за все Ти, чи хтось із близьких людей, із числа тих щасливчиків, що можуть назвати себе вихованцем або колегою по мистецькому ремеслу цього Великого митця!..*

*Та врешті це вже не так і важливо.*

*Визначальним є те, що це видання глибоко відтворює 90-річний життєвий і творчий шлях патріарха української хореографії, народного артиста України, засновника і керівника єдиного в Закарпатській області заслуженого ансамблю танцю України “Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок Михайла Львовича Суслікова.*

*Людина-легенда: безмежно люблячий, вимогливий і любимий батько, добрий порадник і надійний товариш, талановитий вчитель і наставник, великий професіонал, який понад 75 років свого життя присвятив мистецтву танцю у всіх його іпостасях – яскравий виконавець, цілеспрямований і мудрий керівник, постановник-новатор, селекціонер природного людського таланту. Все це не схвальні епітети ювіляру – це сутність його життя.*

*І дійсно, серед сотень достойників галузі культури нашого краю тільки він давно вирізняється своєю вишуканою високомистецькою аурою, тільки він випромінює дійсно по-справжньому батьківські флюїди тієї особливої персони, яка, навіть і не народившись в наших мальовничих Карпатах, настільки освоїлася і прижилася тут, що без неї вже важко уявити багатонаціональну унікальну народну творчість народу Срібної Землі – Закарпаття, котрий, хоча і був ціле тисячоліття відірваний від матері-України, але не загубився у вирі різноманітних історичних подій нашої*

*старенької Європи, а гідно зберіг і проніс через віки своє, відмінне від інших, і, мабуть, саме тим особливе та унікальне для людей цілого світу культурно-ідентичне обличчя.*

*Працьовитість, Чесність, Справедливість...*

*Ці та багато інших високих якостей були характерними ще для зовсім юного вихованця Київського хореографічного училища – Міші в 30-ті роки минулого століття, збереглися вони в учасника фронтової бригади митців Михайла Суслікова в буремні роки війни, і назавжди залишилися такими ж характерними для нині поважного навчителя молодих хореографів нашого краю – Баті, народного артиста України, володаря багатьох мистецьких, військових і трудових нагород, Президентського стипендіата.*

*Книжка “Батя” (автор Василь Кобаль, заслужений працівник культури України, лауреат обласної премії імені братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв) написана і видана з нагоди 90-річчя від дня народження ветерана культури краю, давнього друга і колеги крапців метрів хореографії України, нинішнього старшого викладача Ужгородського коледжу культури і мистецтв – Михайла Львовича Суслікова.*

*Я впевнений, що вона стане цінним джерелом пізнання для викладачів та спеціалістів хореографії навчальних закладів області, для учнів і студентів, для всіх, хто любить мистецтво танцю і прагне знати історію його розвитку у нашому краї.*

*Побажаймо ж нашому шановному Ветерану – славному подвижнику і корифею музи Терпсіхори довгих та щасливих років життя, міцного здоров'я, творчого натхнення, сімейного благополуччя, Божої благодаті на многія і благія літа!*

**Юрій ГЛЕБА,**  
начальник управління культури  
Закарпатської облдержадміністрації,  
заслужений працівник культури України





5  
Їх  
покликання  
–  
бути  
творцями  
краси  
(Передмова)

## ЇХ ПОКЛИКАННЯ – БУТИ ТВОРЦЯМИ КРАСИ

„Народний танець – особливий вид мистецтва, де образні картини життя відтворюються людиною за допомогою рухів. Виразні рухи поєднуються в певному темпі і ритмі – так виникає рисунок танцю. У міміці і жестах танцівник передає свої почуття, настрої. Все це поживляє танець, надає йому певного забарвлення”.

*(Український радянський енциклопедичний  
словник. – Т. 3. –1987. – С. 354)*

На планеті Земля є чимало чудових країв і земель – будь-який народ вважає свій рідний край найкращим і наймилішим у світі, бо в кожному з цих країв народилося, жило і працювало чимало визначних особистостей, які зуміли прославити свою рідну землю, а вона завжди віддячувала їм всенародною любов'ю і всілякою шанобою.

Закарпаття – яскрава перлина в чарівному і різнобарвному вінку народної творчості України. Історично склалося так, що цей мальовничий куточок Карпат часто був окраїною великих держав, а в певні періоди навіть „нічийною” територією. Іноземні поневолювачі віками розмивали духовність автохтонного населення краю, нищили культуру

6  
Їх  
покликання  
–  
бути  
творцями  
краси

і гідність людини. За період тисячолітнього іноземного поневолення наш дивний і чудовий край, який завжди мав багато добрих за вдачею, мужніх і працьовитих людей-патріотів, отримав, як мінімум, дві унікальні можливості для свого, відмінного від багатьох інших регіонів Європи, особливого духовного розвитку.

По-перше, знаходячись у самому центрі Європи, ця невеличка гілка прадавнього слов'янського народу, котра споконвіків проживала у Карпатах, не піддалася дикій асиміляції і денаціоналізації. Аборигени Срібної Землі – Закарпаття – місцеві русини-українці увібрали в свою культуру кращі елементи фольклору багатьох наявних тут етнічних груп, а також народів сусідніх держав – Угорщини, Румунії, Чехословаччини, Польщі. У сиву давнину через землі нинішнього верхнього Потисся пронеслися воїни різних народів – сармати, скіфи, кімерійці, кельти, гуни, авари та деякі інші племена, залишаючи свої сліди не лише у вигляді курганів, могильників, стародавніх городищ та середньовічних замків – вони, безперечно, здійснили свій вплив і на розвиток нематеріальної культури краю.

По-друге, багатьом кращим зразкам пісень, танців, обрядів та звичаїв Закарпаття випала щаслива доля не лише до наших днів зберігати свою автентичність та унікальну привабливість, вони полинули вслід за вічними заробітчанами краю далеко за моря й океани – нині їх люблять і виконують у багатьох країнах світу.

Так уже повелося, що в духовній сфері Закарпаття з давніх-давен діяло чимало непересічних творчих особистостей, багато їх – у наші часи, віримо та сподіваємось, що так буде і в майбутньому. Вписуючи надзвичайно яскраві сторінки в історію культури та мистецтва краю, ці, наділені особливими талантами, як правило, надзвичайно закохані в свою справу висококваліфіковані спеціалісти-професіонали, справжні митці, завжди вносили свій достойний вклад у розвиток того чи іншого виду, жанру, напрямку народної творчості і це багатьом з них давало унікальну можливість захити доброї слави і поваги серед широких мас



шанувальників. Окремі з них заслужено отримували свій золотий шанс – навіки увійти в когорту тих славних подвижників та корифеїв краю, чій вагомі мистецькі здобутки із часом не забуваються, а передаються з покоління в покоління.

Улюбленим видом народного мистецтва пересічного мешканця Карпатського краю завжди був танець, який зародився в глибоку доісторичну давнину, коли він ще виконував певну ритуальну функцію. Хоча танцювальне мистецтво є одним із найдавніших, але воно, разом з тим, починаючи ще від первіснообщинного ладу і до наших днів, залишається вічно юним, бо постійно відтворює красу в усіх її вимірах і проявах.

Свій особливий розвиток давнє хореографічне мистецтво отримало в культурах Стародавнього Єгипту і Греції, а в Стародавньому Римі танець уже починає сприйматися як видовище. Потім Середньовіччя накладає на хореографію своєрідне табу – заборону, але народний танець, незважаючи на жодні перешкоди, продовжує свій розвиток. А в добу Відродження у найбільш розвинених країнах Європи почався справжній розвій хореографічного мистецтва. Так, у Франції 1661 року було засновано Королівську академію танцю, створення якої дало поштовх для розвитку елітарного хореографічного мистецтва в усій Західній Європі. В Росії та Україні класичне хореографічне мистецтво бере свій початок також іще від XVII століття, але більш активно воно почало розвиватись лише у XIX та XX століттях.

Окремого поважного слова заслугове українська народна хореографія, яка зародилася в глибоку давнину під час проведення різних обрядових дійств – ігор, вечорниць, весіль, народних гулянь, а в наші дні, незважаючи на руйнівні цивілізаційні впливи, досягла рівня мистецтва всесвітнього значення. Про ці особливості української хореографії, зокрема, йдеться у відомій книзі видатного українського композитора, хорового диригента, хореографа і фольклориста, керівника створеного 1930 року в Полтаві експериментального вокально-

7  
Їх  
покликання  
–  
бути  
творцями  
краси

хореографічного ансамблю „Жінхоранс” Василя Верховинця „Теорія українського народного танцю”. У передмові до першого цього унікального видання (Київ, 1963) незабутній письменник – академік Максим Тадейович Рильський, зокрема, писав:

„Але найбільші заслуги має Василь Верховинець у справі теорії і практики українського народного танцю. Услід за Миколою Садовським, що сам був неперевершеним майстром танцю, завзято і послідовно боровся він проти вульгаризації та опошлення народного мистецтва, проти елементів кафешантану, балагана й трюкацтва в танці. Разом з тим Верховинець багато зробив для практики записування танців і заклав підвалини для наукового дослідження народної хореографії”.

У галузі народної хореографії України – цього розкішного, надзвичайно красивого, життєрадісного, сповненого невичерпної енергії виду художньої творчості – серед найвизначніших її подвижників-велетів, вірних служителів музи Терпсіхори, в першу чергу слід назвати таких прославлених і знаних у цілому світі митців ХХ століття, як вже згаданий Василь Верховинець (Костів) (1880–1938), а також Павло Вірський (1905–1975), Вахтанг Вронський (Надірадзе) (1905–1988), Галина (Ганна) Березова (1909–1997), Наталія Скорульська (1915–1982), Василь Авраменко (1895–1981), Кім Василенко (1925–2002), Мирослав Вантух (1939 р. н.), Олексій Гомон (1938 р. н.), Рафаїл Малиновський (1949 р. н.), Анатолій Кривохижа (1925 р. н.), Ярослав Чуперчук (1911–2001), Володимир Петрик (1921–2002), Георгій Чапкіс (1931 р. н.), Леонід Калінін (1911–1980), Дарій Ластівка (1928–2007) та деякі інші видатні хореографи.

У список талантів від Бога, які зробили найбільш вагомий вклад у розвиток народного хореографічного мистецтва повоєнної України, від нашої Срібної Землі – Закарпаття обов’язково слід внести ще й таких митців-ветеранів, які і нині плідно працюють у галузі культури нашого краю, як

Клара Федорівна Балог (1928 р. н.) та Михайло Львович Сусліков (1922 р. н.)

Опираючись на спадщину перших відомих постановників закарпатських масових народних танців для концертного виконання Андрія Кістя, Валентина Ангарова, Михайла Ромадова, Івана Поповича, Йосипа Волощука, Івана Келемена, Семена Мельника та деяких інших майстрів-танцівників, які віднайшли, обробили і винесли на сцену такі фольклорні хореографічні перлини Закарпаття, як „Увиванець”, „Тропотянка”, „Аркан”, „Гуцулка”, „Дубкани-скакани”, „Решето”, „Раківчанка”, „Раковецький кручений”, „Чинадійка”, „Винобрання”, „Керечанка”, „Березнянка”, „Бокораші”, „Бубнарський”, „Кумлуський чардаш”, „Ліщановий” та деякі інші шедеври народної хореографії; саме вони, добре знані і шановані в нашому краї митці, нині народні артисти України Клара Балог та Михайло Сусліков, зуміли піднести названі вище та деякі інші унікальні фольклорні скарби нашого краю до рівня світової класики.

Особливе місце серед хореографів Закарпаття упродовж багатьох років заслужено займає уродженка міста над Ужем Клара Федорівна Балог, творчий шлях якої розпочався паралельно зі створенням у нашому краї 1945 року першого професійного ансамблю пісні і танцю, нині добре відомого в світі Державного заслуженого академічного Закарпатського народного хору. Про життя і творчість багаторічного головного балетмейстера цього прославленого творчого колективу, народної артистки України Клари Балог, у ювілейному для митців краю 2010 році видавництвом „Гражда”, що в місті Ужгороді, видано розлогу документальну повість – „Жива легенда нашої культури” (автор – заслужений працівник культури України Василь Габорець).

У названій книзі любовно описано покладене на вівтар служінню рідному народові життя Людини – жінки, мисткині, патріотки – творчий подвиг щедро обдарованої багатьма талантами простої дівчинки з передмістя Ужгорода Кларіки Керечанин (за чоловіком Балог), яка, завдяки своїй

9

Їх

покликання

–

бути  
творцями  
краси

надзвичайній закоханості в народне мистецтво та дійсно одержимій працелюбності, за понад шістдесят п'ять років творчої діяльності зуміла піднятися до всесвітнього рівня визнання і стала справжньою живою легендою хореографії і взагалі культури нашого краю – народною артисткою України, володаркою Почесної Грамоти Президії Верховної Ради УРСР, орденів Трудового Червоного Прапора, Князя Ярослава Мудрого та багатьох інших державних нагород, Почесним громадянином міста Ужгород, Президентським стипендіатом.

Як відомо з історії народної творчості Закарпаття, хореографічне мистецтво в нашому краї завжди було невід'ємною частиною життя і побуту народу, воно розвивалось паралельно із жанром народної пісні і відіграло велике значення у загальному творчому розвитку людини. Однак, якщо перші спроби запису народної пісні з метою збереження її для нащадків сягають у сиву давнину, то процеси відтворення народного танцю для концертного виконання відбувалися значно повільніше і пояснюється такий стан речей в першу чергу багатовіковим іноземним поневоленням Закарпаття та відсутністю в краї професійних хореографів.

Тільки в ХХ столітті, а саме з 1919 по 1939 рік (названий період характеризується бурхливим ростом культурно-освітнього рівня автохтонного населення Підкарпатської Русі – Закарпаття – цього унікального державного утворення, яке на правах автономії в ті роки перебувало у складі буржуазно-демократичної Чехословаччини), передові діячі освіти та культури краю під безпосереднім впливом російських та східноукраїнських емігрантів, без будь-якої підтримки з боку офіційної влади, спираючись на власний ентузіазм, зуміли заснувати цілий ряд культурницьких організацій і товариств, котрі здійснили небувалий до того часу стрибок у загальному піднесенні освіти та культури, зокрема в розвиткові різних жанрів і видів народної творчості – в першу чергу хорового, музичного, драматичного, хореографічного та образотворчого мистецтва.



Так, під час відкриття 15 січня 1921 року першого постійного професійного театру під офіційною назвою „Руський театр товариства „Просвіта” в Ужгороді, крім показу відомої української народної драми „Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці” М.Старицького, відбувся великий концерт, котрий, без сумніву, став поштовхом для розвитку в краї і народної хореографії, яка до того часу існувала лише в театральних виставах. У цей же час в Ужгороді були засновані товариства „Пласт” та „Союз Підкарпатських пластунів”, які, окрім проведення великої спортивно-краєзнавчої роботи, систематично організовували проведення концертів і створювали різні самодіяльні творчі осередки. Зокрема, саме в ці роки було засновано гурток національних і салонних танців для молоді ужгородських навчальних закладів (керівник Михайло Виняр).

Кожного разу, після показу вистави драматичного колективу, пластуни, як правило, проводили танцювальні вечори для молоді – так звані „бали”. Окремі, знайомі з хореографією актори організовували секції, в яких вивчали основи ритміки і народного танцю. В Ужгороді найкраще зарекомендували себе в характерних і класичних танцях балерини „Руського театру товариства „Просвіта” Любов Гаєвська (працювала в 1923–1924 рр.) та Соня Кривицька (1924–1925 рр.), пізніше такі хореографи, як Микола Чирський (1928–1929 рр. – член „Руського театру товариства „Просвіта”, а в 1932–1933 рр. за директорства М.Аркаса – балетмейстер), Андрій Кість (керівник і балетмейстер-педагог танцювальних груп в різних місцевостях Закарпаття в 1930–1932 рр.), Володимир Лібовицький (1937–1938 рр. – балетмейстер театру „Нова сцена” в Хусті ) та деякі інші.

Однак, перші хореографічні осередки працювали в основному тільки при драмгуртках у великих містах, їх діяльність, здебільшого, не була систематичною, вона не могла бути поставлена на професійну основу через відсутність у краї кваліфікованих керівників, або як їх ще тоді називали „інструкторів” танців.

11  
Їх  
покликання  
–  
бути  
творцями  
краси

За матеріалами газети „Вісті Ужгородщини” від 26 травня 2001 року (стаття І.Кардашинця до 10-ї річниці Незалежності України та 110-ї річниці від дня народження „інструктора” танців Андрія Кістя) одним із перших професійних хореографів Закарпаття став вихованець незабутнього подвижника української культури всесвітньо відомої школи українських танців Василя Авраменка – такі школи на початку ХХ століття працювали в багатьох регіонах України – кращий з його учнів Андрій Кість, який у 1930 році приїхав у наш край на запрошення Августина Волошина та Юрія Ревая і створив, по суті перші в краї, курси українських танців – в Ужгороді, Перечині, Великому Березному, Ставному, Сваляві, Воловому (нині Міжгір’я), Мукачеві, Хусті, Кошельові, Нанкові, Великому Бичкові, Ясіні та інших населених пунктах тодішньої Підкарпатської Русі. Через ці школи-курси за кілька років навчання пройшло понад шість тисяч чоловік.

Учнем Василя Авраменка був також і Микола Чирський (1902–1942) – актор, балетмейстер і драматург „Руського театру товариства „Просвіта” в Ужгороді у 1928–1929 роках.

У книзі „Розвиток аматорського мистецтва Закарпаття” (автори В.Рудейчук та В.Сможаник) про діяльність у нашому краї вже названого вище Андрія Кістя, цього, без сумніву, визначного українського хореографа, зокрема, йдеться:

„А за навчання на курсах від бідних селян плату не брав. Під його керівництвом танцюристи виступали на різних святах, пластових і просвітянських з’їздах та поза межами краю у Пряшеві, Кошицях, Празі, Угорщині тощо.

Талановитий танцюрист і чудовий педагог А.Кість навчав закарпатську молодь таких танців: „Аркан”, „Гуцулка”, „Коломийка”, „Гопак”, „Чумак”, „Подільський козачок”, „Катерина”, „Журавлі”, „Гонивітер”, „Гаївки” та багато інших. Ці танці молодь виконувала на всіх культурно-мистецьких заходах аж до трагічних днів Карпатської України в березні 1939 року. На превеликий жаль за роки війни все це розгубилося, забулося, а виконавці роз’їхались по різних країнах світу”.

Успішній роботі Андрія Кістя у нашому краї, очевидно, добре сприяли його закоханість у чарівну природу Карпат і велика любов та повага до талановитих і працьовитих людей нашої Срібної Землі – такі якості не раз яскраво проявлялися у багатьох видатних особистостей, зокрема у представників творчої інтелігенції, яких доля закидала сюди з різних країн світу і які дуже скоро на теренах нашого чарівного краю яскраво проявляли свій талант і згодом ставали вже його гордістю – саме завдяки своїй одержимій закоханості в його принади.

У галузі культури Закарпаття в різні періоди таких подвижників духовності було багато. Зокрема, ними стали приїжджі письменники Матвій Тевельов, Володимир Ладижець, Фелікс Кривін, Ольга Рішаві, Іван Стецюра, Володимир Панченко, співак Борис Єрьоменко, актриса Марія Харченко, поет і композитор Михайло Машкін, режисери Микола Аркас, Гнат Ігнатович, Олександр Гриб, Ярослав Геляс, Анатолій Філіппов, Всеволод Майданний, хормейстери Олекса Приходько, Петро Милославський, Петро Гудз, Володимир Лихачевський, художники Олександр Бурлін, Михайло Роскін, Федір Безверхнев, Степан Сероухов, майстри народної творчості Іван Кізін, Зіновій Перестюк, Людмила Губаль, хореографи Валентин Ангаров (Рябоконь), Микола Ромадов, Михайло Сусліков, Олександр Опанасенко та багато інших митців.

У статті Олени Макари „Балетмейстер, що першим вивів закарпатський танець на сцену”, опублікованій у газеті „Ужгород” від 12 червня 2010 року, зокрема, йдеться:

„І символічно, що саме цього річчя (мова йде про відзначення 65-ї річниці Державного заслуженого академічного Закарпатського народного хору) до Ужгорода завітали невістка й онучка першого балетмейстера тоді ще Закарпатського ансамблю пісні і танцю Валентина Ангарова (1905–1978), чий внесок у крайове мистецтво за ледь більше року, що пропрацював тут, неоціненний – він, за словами нашого відомого земляка, композитора і хорового диригента, керівника

14  
Їх  
покликання  
–  
бути  
творцями  
краси

Закарпатського народного хору з 1954 по 1969 роки Михайла Кречка, „створив основу традиції для всіх наступних постановок закарпатських народних танців”.

Народився Валентин Семенович Ангаров (Рябоконь ) 25 жовтня 1905 року в сім’ї підхорунжого Запорізького козачого війська Оксентія (Семена) Рябокonia, яка проживала в місті Миколаєві. Дитячі та юнацькі роки провів у цьому ж портовому місті, де працював на судноремонтному заводі імені Андре Марті, одночасно навчався у ФЗУ і згодом здобув спеціальність токаря. На молодіжних вечірках був заводієм і завжди перемагав у танцювальних змаганнях. Батько Валентина колись навчався бальних танців у Варшаві і очевидно передав синові неабияку любов до танцювального мистецтва, яка проявилася в нестримному бажанні хлопця стати професійним танцюристом. У 30-х роках Валентин Рябоконь вступає до Ленінградського хореографічного училища і бере собі псевдонім Ангаров (цей псевдонім відтоді став прізвиськом відомої нині династії чудових танцівників і талановитих хореографів-постановників Ангарових).

Після закінчення хореографічного училища Валентин Семенович працює солістом балету в оперних театрах Ленінграда та Москви, а в 1937 році доля приводить його у перший склад щойно створеного незабутнім Ігорем Мойсеевим Державного ансамблю народного танцю СРСР у Москві. У цьому прославленому на цілий світ колективі талановитий танцівник досить скоро став провідним солістом, особливо був неперевершеним у сюжетно-ігрових номерах та проявив неабиякий талант хореографа під час постановки танців для концертних бригад ансамблю. У 1940 році Валентин Ангаров був призначений на роботу балетмейстером Державного Бурятського музично-драматичного театру, а пізніше працював у різних мистецьких колективах Москви, Єревана, Вінниці, Мінеральних Вод.

З початком війни Валентин Семенович мобілізований і направлений балетмейстером Північнокавказького військового округу, де створює мобільні концертні бригади, з



якими постійно виїжджає в розташування військових частин та на передову. У квітні 1944 року він став балетмейстером 4-го Українського фронту і разом з концертною бригадою, в якій працювали його майбутня дружина Олена (Льоля) Сидоренко, а також танцюристи Лідія Замораєва та Михайло Сусліков, був направлений у Чехословаччину, де служив аж до закінчення війни.

Бригада артистів на чолі з Ангаровим побувала і в Ужгороді – одразу ж після визволення міста від фашистів (до визволення Ужгород перебував у складі Чехословаччини).

У червні 1945 року колектив Запорізького музично-драматичного театру імені М.Щорса був направлений в місто над Ужем для надання допомоги в організації роботи Закарпатського обласного державного українського музично-драматичного театру, який створювався. Разом з ним їдуть і наші фронтовики.

Після демобілізації з армії Валентин Ангаров отримує направлення на творчу роботу в Ужгород – балетмейстером новоствореного Закарпатського ансамблю пісні і танцю, де з багатьох запропонованих для перегляду танцівників-аматорів керівник відібрав 16 обдарованих хлопців та дівчат і почав з ними активно працювати. У цьому допомагала йому й дружина Олена Миколаївна Сидоренко – теж чудовий балетмейстер, яка отримала високу професійну підготовку в школі легендарної російської танцівниці А.Я.Ваганової (1879–1951). Дуже скоро саме тут – в місті над Ужем – у Валентина Семеновича яскраво проявляється неабиякий талант хореографа-постановника. За порівняно короткий термін йому вдалося із простих любителів народного танцю створити професійну балетну групу ансамблю, основою репертуару якої стали записані ним в селах краю і талановито поставлені в колективі народні танці Закарпаття. У програмі першого концерту Закарпатського ансамблю пісні і танцю, який відбувся в Ужгороді 17 червня 1946 року, вже були успішно виконані поставлені Ангаровим танці „Дубкани-скакани”, „Увиванець”, „Аркан” та деякі інші, котрі одразу отримали

приголомшливий успіх у глядачів і... до сьогоднішнього дня залишилися в золотому фонді Закарпатського народного хору.

Наприкінці 1946 року Валентин Ангаров повертається до Запоріжжя, потім працює головним балетмейстером Шахтарського ансамблю пісні і танцю (м.Донецьк), Ансамблю пісні і танцю Північного флоту (м.Североморськ), Ансамблю пісні і танцю Радянської Армії (ПКВО, м.Ростов-на-Дону), а вийшовши на пенсію, ще тривалий час керує самодіяльними колективами в місті Ростов-на-Дону.

Зауважимо, що упродовж багатьох років родина Ангарових підтримувала дружні зв'язки із закарпатськими митцями, зокрема із сім'єю Михайла Суслікова і це, безперечно, мало великий вплив на розвиток хореографічного мистецтва Срібної Землі.

У другій половині ХХ століття у розвиток хореографічного мистецтва краю свою наполегливу працю, багато сил, енергії та вміння у різні періоди також вклали заслужені артисти України Олександр Опанасенко та Петро Куштан, заслужені працівники культури Йосип Волощук, Золтан Патко, Іван Пастеляк, Михайло Сачко, Дезидерій Лізак, Михайло Шютів, Олена Яцканич, Олена Савіна, Людмила Петрецька, хореографи Іван Попович, Євгенія Лаптева, Іван Станканинець, Василь Барзак, Євген Бек, Ольга Нодь, Анатолій Свіщов, Алік Приходько, Михайло Перельман, Олександр та Оксана Хижуні, Василь Пішта, Тиберій Сабов, Іван Панько, Ірина Гнепа, Жолт Королевич, Олена Камінська, Вікторія та Євген Брежинські, Мирон Герман, Микола Мовнар, Роза Мацак, Валерія Черненко, Людвіг Бундаш, Йосип Барна, Віктор Бабука, Володимир Рудейчук, Маргарита Костьо, Ольга Плішка, Василь Лендел, Петро Борис, Іван Панич, Вікторія Ткач, Федір Лугоші, Тетяна Черничко, Василь Зеленьак, Василь Магарита, Петро Біксей та деякі інші балетмейстери.

Добрий поштовх у підготовці керівників танцювальних колективів дали створені ще на початку 50-х років при Закарпатському обласному будинку народної творчості

10-місячні курси хореографів, які з деякими перервами діяли аж до 90-х років і випустили понад 300 спеціалістів для практичної роботи з початкуючими танцювальними гуртками в усіх районах і містах краю. Діяльністю курсів у різні роки керували такі знані в Закарпатті хореографи, як Євгенія Лаптева, Іван Станканинець, Євген Бек, які до роботи з курсантами постійно залучали кращих в області постановників-практиків – Клару Балог, Михайла Суслікова, Олександра Опанасенка, Івана Поповича, Івана Пастеляка та деяких інших педагогів-хореографів.

Звичайно ж, в окресленому тут вступному матеріалі всі питання історії зародження і розвитку, а також інші важливі аспекти та проблеми становлення хореографічного мистецтва в нашому краї охопити неможливо. Цей своєрідний і особливий напрямок розвитку народної культури Срібної Землі – Закарпаття ще потребує детального вивчення.

Сучасні хореографи нині часто захоплюються організацією модних телевізійних шоу, які збирають багатомільйонну телевізійну аудиторію охочих до перегляду розважальних заходів сучасників. Переконаний, що навіть такі надзвичайно захоплюючі видовища, як „Танцюють всі!”, „Майдан’s” та деякі інші, котрі останнім часом заповнили ефір майже всіх телепрограм, не зможуть стерти в пам’яті закарпатців незабутні і захоплюючі враження від щасливого знайомства з унікальними хореографічними перлинами наших предків, на яких упродовж століть виховувались попередні покоління шанувальників народного хореографічного мистецтва.

Сподіваємось, що наші дослідники сфери духовності вже в недалекому майбутньому обов’язково повернуться до вивчення і узагальнення нових історичних документальних матеріалів про розвиток у краї народної хореографії. Такі документи, хоча вже й досить важко, але ще можна віднайти, для того щоб їх якнайскоріше узагальнити, обробити та підготувати і випустити в світ нові оригінальні друковані видання таким чином, щоб білих плям в історії духовного життя наших предків залишалось менше.

860861

**ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСНА  
УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА  
БІБЛІОТЕКА ім. Ф. ПОТУШНЯКА  
М. УЖГОРОД, ПР. СВОБОДИ. 16. 88018**

17  
Їх  
покликання  
–  
бути  
творцями  
краси



## У ВИРІ СТИХІЇ ТА НЦЮ

„З давніх часів Танець вважався улюбленцем серед мистецтв, а його покровителька Терпсіхора – найчарівнішою з дев’яти муз. Маєстро (Михайло Сусліков) не уявляє свого життя без танцю. Йому аплодувало Закарпаття у 1946 році...

І сьогодні він пам’ятає посмішку Сталіна, бо бачив його не з портрета. Зустріч з Микитом Хрущовим і Яношем Кадаром, дружба з видатними акторами назавжди в його пам’яті...”

*(РІО. – 2004. – 3 квітня)*

Як відомо, 50–70-ті роки ХХ століття характеризуються загальним зростанням духовності українського народу і, зокрема, тим, що на Закарпатті в цей час розпочався бурхливий розвиток різних видів і жанрів народної творчості не тільки у великих містах, напрочуд масове зростання кількості самодіяльних художніх колективів відбувалося і у найвіддаленіших невеликих населених пунктах у всіх районах області. Поряд із розвитком вже традиційних вокально-хорових, музичних та драматичних гуртків, активно створюються і стають досить популярними фольклорні та хореографічні колективи. Їх творчому зростанню сприяє майже щорічне проведення різних місцевих, обласних і республіканських олімпіад, оглядів та конкурсів.



Цікавими фольклорними колективами Рахівського, Іршавського, Тячівського, Міжгірського, Хустського та деяких інших округів заявила про себе наймолодша Закарпатська область Української РСР на творчих звітах та республіканських олімпіадах 1945–1951 років, які велелюдно проходили в столиці України – місті Києві. Талановиті керівники і режисери яскравих творчих колективів, які повезли в столицю України закарпатські вечорниці, весілля та інші народні обрядові дійства, не лише показали невичерпне багатство фольклору Срібної Землі – Закарпаття, але й самі прилучилися до джерел народної творчості багатьох інших регіонів України, що, безперечно, мало свій позитивний вплив на дальший розвиток народного мистецтва краю взагалі та на окремі його види і жанри зокрема. Одним із таких видів стало хореографічне мистецтво, а особливо ті творчі осередки, які спеціалізувались на показі у сценічному вигляді окремих танцювальних номерів.

Уже в перші повоєнні роки при клубах та на підприємствах області почали масово створюватись хореографічні гуртки, яких на кінець 1950 року вже налічувалось понад 200. Так, кращими серед хореографічних колективів за підсумками Закарпатської обласної олімпіади 1952 року стали танцювальні групи Мукачівського цегельно-черепичного заводу, Свалявського лісохімзаводу, Берегівського, Виноградівського, Іршавського та Хустського окружних будинків культури, а згодом – ансамблі танцю „Свалява” – Свалявського ліспромгоспу, „Човник” – Іршавської ткацької фабрики (керівник Михайло Перельман), „Латориця” – Мукачівського міського будинку культури (керівник Борис Прокопенко), ансамблі пісні і танцю „Карпати” – Рахівської картонної фабрики та „Гуцульщина” – Ясінянського лісокомбінату, а також танцювальні гуртки клубів сіл Чинадійово – Мукачівського, Невицьке – Ужгородського, Велика Копаня – Виноградівського, Богдан та Солотвино – Рахівського округів. Зокрема, в 50-х роках минулого століття завжди добру творчу репутацію мав танцювальний ансамбль

Берегівського окружного будинку культури (керівник І.Літвіненко), який на черговій обласній олімпіаді виборів перше місце і був запрошений учасником республіканського заключного концерту до міста Київ.

А на Іршавщині – за прикладом Закарпатського народного хору – в 1954 році в селі Довге на місцевому деревообробному комбінаті талановитим самодіяльним композитором і фольклористом, пізніше одним із перших в області заслужених діячів мистецтв УРСР Михайлом Машкіним було створено надзвичайно популярний в Україні ансамбль пісні і танцю „Боржава”; з 1953 року в селищі Ільниця при місцевому шахтоуправлінні вже також працював відомий в області та за її межами ансамбль пісні і танцю „Шахтар” (художній керівник Юрій Матішинець), а ще в тому ж таки Іршавському районі 1954 року на базі відомої у краї хору-ланки почав працювати один з перших в області сільських художніх колективів нового типу – ансамбль пісні і танцю „Виноградар” колгоспу імені Чапаєва села Великий Раковець (художній керівник – згодом відомий композитор, балетмейстер, фольклорист, збирач і постановник унікальних народних танців Закарпаття Семен Мельник (його помічники – поет-фольклорист Іван Мельник та культпрацівник Іван Зеленьк)).

Серед сільських ансамблів пісні і танцю, які успішно працювали в області в ті роки, пізніше також добре зарекомендував себе і створений у 1956 році на базі відомого хорового колективу ансамбль пісні і танцю „Кукурудзовод” колгоспу „За нове життя” села Білки (художній керівник Петро Світлик, а згодом Олександр Крученик та Михайло Копинець, керівники танцювальної групи Іван Попович та Петро Біксей).

Принагідно слід зауважити, що саме від учасників ансамблів пісні і танцю „Виноградар” села Великий Раковець, „Кукурудзовод” села Білки та „Верховина” Іршавського районного будинку культури відомий у нашому краї балетмейстер, народна артистка України Клара Балог записала

і вперше поставила в самодіяльних колективах краю, а також в Закарпатському народному хорі нині добре відомі на цілий світ такі народні танці, як „Раковецький кручений”, „Бубнарський”, „Бойківські забави”, „Хмільницький чардаш”, „Ліщановий” та деякі інші.

А одним із найперших серед відомих і славних не лише в той час самодіяльних художніх колективів такого типу, але й знаних і шанованих в області упродовж довгих років своєю систематичною діяльністю та успішних до сьогоднішнього дня, слід обов'язково назвати народний ансамбль пісні і танцю „Лісоруб” Великобичківського лісохімкомбінату імені І. Локоти Рахівського району. Першим його художнім керівником ще з 1947 року був відомий в краї диригент і композитор Микола Куцин, згодом – Михайло Кобулей, Йосиф Кадар, Павло Копинець, заслужені працівники культури України Михайло Мокану та Василь Пекарюк, а також нинішній художній керівник Володимир Шепета, балетмейстери-постановники – з 1947 року корифей гуцульських народних танців, заслужений працівник культури України Йосип Волощук, а згодом – Мирон Герман.

Одним із кращих хореографічних колективів області з 1955 по 1961 рік був ансамбль танцю „Свалява” Свалявського лісокомбінату, який у ті роки очолював Михайло Сусліков. У всеукраїнській газеті „Профспілкові вісті” від 22 квітня 2010 року завідуючий відділом Закарпатської облпрофради Сергій Баранчиков у статті „Легенда української хореографії” згадує:

„Під його керівництвом цей аматорський колектив (танцювальний ансамбль „Свалява”) став одним із кращих у Всесоюзній профспілці працівників лісової, паперової та деревообробної промисловості, з успіхом виступав в Україні та за її кордоном”.

В обласному центрі на високому виконавському рівні тоді знаходилась танцювальна група Ужгородського фанерно-меблевого комбінату під орудою Аврелії Кремницької.

Сьогодні при обласному Будинку культури профспілок, що розташований по вулиці Руській в місті Ужгород,

працюють три унікальні самостійні аматорські хореографічні колективи: заслужений самодіяльний ансамбль танцю України „Юність Закарпаття” (незмінний художній керівник – народний артист України Михайло Сусліков), зразковий дитячий ансамбль танцю „Джерельця Карпат” (художній керівник – заслужений працівник культури України Михайло Сачко) та зразковий дитячий ансамбль танцю „Веселка” (художній керівник – заслужений працівник культури України Людмила Петрецька), які мають у дитячих студіях по кілька груп різних вікових категорій. Про творчість названих унікальних дитячих хореографічних осередків також можна багато чого сказати похвального – вони мають свою багату історію і про їх подвижницьку діяльність слава йде далеко за межами нашої області. Зокрема, при цих колективах вже кілька десятиліть щороку займається понад 200 учасників, із них кожного разу близько 100 – обдаровані діти віком від 5 до 10 років. По суті – це своєрідна школа народних талантів, через яку за багато років творчої діяльності нелегку і відповідальну хореографічну науку пройшли тисячі обдарованих танцівників, котрі завжди радували й нині продовжують радувати численних любителів хореографічного мистецтва чарівним дивом із див – народними танцями не тільки Закарпаття та всієї України, але й хореографічними шедеврами багатьох народів світу.

Які ж витoki цього феномену зацікавленості великої кількості молодих людей народним хореографічним мистецтвом, що спонукає їх – нинішніх служителів музи Терпсіхори – самовіддано, а іноді й одержимо, віддаватися участі у систематичних, часто виснажливих заняттях та концертних виступах перед глядачами?

Усе це стало можливим і доступним для багатьох ужгородських сімей завдяки подвижницькій діяльності, перш за все, багаторічного керівника єдиного на Закарпатті заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття”, нині народного артиста України Михайла Львовича Суслікова, який уже в далекому 1961 році за ініціативою тодішнього



першого секретаря Ужгородського міськкому компартії України Івана Юрійовича Бігунця очолив щойно створений в місті над Ужем танцювальний гурток, котрий спочатку працював при Ужгородському міськкому будинку культури, а згодом – при клубі Закарпатської обласної ради профспілок.

До речі, новостворений колектив, у якому після конкурсного відбору у вересні 1961 року почали займатись 72 юнаків і дівчат, спочатку було названо дуже лаконічно – „Юність”. Пізніше з’ясувалось, що назву „Юність” носить і один із кращих танцювальних колективів міста Львова, яким у той час керував вже тоді знаний серед шанувальників народного мистецтва балетмейстер, нині Герой України, лауреат премії імені Т.Г.Шевченка, академік, народний артист України, художній керівник знаменитого у цілому світі Національного академічного ансамблю танцю України ім. П.Вірьського Мирослав Михайлович Вантух. А тому ужгородські аматори зупинились на новій назві – „Юність Закарпаття”.

З того часу майбутній легендарний творчий колектив Срібної Землі „Юність Закарпаття” та обдарований ще замолоду багатьма талантами віртуоз танців, нині поважний метр народної хореографії України Михайло Сусліков асоціюється у шанувальників мистецтва музи Терпсіхори як єдине і нероздільне ціле. І це справедливо, адже їх об’єднує таке вічне творче і життєве кредо, яке вже стало крилатим, а було висловлене у свій час незабутнім фольклористом і корифеєм української народної хореографії Василем Авраменком: „Танок – то мова, то могутня мова, якою вимовляємо душу”.

Повністю погоджуємось із сказаним, бо дійсно цією напрочуд високою і досконалою божественною мовою невтомний Митець – Михайло Сусліков не тільки через свій непоборний творчий дух і наснагу, але й через величезні старання кожного нового учасника ансамблю танцю „Юність Закарпаття” упродовж довгих і нелегких понад п’ятдесят

років, голосно промовляє до народу. Сильний духом фанат-працелюб – він з кавказьким завзяттям та любов'ю до людей, за всі ці роки, мужньо переборюючи труднощі, вистояв, не зігнув спину і, мабуть, тому влучно був люб'язно названий своїми вихованцями Батею, бо ще й сьогодні – у свої поважні 90 років – продовжує блискуче проявляти себе як повноправний володар, мужній охоронець, творець і пропагандист унікальної української народної хореографії.

Пунктуальний і працьовитий – він завжди служив і служить учасникам ансамблю добрим прикладом в усьому, чого вимагає і від них – напучує своїх вихованців на добрі справи, застерігає від необачних вчинків, вчить бути настирливими і будь-що домагатися досягнення поставленої мети. Відмінні акторські дані, серйозна фахова підготовка, величезний досвід та набута упродовж майже восьми десятиліть величезна практика, завжди давали митцю можливість успішно організовувати справу, за яку брався.

Чарівна природа Карпатського краю, володіння Божим даром провидіння, велика повага до традицій предків – завжди надихали, та ще й нині надихають Батью – Михайла Львовича Суслікова – знаходити у вирі стихії народного танцю Срібної Землі – Закарпаття, де він себе так блискуче проявив, нові спалахи творчої енергії, знову і знову дивувати та радувати всіх нас цим вічно молодим завзяттям.

### А починалося все так...

У кожної людини є своя рідна мала батьківщина, тобто те місце на землі, де вона народилась, і де, як кажуть у народі, закопана її пуповина. Але життя часто закидає багатьох з нас далеко від місця свого народження, а потім вже інші місцевості, краї та непередбачувані дороги на землі накладають свій відбиток на долю кожного з нас, а часто саме ті, здавалось би чужі краї, стають ріднішими і доленоснішими

за місцевість, де народився, бо виводять людину на такі захмарні висоти, про які в дитинстві та юності тільки мріялось.

Наша розповідь про складні життєві перипетії одного із визначних діячів культури України – про простого київського хлопчика в далекому дитинстві, про обпалені страшною війною в різних краях роки його юності, про віхи становлення та здобуття ним в середньому віці перших творчих висот у також різних краях, а ще – це прославна ода-оповідь про багатолітню справді подвижницьку життєву дорогу одного із неординарних митців Закарпаття до всенародного визнання і слави.

Михайло Львович Сусліков, відколи себе пам'ятає, відзначає кожен день свого народження разом із настанням Нового року, адже народився (а може батьки так записали в метриці?) саме 1 січня 1922 року в старовинному місті Могилеві-Подільському – у цьому нині досить великому районному центрі Вінницької області України, за 154 кілометри від обласного центру, на мальовничій річці Дністер, неподалік Молдавії.

Щасливі батьки – Лев Пікасович і Тетяна Никонівна Суслікови, – очевидно, дуже раділи появі на світ нового продовжувача роду, бо надзвичайно старались, щоб їх первісток, а як пізніше виявилось єдина дитина в сім'ї, якомога менше відчував життєві негаразди, що випадали на його долю, як, до речі, і на долю майже кожного пересічного жителя тодішньої Центральної України в ті надзвичайно важкі та мінливі роки великих революційних перетворень і потрясінь, адже, крім постійної виснажливої праці, а часто голоду та розрухи, вони не могли принести нічого доброго для таких простих трудівників, якими були Михайлові рідні.

Мабуть, його батько – Лев Пікасович – із притаманною йому настирливістю шукав кращого виходу із життєвої ситуації, що склалася, бо вже через рік після народження сина переїхав з родиною до Києва. Главі сім'ї пощастило знайти досить пристойну для тих важких часів роботу – він став

службовцем, одним із керівників системи державної торгівлі у місті Києві на Подолі і це не раз рятувало всю сім'ю від голодної смерті, особливо в 30-ті роки минулого століття.

За спогадами Михайла, батько – за національністю осетин – був досить запальною і суворою, але працелюбною та справедливою людиною. Він не терпів брехні, обману – ослухатись його значило для сина добре отримати на горіхи. Запам'яталося, як він одного разу наказав Михайлові принести води з колонки, що знаходилась неподалік у дворі, а той чомусь не виконав вказівки батька і, за непослух, був добре відшмаганий ременем. Ще жорстокіше вчинив батько за синову спробу зробити собі на тілі дуже модні серед молоді тих часів наколки-татування. Платою синові за цю витівку була навпіл розсічена губа і... гірка пам'ятка на все життя. Але, попри ті кілька неприємних спогадів, найбільше Михайлові чомусь запам'яталося саме те, як у дні його народження батько щедро пригощав численних друзів свого сина смачними наїдками та цукерками і розповідав їм смішні історії.

Мати – Тетяна Никонівна – в основному займалась домашнім господарством. Була вона надзвичайно м'якою, ласкавою і щедрою людиною. Малому Михайлові добре запам'яталось, як мати захищала сина від часом дуже гарячих „виховних” заходів свого суворого чоловіка, а ще те, як досить часто старалась підгодувати чимось смачненьким вічно голодних сусідських хлопчаків – друзів сина, а таким чином і його самого, мовляв, щоб не був таким страшенно худим.

Спогади про ті пам'ятні роки проживання Михайла Львовича у легендарному старовинному Києві, безперечно, пов'язані із незабутніми згадками про такі приємні і світлі дні літнього купання та риболовлі на Дніпрі, адже вони, незважаючи на всілякі життєві негаразди та лихоліття, за словами самого митця, були найбільш безхмарними та сонячними днями його, в основному досить щасливого, але, на жаль, такого швидкоплинного дитинства.

А потім була чудова пора навчання в школі, палке захоплення спортом і математикою – такими модними заняттями для багатьох юнаків і дівчат у ті, сьогодні вже такі далекі, але, до деякої міри, найбільш радісні та незабутні роки Михайлового життя перед Другою світовою війною.

Всі, хто знав хлопця, відзначали в ньому рішучість, спостережливість, гострий розум, принциповість. Будучи ще юнаком – цікавився складними життєвими проблемами, часто втручався у їх вирішення.

Навіть ще й сьогодні митець із захопленням розповідає, яке надзвичайно велике задоволення він отримував у ті часи від занять спортивною боротьбою, акробатикою, участю у дитячій дворовій футбольній команді – чудова фізична підготовка в юному віці, мабуть, досить благодатно вплинула в майбутньому і на його вельми добрі успіхи в оволодінні мистецтвом народного танцю.

„Уявіть собі, – згадує Михайло Львович, – що, ані мій тато, ані мама не мали прямого стосунку ні до пісні, ні до танцю. Але мої дядьки та двоюрідні брати по батьковій лінії дуже любили танцювати і на спільних сімейних святах постійно демонстрували якісь хореографічні постановки. Поступово вони почали долучати до цього і мене – виявилось, що виходить дуже добре. Мене підтримували та заохочували, і досить скоро я відчув, що без танцю вже не уявляю себе – полюбив його фанатично. Вдома я постійно „скакав”, вигадував нові рухи і... заважав мамі, котра, поправляючи за мною килими, як правило, виганяла танцювати на вулицю”.

Відомо, що Михайло Сусліков до систематичних занять танцями прилучився тільки десь у 12-річному віці за пропозицією свого двоюрідного брата Віктора, котрий разом з іще трьома своїми рідними братами змалку відвідував хореографічну студію при тодішньому Київському будинку вчителя, яка працювала в столиці України по вулиці М.Калініна, – коли теж почав навчатися у цій студії, яка займалася в ті роки під орудою чудового українського хореографа, в майбутньому заслуженого артиста Української РСР Бориса Олександровича Таїрова (1906–1985).



Належав Б.О.Таїров до славної когорти відомих корифеїв хореографічного мистецтва – це знаний далеко за межами України артист балету, талановитий педагог-хореограф і чудовий балетмейстер-постановник. Народився в Одесі, навчався у школі, а в 1926 році закінчив місцевий музично-драматичний технікум, потім до 1933 року працював артистом балету спочатку в Одеському, з 1933 по 1934 рік – у Харківському, а з 1934 по 1937 рік – у Київському театрах опери та балету. З 1936 по 1951 рік Б.О.Таїров – викладач Київського театрального інституту, з 1937 по 1940 рік – балетмейстер Державного ансамблю танцю України, а в 1944–1972 роках працював головним балетмейстером Київського театру оперети.

У 1954 році отримав почесне звання – заслужений артист УРСР.

Помер Б.О.Таїров у 1985 році і похований у Києві.

Михайло Львович завжди з великою повагою і приємністю згадує цього славного подвижника танцювального мистецтва України – свого першого вчителя і наставника, який був, перш за все, творцем, а не споживачем, і наполегливо вчив своїх вихованців дотримуватися цього високого морального принципу; він не лише закликав настирливо оволодівати всіма таїнами хореографічного мистецтва, а й сам завжди служив гідним прикладом у цьому для своїх учнів. Михайлові ще й дотепер згадуються ті, часом дуже виснажливі, вправи, без котрих не буває справжньої хореографії, які не всім одразу так просто давались, але вчитель спокійно просив повторювати їх ще і ще раз, аж поки той чи інший рисунок танцю не ставав синхронним у всіх виконавців, чітким і красивим глядачеві.

Борис Таїров був надзвичайно талановитою людиною – він дійсно володів великим педагогічним даром впливу на тих, хто його оточував, особливо на молодих людей, і тому вміло виховував учнів не тільки словом, а й своїм ставленням до справи, власним прикладом. У нього завжди можна було багато чому безкорисливо повчитися тим, хто на все життя

полюбив мистецтво танцю. Юний Михайло Сусліков, мабуть, був одним із тих початкуючих танцівників, у якому досвідчений педагог побачив іскру справжнього таланту, того, мабуть, подарованого небом, нестримного бажання не тільки любити, але й творити високу красу і тим самим приносити собі та глядачеві невимовну насолоду. А сам наставник став для свого улюбленого учня на все життя великою райдужною надією, яка завжди пробуджувала і донині продовжує пробуджувати в ньому велику любов до народного танцю, надихала і надихає на невинне устремління до самовдосконалення. Заповітна мрія обох, як бачимо, здійснилася – здібний учень став одним із обдарованих небом провідних хореографів України, про що, мабуть, ще в ті далекі роки здогадувався його перший вчитель і цим, переконані, безмірно гордився.

Розпочавши систематичні заняття у студії Київського будинку вчителя, Михайло Сусліков досить скоро так захопився хореографією, що за два роки став одним із кращих її танцівників і вже в 1936 році той же Борис Олександрович Таїров запросив його на навчання до Київського хореографічного технікуму, де він сам водночас був і завучем. Навчаючись на третьому курсі названого технікуму, талановитий юнак паралельно працює актором балету Київського театру опери і балету імені Т.Г.Шевченка, все більше і більше показуючи неабиякі успіхи в цій нелегкій творчій роботі. Саме в технікумі талановитий танцівник отримав фахову освіту за спеціальністю „артист балету”, а в столичному театрі опери і балету настільки удосконалив своє володіння мистецтвом танцю, що скоро став віртуозом цієї справи.

„Високе мистецтво, – сказав ще в 2004 році Михайло Сусліков в одному із своїх інтерв'ю відомій ужгородській журналістці Наталії Гончаровій, – проходить через серце не тільки твоє, а й через серця інших. Коли я, ще юнаком, почав танцювати у Київському будинку вчителя – танець полонив мене. Мрія вчитися не виходила з голови. З того часу і понині ганець присутній у моєму житті”.

Юнацькі роки Михайла Суслікова припали на досить особливі десятиліття перед Другою світовою війною – важкий час дещо своєрідного політичного розвитку українського народу. Поступово, незважаючи на масові репресії, в Україні народжувалась нова верства власної інтелігенції, набирала потужності хвиля національного відродження, яка, очевидно, в особі майбутнього хореографа синтезувала ідеї характерного для того часу процесу духовного оновлення, котрий мав у своїй основі суто український феномен.

Йому вдалося ще замолоду відшукати той єдиний позитивний згусток високої творчої енергії, що пізніше стане запорукою духовного злету, бо в ньому, як в елітній зернині, вже була закладена майбутність – плід нового врожаю. Відчуваючи відповідальність перед людьми, ще в юному віці молодий хореограф всюди і завжди керувався власним переконанням – бути правдивим і переконливим у творчості, намагатися гідно творити красу і цим завжди нести людям радість.

Серед багатьох незабутніх спогадів про пам'ятні роки перед Другою світовою війною у Михайла Львовича є й такі:

„У 1938 році в Москві проходила декада української літератури і мистецтва. Тоді я був юнаком і брав участь у заключному концерті, який відбувався у Великому театрі. На концерті було присутнє все керівництво СРСР, яке очолював Йосиф Сталін. Як тепер пригадую, в першому ряду ложі сиділи Ворошилов, Каганович, Мікоян, у другому – Будьонний та інші, і в самому кутку – Йосиф Сталін. Фінальним номером виконувався український „Гопак”, і коли танець закінчився, всі учасники мали вклонитися глядачам. Так от, щоб побачити Сталіна десь зо п'яти метрів деякі відповідальні працівники ЦК партії одягли українські костюми і кланялися разом з нами, ніби вони теж були учасниками дійства. Мені запам'яталася лукава посмішка Сталіна і він легко поплескував у долоні”.

А ще пам'ятає цей вже давно сивочолий ветеран хореографічного мистецтва нині суверенної демократичної країни – України, як в ті незабутні дні його молодості всіх

простих людей переслідувало відчуття якоїсь постійної тривоги, чи навіть страху перед володарями тодішньої радянської імперії – Союзу РСР, які будь-якої миті могли різко змінити життя кожного пересічного до невпізнанності. Особливо запам'яталися йому жорстокі репресії над представниками багатьох цілком мирних професій – вченими, лікарями, письменниками, художниками, акторами, а також над іншими простими людьми окремих чомусь неугодних владі національностей.

Війна різко змінила долю юнака, але це вже інша сторінка нашого літопису...

### Фронтове відрядження

„1 вересня 1939 року, почавши нападом на Польщу Другу світову війну, фашистська Німеччина протягом 1940 і початку 1941 року захопила майже всю Європу. Були окуповані Данія, Норвегія, Голландія, Бельгія, Франція, Греція, Югославія. Німецька армія налічувала в цей час більше 7 мільйонів добре підготовлених солдатів, мала 10 тисяч літаків і понад 5 тисяч танків. Вже весною 1941 року майже вся ця величезна армія була зосереджена вздовж західних кордонів Радянського Союзу. Відкрито готуючись до війни проти СРСР, німецький уряд разом з тим старанно маскував свої готування, розраховуючи на несподіваний і раптовий удар.

В принципі, так і сталося... На світанку 22 червня 1941 року німецько-фашистська армія віроломно обрушила удар своїх 190 добре озброєних дивізій на тодішню нашу країну – авіація почала бомбардування великих міст України, потужні танкові колони одночасно пішли в наступ майже по всьому західному кордону, а за ними ринулись потужні мотопіхотні військові частини, вогнем спустошуючи все на своєму шляху”.

*(Історія України. – Київ, 1995)*

Війна застала молодого артиста балету Михайла Суслікова в Києві – одному із тих легендарних міст України, яке вже в перші дні цієї страшної людської трагедії було піддано жорстокому і руйнівному бомбардуванню. Жахливі картини того трагічного червня 1941 року закарбувалися в пам'яті митця на все життя:

„У неділю вранці – 22 червня 1941 року – нас розбудили різкі звуки вибухів. Будинок, в якому ми жили, кілька разів сильно тріпонуло, задзвеніло скло у вікнах... Через хвилину все повторилось. Пізніше ми дізналися, що це падали бомби. Ворожі літаки бомбили залізничний вокзал, завод „Більшовик”, будинки на Подолі...

Потім настала моторошна тиша. Виникло відчуття, ніби наближається якийсь страховисько...

Після тривалої паузи залунав голос диктора по радіо, який оголосив, що Німеччина віроломно порушила Договір про ненапад на СРСР і обрушила на наші кордони 190 добре озброєних дивізій. Ми дізналися, що відбулося бомбардування міст Київ, Рівне, Львів, Житомир, Бердичів, Севастополь...

Люди були в паніці, кидалися в магазини і скуповували все, що потрапляло під руку. Таким запам'ятався перший день війни”.

А вже в липні 1941 року юнака призвали в армію. Спочатку новобранці пішки йшли до міста Лубни Полтавської області, де військове командування, за чутками, планувало сформувати нову дивізію для відправки на фронт, але після двотижневого проходження курсу молодого бійця нове поповнення несподівано було вивезено теплушками в сибірське місто Омськ і там всіх новобранців розкидали по частинах різних видів військ. Михайло потрапив у піхоту і там ще майже три місяці проходив навчання.

Сталося так, що на черговій медичній комісії у молодого бійця Суслікова виявили досить великі проблеми із зором і його тимчасово відпустили з армії. Михайло поїхав до матері в Казань, яка на той час вже була евакуйована з Києва саме в це місто (батько залишився в Києві – він був начальником загону місцевої протиповітряної оборони).



У цей час у Казані гастролював Московський театр оперети. І Михайло пішов до керівництва цієї мистецької установи, де його прийняли на роботу артистом балету та надали бронь від армії. Потім були гастролі разом з акторами Московського театру оперети в Казані, Воткінську, Іжевську та інших містах Росії.

Після звільнення 6 листопада 1943 року Києва від фашистських загарбників Михайло одразу повертається до столиці України і влаштовується на роботу в ансамбль пісні і танцю Київського військового округу. Через деякий час, а саме в кінці 1944 року – після звільнення міста Запоріжжя – він влаштовується на роботу в Запорізький обласний музично-драматичний театр імені М.Щорса. Але сталося так, що звідси артист балету Сусліков дуже скоро таки потрапив у горнило страшної війни і на собі відчув усі страхоття цієї абсурдної кровопролитної бойні...

„На передовій Михайло Сусліков опинився в грудні 1944 року, коли бригада артистів Запорізького обласного музично-драматичного театру імені М.Щорса в складі 14 чоловік, – описує спогади митця Сергій Баранчиков у статті „Легенда української хореографії”, надрукованій в обласній газеті „Новини Закарпаття” 17 квітня 2010 року, – була направлена у розташування 4-го Українського фронту, який вів важкі бої з ворогом на території Чехословаччини.

Добиралися туди потягом разом з танкістами. Тієї зими були сильні морози, і тому під час руху грілися разом з військовими за допомогою грубки-„чугунки”. Коли ж фронтовий потяг зупинявся, у „театральному” вагоні максимум 20–22 бійців мали можливість бути глядачами імпровізованого концерту артистів. І якщо виступи співаків, баяністів, акторів, декламаторів проходили більш-менш комфортно, то танцювальні номери, які Михайло Сусліков виконував разом із своїми фронтовими партнерками у вщерть набитому вагоні, де, як кажуть, яблуку ніде було впасти, вимагали справді віртуозних рухів довкола розжареної „чугунки”. А бурхливі оплески військових були найвищою нагородою для артистів.

Кінцевою зупинкою військового ешелону було словацьке місто Пряшів, де споконвіків проживало багато українців. Кілька днів перед тим його було визволено від німецько-фашистських загарбників. Військове командування прийняло рішення організувати для місцевих мешканців платний концерт артистів з України, що й було зроблено. Охочих подивитися під час війни концерт було дуже багато. Виручені від цього концерту кошти артисти вирішили направити на виготовлення на військовому заводі нового танка для армії.

Якою ж несподіванкою після цього стала для них отримана телеграма, підписана самим Сталіним. Про цей цікавий випадок фронтовий кореспондент розповів на шпальтах газети, яка розповсюджувалася серед частин 4-го Українського фронту.

А далі були десятки виступів безпосередньо на передовій, перед наступом наших військ, часто біля самої лінії фронту, у спеціально обладнаних наметах польових військових госпіталів, на горищах великих будинків у селах та містечках, щойно звільнених від ворога. Траплялося, що доводилося перечікувати німецький артобстріл, коли неподалік, за сотню метрів, зривалися снаряди.

Кожен концерт тривав годину або трохи більше. Як правило, хореографічний блок включав три танці – російський, український і циганський. Дуже часто після бурхливих оплесків глядачів-воїнів давали номери на „біс”. Та й взагалі сама атмосфера концертів була надзвичайно зворушливою, доходила до глибин сердець учасників бойових дій”.

Саме на фронті зустрів Михайло Сусліков свою велику і на все життя єдину любов. До програм виступів фронтової бригади постійно включали і талановиту співачку Лідію Муромцеву, а надзвичайно популярна в роки війни пісня „Синий платочек” у її виконанні завжди супроводжувалась сльозами на очах бійців. Кохання до Лідії та Михайла прийшло, як кажуть, несподівано – трапилося так, що хлопець-танцюрист простудився і захворів, а співачка деякий час ніжно опікувалася його якнайшвидшим одужанням, що дуже

зблизило молоду пару і сприяло появі між ними ніжної приязні. Згодом двоє талановитих людей – співачка і танцюрист – побралися та прожили разом понад півстоліття – аж доки Лідія Миколаївна тяжко не захворіла і не пішла із життя.

А на фронті для артистів все відбувалося по-особливому. Разом з військами, що наступали, проходили і творчо-бойові будні артистів. Траплялося, що одного дня давали по три–чотири концерти, а на них не десятки – сотні глядачів-воїнів. Траплялися і всілякі курйозні випадки...

„Одного разу, – згадує ветеран війни Михайло Сусліков, – на початку 1945 року поблизу німецького кордону розпочався черговий концерт – цього разу для танкістів. Після перших чотирьох номерів несподівано надійшло повідомлення про перехід наших військ у наступ. Танкісти миттєво завели свої бойові машини, і під гуркіт гусениць десятки танків зникли у зимовій заметілі...

Командування танкової частини, для якої влаштувався концерт, планувало пригостити бригаду артистів фронтовим обідом, але, оскільки цього не вдалося зробити, то похідну фронтову кухню причепили до автомобіля-студебекера, а в кузов посадили артистів і стали наздоганяти танки. Сталося так, що на одній із розвилок студебекер звернув не туди, куди поїхали танки, а випадково заїхав прямо в розташування фашистських військ і був впритул обстріляний ними. Хтось із військових, мабуть в останню хвилину, зорієнтувався – автомобіль-студебекер з кухнею вчасно розвернули і бригаді артистів, таким чином, вдалося уникнути полону, а може й смерті”.

Іноді доводилося давати концерти виключно для офіцерів командування фронту, коли серед присутніх найнижчим військовим чином був майор. В основному це відбувалося після вдало проведених масштабних військових операцій. На одному з таких зібрань після концерту в Карлових Варах (Чехословаччина) на честь Дня Радянської Армії під час спільної з військовими вечері Михайлу Суслікову довелося

сидіти навпроти командувача 4-го Українського фронту – генерала армії І.Є.Петрова.

Інший концерт давали для керівництва 1-ї гвардійської армії у присутності її командувача – генерала А.А.Гречка та трьох членів військової ради фронту. Зустріч з генералом Гречком всім членам фронтової бригади добре запам'яталася, бо вона закінчилася досить неприємним інцидентом. Справа в тому, що, окрім хлопців, у бригаді артистів було і троє дівчат – майбутня дружина Михайла Суслікова співачка Лідія Муромцева, а також дві танцюристки – Олена (Льоля) Сидоренко та Лідія Замараєва. Бригадиром фронтової концертної бригади керівництво призначило Валентина Ангарова, який був закоханий в Олену Сидоренко і хотів з нею одружитися (згодом вона дійсно стала його дружиною і працювала разом з чоловіком у Закарпатському народному хорі).

Після концерту керівництвом 1-ї гвардійської армії для вищого командного складу було влаштовано спільну з артистами прощальну вечірку з танцями під баян. Майбутній маршал СРСР, двічі Герой Радянського Союзу Андрій Антонович Гречко – в той час генерал-лейтенант – запросив когось із артисток до танцю і, очевидно, маючи добрий настрій, хвацько з нею кілька разів протанцював. Керівник бригади Валентин Ангаров, мабуть, якимось чином необережно і відверто висловив своє ревниве заперечення, у відповідь на що генерал-лейтенант Гречко страшенно обурився. Така, із самого початку лагідна, вечірка закінчилась грубою словесною перепалкою і неприємним скандалом. А могла закінчитись набагато страшніше – стріляниною...

У квітні 1945 року фронтове відрядження артиста Михайла Суслікова завершилося, а 9 травня – Великою Перемогою Радянського Союзу над фашистською Німеччиною в Європі закінчилась і страшна кровопролитна війна. Про неї сьогодні нагадують хіба що його бойові нагороди – орден Вітчизняної війни та дев'ять медалей.

Після фронтового загартування Михайло Сусліков продовжив далі свою творчу діяльність у Запорізькому обласному музично-драматичному театрі імені М.Щорса. І знову все пішло по колу – репетиції, вистави, концерти, гастролі...

Одна з таких творчих гастрольних подорожей привела його в липні 1945 року в Ужгород – у мальовничий прадавній слов'янський край, який згодом чарівниця-доля подарує йому в якості другої (а може й першої?) Батьківщини. На Закарпатті в той час – одразу після возз'єднання краю з матір'ю-Україною – за допомогою спеціалістів зі східних областей створювалися нові власні професійні осередки культури і мистецтва.

Колективу Запорізького обласного музично-драматичного театру імені М.Щорса, який працював тоді під керівництвом відомого в світі талановитого режисера (з 1960 року народного артиста СРСР) В.Г.Магара (1900–1965), рішенням республіканського уряду України було доручено допомогти створенню в нашому краї Закарпатського обласного державного українського музично-драматичного театру. Майже два роки тривало це особливе та успішне творче відрядження запоріжців. Були відкриті спеціальні курси підвищення кваліфікації для артистів діючого в краї після визволення Народного театру Закарпаття, де великою школою сценічної майстерності була безпосередня присутність на репетиціях цього молодого мистецького осередку висококваліфікованих запорізьких митців – режисерів, диригентів, балетмейстерів, а також окремих провідних акторів.

Так сталося, що за досить тривалий період відрядження багатьом митцям Наддніпрянщини дуже сподобався чудовий мальовничий край – Срібна Земля – Закарпаття, а окремі з них вирішили навіть залишитися тут працювати. Серед них були і перший головний режисер новоствореного театру в місті Ужгороді Віталій Авраменко (згодом заслужений артист УРСР), а також талановита актриса Марія Харченко (згодом народна артистка України), яка ще й до сьогоднішнього дня

успішно працює в Закарпатському обласному українському муздрамтеатрі, а також деякі інші митці із Запоріжжя.

Доля розпорядилася так, що в складі запорізьких посланців опинилося і подружжя Лідії та Михайла Суслікових (одружилися в 1949 році в Ужгороді) – митців, котрі згодом віддали Закарпаттю кращі роки свого життя. А якщо говорити окремо про Михайла Львовича, то сам він уже понад 65 років постійно і вельми успішно перебуває у вирі чар іскрометного народного закарпатського танцю. Цьому передувала творча робота в кількох професійних театральних та інших мистецьких колективах України, яка настільки збагатила Михайла Львовича великим життєвим і професійним досвідом, що він зумів досягти визначних успіхів у розвитку народної хореографії краю, бо, очевидно, був удостоєний цього високого права і отримав чудове довір'я від неба вписати досить вагомі та дійсно неповторні золоті сторінки в його духовну історію. Потрібно сказати, що це довір'я він гідно виправдав своєю подвижницькою діяльністю на ниві української народної хореографії – усім своїм життєвим подвигом.

Сьогодні важко навіть уявити собі унікальне хореографічне мистецтво краю та й, очевидно, всієї сучасної галузі культури Закарпаття без відомих в області сотень чудових хореографів-послідовників та кількох тисяч вихованців хореографічної школи цього легендарного керівника художньої самодіяльності краю, дійсно народного артиста України, корифея-танцівника, хореографа-педагога і просто Людини – Михайла Львовича Суслікова.



„Коли він приїхав на Закарпаття, то наше мистецтво одразу стало багатшим. Його хореографічні постановки мали величезний успіх. Відчуття ритму, шліфування кожного па та кожного руху, а основне – підбір танцюристів – усе ретельно ним відпрацьовувалося. Здавалося б тільки корінний закарпатець може досягнути суті нашого фольклору, та Михайло Сусліков перейнявся карпатськими мелодіями, легендами, звичаями і неповторно викладав це в танцях...”

*(Ужгород. – 2007. – 28 вересня)*

Отож, у квітні 1947 року колектив Запорізького обласного музично-драматичного театру імені М.Щорса, закінчивши свою почесну місію братської допомоги у становленні Закарпатського обласного державного українського музично-драматичного театру, повернувся із закарпатського міста над Ужем на Наддніпрянщину. Разом з колективом виїхав і на той час вже добре відомий в області танцюрист-віртуоз, провідний артист балету цього ж театру Михайло Сусліков, хоча йому головним режисером новоствореного осередку Віталієм Авраменком і було запропоновано залишитися працювати в театрі Закарпаття. Згодом – у 1948 році – після тривалих переговорів знову ж таки з Віталієм Авраменком, за пропозицією і клопотанням тодішнього директора театру в місті Ужгороді Валентина Компанійця, Комітет у справах мистецтв при Раднаркомі УРСР направив Михайла Львовича Суслікова на роботу балетмейстером Закарпатського обласного муздрамтеатру. Зауважимо, що до повернення в Ужгород Михайла Суслікова постановки танцювальних номерів у Закарпатському муздрамтеатрі здійснював талановитий український хореограф Леонід Калінін та деякі інші хореографи.

Приїхавши в Ужгород, молодий танцівник досить скоро ознайомився з обстановкою в колективі та з головою поринув у нову і цікаву для нього творчу хореографічну роботу. В цей час театр взяв до постановки кілька відомих творів української класики і бойовий запал вже добре знайомого на той час з основами української народної хореографії митця став у нагоді колективу. Художнім керівником театру працював у ті роки незабутній учень Леся Курбаса, талановитий режисер, актор і чудовий педагог (в майбутньому заслужений діяч мистецтв УРСР) Гнат Гнатович Ігнатович (1898–1978), а музичним керівником та диригентом театрального оркестру – талановитий місцевий композитор, актор і співак, корифей народного мистецтва Закарпаття Євген Миронович Шерегії (1910–1985).

У травні 2011 року рішенням Закарпатської обласної ради муздрамтеатрові в місті над Ужем присвоєно найменування „Закарпатський обласний державний український музично-драматичний театр імені братів Юрія-Августина та Євгена Шерегіїв”.

Перші успіхи нового хореографа не забарилися – у поставлені названими митцями вистави Михайло Сусліков вміло вплітав цікаві танцювальні картинки, які високо оцінили глядачі краю, а також помітили журналісти обласного центру, які написали схвальні матеріали про новий репертуар театру в засобах масової інформації.

Зокрема, Михайлові Львовичу добре запам’яталася робота над постановкою танців до вистав за п’єсами М.Старицького „Сорочинський ярмарок”, „Циганка Аза” та „Маруся Богуславка” М.Кропивницького, а також пластики до вистави за п’єсою О.Левади „Шлях на Україну”. Зокрема, вистава „Шлях на Україну” (постановка Г.Воловика) була успішно показана 10 вересня 1949 року в місті Києві під час першого звіту наймолодшого театру республіки – Закарпатського – в столиці України.

Пізніше про цей перший пам’ятний творчий звіт Закарпатського обласного українського муздрамтеатру в столиці України місті Києві його двадцятилітній очільник,

заслужений працівник культури УРСР Василь Руснак у своїй книзі „Театр Срібної Землі” (Ужгород: Карпати, 1996) написав:

„Творчий звіт закарпатців у Києві показав, що вони стоять на принципово правильних творчих позиціях, вселив упевненість у тому, що колектив театру успішно йтиме шляхом дальшого творчого зростання і піднесення мистецького рівня своїх вистав. Творчий звіт у Києві, зустрічі зі столичною театральною громадськістю, її доброзичливі поради і побажання, відвертість і щирість критики окрилили закарпатських артистів, дали новий імпульс для подальшої плідної роботи, націлили театр на справжній шлях, який веде до вершин театрального мистецтва”.

Очевидно, ці щирі, похвальні слова стосувалися і стану справ у балетній групі театру, але так сталося, що вже того ж 1949 року (ще до звіту в Києві) її керівник Михайло Сусліков перейшов на роботу артистом балету в Закарпатський народний хор, де в той час солісткою хору вже працювала його дружина Лідія Миколаївна.

У балетній групі Закарпатського народного хору, в якій постановки танців після від'їзду з краю Запорізького театру став здійснювати учень і послідовник Валентина Ангарова недавно звільнений з військової служби Микола Ромадов, у ті роки працювало чимало чудових танцюристів. Серед них в першу чергу слід назвати Клару Керечанин (згодом відомого українського балетмейстера-постановника, збирача народного фольклору, народну артистку України Клару Балог) та її брата Павла Керечанина, а також Аврелію Кремницьку, Ганну Вітенькову, Євгенію Лаптеву, Юрія Думнича, Івана Поповича, Карла Берника, Йосифа Волощука, Марію Сеніну, Єву Керешкені, Михайла Суслікова та інших.

Михайло Сусліков ще й дотепер часто згадує незабутні враження, які справили на нього здійснені в ті роки Миколою Ромадовим постановки унікальних закарпатських народних танців „Тропотянка”, „Дуботанець”, „Чинадійка” та деяких інших хореографічних перлин краю. Запам'яталося, що

особливим успіхом у глядачів користувався танець „Тропотянка” – це, надзвичайно темпераментне, з відтвореними на сцені яскравими рухливими образами, ніби вихвачене із самого народного побуту хореографічне полотно, яке чудово уособлює високий естетичний смак, тонкі та глибокі духовні риси душі закарпатців.

Зауважимо також, що пізніше танцювальну групу Закарпатського народного хору, до призначення балетмейстером у 1959 році Клари Балог, успішно очолювали такі талановиті приїжджі балетмейстери, поціновувачі народної творчості Срібної Землі – Закарпаття, як Леонід Калінін та Олександр Опанасенко, а також уродженець закарпатського села Невицьке, що на Ужгородщині, хореограф-самородок Іван Попович (1926–2010), з якими Михайло Сусліков багато років не тільки співпрацював, але й міцно дружив та почерпнув з їх творчого доробку дуже багато для своєї успішної фахової діяльності на ниві народної хореографії Закарпаття. До речі, саме наш земляк – Іван Юрійович Попович – був першим постановником легендарного закарпатського народного танцю „Дуботанець”, який ще й нині зачаровує глядачів своєю глибокою духовністю і дійсно пракарпатською унікальною самобутністю. Працюючи на основній роботі у філармонії, митець продовжує творчу співпрацю із муздрамтеатром, його постановки танців час від часу з’являються в окремих виставах діючого репертуару.

У Закарпатській філармонії Михайло Львович пропрацював досить довго – спочатку (з 1949 по 1951 рік) артистом балету Закарпатського народного хору, а з 1952 по 1955 рік – солістом-танцівником відомого в ті часи не тільки в Україні, але й в усьому Радянському Союзі ансамблю „Угорські мелодії”, оркестром якого керував чудовий музикант Дюла Голомбоші, а згодом – Тиберій Боніславський.

Названий період характеризується ще й як такий, що і Закарпатський хор, і ансамбль „Угорські мелодії” дуже часто перебували в далеких та досить тривалих гастрольних



поїздках по тодішньому Союзу РСР. Так, у 1950 році хор здійснив успішні гастролі на Кавказ у міста Кисловодськ, Грозний, Сочі, Гагри, Сухумі, Батумі та в столицю Грузії місто Тбілісі. Кавказці гостинно приймали посланців культури Закарпаття, часто влаштовували для них цікаві зустрічі зі своїми відомими митцями, дарували на пам'ять різні сувеніри та інші подарунки. Закарпатцям особливо запам'яталася поїздка до столиці Грузії, де в той час проходив футбольний матч між українською і грузинською командами „Динамо”.

Але, звичайно, найбільші враження на танцівника Михайла Суслікова справила поїздка Закарпатського народного хору в 1951 році до Москви для участі в Декаді українського мистецтва та літератури, яка проходила з 15 по 24 червня 1951 року. Її учасники – Київський театр опери і балету, чотири драматичних театри, сім музично-хорових і танцювальних колективів, окремі виконавці, письменники, композитори – вся ця армія працівників українського мистецтва і літератури щодня виступала в театрах і концертних залах Москви. Під час Декади українського мистецтва та літератури в Москві Закарпатський народний хор дав десять концертів у концертному залі імені П.І.Чайковського, Колонному залі Будинку Союзу, в театрі „Ермітаж”, в Зеленому театрі в Сокольниках, а також в інших престижних залах столиці СРСР. Декада в Москві стала для закарпатських артистів великою творчою школою і випробуванням на міцність, а зустрічі з відомими державними діячами країни та митцями всесвітнього значення незабутніми.

На все життя запам'ятався Михайлові Суслікову заключний концерт закарпатських артистів у залі Великого театру Союзу РСР 26 червня 1951 року. Пам'ятається, що про цей апофеозний звіт українських майстрів мистецтв у найпрестижнішому залі Союзу РСР свій розлогий схвальний відгук написала газета „Правда”, а також дуже похвально відгукнулися інші всесоюзні видання.



Завжди цікавими і незабутніми були гастрольні поїздки закарпатських митців у тодішній Ленінград, а також у Прибалтійські республіки СРСР – Латвію, Литву та Естонію. Зокрема, одного разу закарпатським артистам випала честь гастролювати цілий місяць тільки в самому місті Ленінграді, що дало можливість добре ознайомитись із чудовими музеями, галереями, а також іншими пам'ятними та історичними місцями північної столиці. Крім того, на все життя запам'яталися неповторні зустрічі і знайомства з багатьма провідними митцями Союзу, які в цей час теж активно виступали і гостювали в Ленінграді.

Період роботи в Закарпатському народному хорі та ансамблі „Угорські мелодії” особисто для Михайла Суслікова характеризується щоденною напруженою працею – це був стрімкий злет і розквіт його таланту як танцівника-віртуоза, який, добре загартувавшись фізично, зумів опанувати більшість секретів народного хореографічного мистецтва взагалі і народного хореографічного мистецтва Срібної Землі – Закарпаття зокрема. Кожен вихід митця на сцену викликав бурхливу реакцію глядачів – граціозна постава, приязна усмішка, молодечий запал, бездоганне виконання „трюків” – усе це зачаровувало всіх, хто мав нагоду спостерігати за його блискучими виступами на сцені. А ще Михайло володів неабияким хистом – у кожен свій наступний виступ на сцені вносити елементи новизни, неповторності, імпровізації, вмів бути „заводилою” в колективі, що окрилювало всіх його напарників та напарниць по танцю і, безперечно, давало невимовну насолоду глядачам. Такі унікальні танці, як „Аркан”, „Чинадійка”, „Коломийка”, „Дуботанець”, „Тропотянка”, „Чардаш” за участю Михайла Суслікова завжди і всюди зачаровували присутніх на концертах перш за все своєю непідкупною відвертістю, особливим рисунком, іскрометним карпатським темпераментом. Як правило, всі вони виконувались на „біс” і викликали в залі бурю овацій. Усі ці якості в танцівника особливо яскраво проявились у період його роботи в ансамблі „Угорські мелодії”

Закарпатської обласної філармонії, де всі хореографічні номери виконувались здебільшого однією чи двома танцювальними парами і, звичайно, кожен порух артиста на сцені було добре видно всім присутнім у залі.

На жаль, несподівана травма коліна змусила віртуоза-танцівника Михайла Суслікова залишити професійну сцену, а невдовзі взагалі повернути свій життєвий і творчий корабель у трохи інше русло.

Як уже згадувалось, у 50–60-х роках минулого століття на Закарпатті бурхливо розвивалося самодіяльне народне мистецтво всіх видів і жанрів, а тому такий висококваліфікований танцівник і хореограф, як Михайло Сусліков, звичайно, не міг залишитися поза увагою організаторів народної творчості краю.

### Свалявські метаморфози

Влітку гори – вічна прохолода –  
В Латориці тонуть вдалині.  
В овидах казкової природи  
Добрі сни ввижаються мені.

Чудо – гори зліва й гори справа,  
Шепіт мінеральної води...  
Любий друже, пісню про Сваляву  
Ранньою весною поведи.

*(Василь Кобаль. Приспані тривоги:  
Поезії. – Ужгород, 2002)*

У спорті часто буває так, що саме хороший спортсмен – чемпіон чи рекордсмен – у другій половині свого життя сам стає чудовим тренером, вмілим вихователем чемпіонів. Так нерідко буває і в хореографії, коли талановитий виконавець стає на чолі хореографічного колективу і доводить рівень його виконавської майстерності до небувалих висот. Саме таку

долю вготувало небо для приїжджого в наш край із Наддніпрянщини танцівника-віртуоза Михайла Суслікова, який, починаючи з того вже далекого нині 1955 року (коли доля спрямувала його у Сваляву) і до сьогодення (понад 65 років!), успішно займається підготовкою багатьох чудових самодіяльних хореографічних колективів Срібної Землі – Закарпаття, а в них виховує сотні здібних танцівників-послідовників.

У 50-х роках минулого століття більшість партійних керівників міст і районів Закарпаття дуже відповідально ставились до створення, діяльності та розвитку в краї колективів художньої самодіяльної народної творчості і старались всіляко опікуватися ними. В той період Свалявщина вважалася на одному з перших місць в області у питаннях розвитку художньої самодіяльності. Досить згадати подвижницьку діяльність вчителя-обрядовця із села Голубине Михайла Молнара, під орудою якого народна агітбригада „Голубинська борона” багато років була однією з кращих у республіці, а слава про чудовий хоровий колектив Свалявської райспоживспілки (художній керівник Мирослав Чайковський – згодом заслужений лікар УРСР та заслужений працівник культури УРСР) гриміла далеко за межами України.

У творче змагання між районами Закарпаття за кращу постановку в галузі культурно-освітньої роботи включились тоді такі відомі керівники Свалявщини, як перший секретар Свалявського райкому компартії України Олександр Комаровський, секретар райкому партії з ідеологічних питань Мурат Мамутов, завідуючий відділом культури Свалявського райвиконкому Юрій Тидір (пізніше він теж працював секретарем Свалявського райкому партії, а завідуючим відділом культури став Олександр Туряниця), а також багато інших ентузіастів – керівників промислових підприємств, колгоспів, санаторіїв, шкіл та інших установ і організацій Свалявщини. Всі вони боролись за право якнайдовше утримувати в районі перехідний Червоний Прапор, який вручався Закарпатським обкомом компартії України району-

переможецю обласного змагання за кращу постановку культурно-освітньої роботи.

„Мабуть, тому, – згадує Михайло Львович Сусліков, – Свалявський райком партії і звернувся в обласний комітет у справах мистецтв з пропозицією призначити мене художнім керівником місцевого ансамблю танцю, який отримав відповідну назву – „Свалява”.

Танець – не тільки мистецтво рухів – це і дзеркало душі, і толерантність, і правдивість образів, і психологія непідробного оптимізму. Тому й популярність ансамблю „Свалява” була досягнута завдяки багатому і неповторному фольклору Закарпаття, професійності артистів. Тоді до нас у Сваляву привозили іноземні й урядові делегації угорських, словацьких та інших посланців, які відвідували Закарпаття. Ажіотаж був великий.

Пригадую, коли Микита Хрущов проводжав Яноша Кадара, зупинилися вони в Ужгороді, де відбувся великий офіційний мітинг. У філармонію вітати дорогих гостей концертом запросили ансамбль „Свалява”, а також добре відомий в той час у Закарпатській області ансамбль пісні і танцю „Боржава” Довжанського лісозаводу Іршавського району під керівництвом Михайла Машкіна (уродженця Дніпропетровщини, якому згодом одному з перших в області було присвоєно звання – заслужений діяч мистецтв УРСР).

Після концерту Микита Хрущов і Янош Кадар були настільки вражені виступом, що піднялися на сцену, щоб висловити щирі слова подяки, привітати наші колективи. Ви знаєте, ця зустріч залишилася в моїй пам’яті назавжди”.

Часто згадує Михайло Львович і свою незабутню зустріч з мешканцями одного із сіл Свалявщини, котрі запросили його на весілля, що провадилось за традиційним народним обрядом. Того дня в гірському селі було розгорнуто справжнє театралізоване дійство – все відбувалося за усталеним віками неписаним сценарієм – були тут і свати, і дружки, і обряд зустрічі молодої й молодого, і їх коронний танець, а також усі інші необхідні атрибути весілля. У балетмейстера виникло

нестримне бажання всю цю, побачену на весіллі, унікальну красу перенести на сцену. Почалася нова, дуже напружена і копітка творча робота. Одразу виникли і окремі труднощі, які важко було вирішити без місцевих консультантів – вчителів, культпрацівників, народних режисерів-постановників. Разом з Михайлом Сусліковим над постановкою весілля працювали відомий в області фольклорист Михайло Молнар, котрий упорядкував необхідний обрядовий матеріал, художній керівник знаменитого в ті роки хору Свалявської райспоживспілки Мирослав Чайковський та місцевий диригент і композитор Георгій Дулішкович. І успіх все ж таки прийшов досить скоро – поступово вимальовувалось дуже колоритне і яскраве масове театралізоване сценічне дійство, яке згодом багато разів свалявчани успішно показували на різних обласних оглядах, звітах та під час проведення інших урочистостей.

Незабаром у репертуарі районного танцювального ансамблю (колектив тоді так називали) появилось нове барвисте народне обрядове вокально-хореографічне полотно – „Свалявське весілля”, а потім і записані в селах Свалявщини та поставлені Михайлом Сусліковим у колективі такі унікальні закарпатські народні танці, як „Плав’янський вертунець” та „Керечанка”, котрі ще й сьогодні входять до золотого фонду народних хореографічних перлин не тільки Закарпаття, але й усієї України.

Зокрема, поставлене Михайлом Сусліковим обрядове дійство „Свалявське весілля” згодом стало основою для створення унікальної документальної кінострічки під назвою „Народження пісні”.

Так під керівництвом Михайла Суслікова зростала виконавська майстерність ансамблю танцю „Свалява”, який за кілька років своєї успішної діяльності став провідним колективом художньої самодіяльності не лише Закарпаття, але й одним із кращих аматорських колективів у Всесоюзній профспілці працівників деревообробної та целюлозної промисловості і який з величезним успіхом виступав в Україні та за кордоном.

Бути учасником такого колективу художньої самодіяльності в ті роки було надзвичайно престижно і поважно.

Колишні учасники ансамблю „Свалява” – нині літні сивочолі ветерани праці лісової промисловості цього мальовничого закарпатського гірського містечка, ім'я якого носив тоді один з кращих колективів художньої самодіяльності краю, гордяться своєю молодістю, яка ознаменована незабутньою участю у досить прославленому в той час танцювальному осередку, який часто захищав честь Закарпатської області у творчих поїздках свого улюбленого ансамблю до столиці України – Києва, а також до Чехословаччини та Угорщини.

Нині вони згадують, що для заохочення учасників танцювального колективу „Свалява” спочатку керівництвом Свалявського лісохімкомбінату (директор Олександр Сергійович Євстратенко), а згодом для зведеного районного хореографічного ансамблю, що працював пізніше вже при Свалявському лісокомбінаті (директор Микола Ілліч Алексій) – його профкомом та профспілковими комітетами інших промислових підприємств, працівники яких відвідували цей масовий колектив (понад 60 учасників), було запроваджено дієву систему пільг, яка давала можливість всіляко стимулювати кожного танцівника. Крім того, для учасників колективу систематично організовувались цікаві туристичні поїздки за кордон та на відпочинок у курортні зони тодішнього Союзу РСР.

Варто також зауважити, що в ті роки на базі ансамблю танцю „Свалява” часто відбувалися семінари (тепер прийнято називати – майстер-класи) для керівників хореографічних колективів не тільки Закарпаття, але й усієї України. Про подвижницьку діяльність колективу і його художнього керівника часто писала республіканська та обласна преса.

Ветеран культурно-освітньої роботи, колишній завідуючий відділом культури Свалявського райвиконкому, багаторічний заступник начальника обласного управління



культури, нинішній директор уславленого міжнародного фестивалю театрів ляльок „Інтерлялька”, заслужений працівник культури України Олександр Іванович Туряниця з гордістю згадує про ті незабутні роки своєї молодості, які пройшли у вирі феноменального захоплення і розвою самодіяльної народної творчості Закарпаття.

У спогадах завідуючого відділом Закарпатської обласної ради профспілок Сергія Баранчикова в газеті „Новини Закарпаття” від 17 квітня 2010 року, які надруковані в статті під промовистою назвою „Легенда української хореографії”, зокрема йдеться, що „танці у постановці Михайла Суслікова стали класикою вітчизняної хореографії”.

Із задоволенням констатуємо, що так воно є і в дійсності, адже з тих пір пройшло чимало часу, а унікальні хореографічні композиції, записані в закарпатських селах і поставлені в колективах краю талановитими митцями Валентином Ангаровим, Миколою Ромадовим, Михайлом Сусліковим, Кларою Балог, Іваном Поповичем, Іваном Келеменом та деякими іншими хореографами в ті далекі 50–60-ті роки минулого століття, ще й дотепер займають чільне місце в репертуарі багатьох кращих професійних та самодіяльних танцювальних колективів України, вони і нині зачаровують глядачів своєю, вихопленою із самого життя, дійсно непідробною красою, композиційною глибиною, емоційною насиченістю та завжди дають невимовну естетичну насолоду кожному, хто має нагоду їх бачити, приваблюють всіх вічною аурою високої життєвої правди і вишуканої граціозності.

Після Михайла Суслікова, який у 1961 році очолив новостворений ансамбль танцю „Юність Закарпаття” в обласному центрі, танцювальним ансамблем „Свалява” деякий час успішно опікувались такі відомі хореографи, як Михайло Пузанов, заслужений артист УРСР та заслужений діяч мистецтв Білоруської РСР Олександр Опанасенко, а згодом талановитий вихованець Суслікова Анатолій Свішов.

На жаль, сьогодні про цей чудовий художній колектив у всіх нас, представників старшого покоління, залишилися

тільки приємні спогади, як, до речі, і про сотні масових ансамблів пісні і танцю, ансамблів танцю, хорів та оркестрів, котрі успішно працювали в усіх районах і містах Закарпатської області у 60–80-х роках минулого століття і здійснювали в той час надзвичайно благотворний вплив на духовний розвиток широких мас населення краю.

А могло бути й інакше, адже в нашому краї ще й дотепер є унікальні приклади успішної багаторічної діяльності масових колективів художньої самодіяльності. Мова йде, перш за все, про заслужений ансамбль танцю України „Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок, якому 10 вересня 2011 року виповнилось красних 50 літ і всі ці роки цей чудо-колектив працює під орудою нинішнього народного артиста України Михайла Суслікова, а також про чудові народні ансамблі пісні і танцю „Лісоруб” селища Великий Бичків Рахівського району (художній керівник Володимир Шепета, балетмейстер Мирон Герман) та „Дружба” Ужгородського районного будинку культури (художній керівник – заслужений працівник культури України Петро Сокач, балетмейстер Микола Мовнар), а також про Свалявський хор імені М. Чайковського (художній керівник – заслужений діяч мистецтв України Федір Турянин).



## КРИЛА РОЗПРАВЛЯЄ «ЮНІСТЬ»

„Коли у святкових костюмах вони виходять на сцену, здається, усіма барвами веселки днина грає. Чому? Так легко і ніжно виконують кожен номер багатой концертної програми самодіяльні митці заслуженого ансамблю танцю “Юність Закарпаття” Будинку культури облпрофради”.

*(Молодь Закарпаття. – 1979. – 1 травня)*

Як уже згадувалось, початок 60-х років минулого століття характеризується сучасними істориками як досить сприятливий період для відродження всієї української національної культури, зокрема він відзначався феноменальним сплеском розвитку художньої самодіяльності народу. Цьому сприяло багато чинників, адже на перших порах, а саме з приходом у вересні 1953 року до влади М.С.Хрущова, відбулися досить помітні позитивні зміни в житті всього радянського народу – в період так званої „хрущовської відлиги” було здійснено окремі зрушення у розвитку всього промислового та колгоспного виробництва країни, почав зростати загальний матеріальний добробут населення, помітними стали успіхи в розвитку галузей освіти та культури. У роботі гуртків художньої самодіяльності України – в закладах культури і поза ними – в ті роки займалися мільйони учасників, зростало масове захоплення народною творчістю і в нашій наймолодшій в республіці Закарпатській

області. Держава всіляко підтримувала такі позитивні зміни у розвитку культури, партійні органи дієво впливали на ріст всенародного ентузіазму, організаційно і матеріально заохочували керівників та учасників.

Першим секретарем Ужгородського міськкому компартії України працював тоді ще молодий та енергійний партійний керівник – Іван Юрійович Бігунець, який вважався великим прихильником і покровителем галузей культури та спорту, часто особисто втручався в культурно-спортивне життя обласного центру, організовував надання всілякої матеріальної підтримки культурницьким заходам, які проводилися в місті над Ужем.

Саме за пропозицією Івана Бігунця в Ужгороді було вирішено створити зразковий танцювальний колектив, організаційно і матеріально допомогти в його становленні. Володіючи інформацією про значні успіхи в роботі хореографа Михайла Суслікова в місті Свалява, очільник Ужгородського міськкому партії запросив його на співбесіду і запропонував перейти на нову цікаву творчу роботу до обласного центру.

Перед хореографом відкривалися нові горизонти у творчій діяльності, від яких важко було відмовитись, і він погодився очолити зведений танцювальний колектив міста Ужгорода. Особисто керівником було здійснено ретельний конкурсний відбір здібної молоді з усіх підприємств, установ, навчальних закладів обласного центру і скоро, 10 вересня 1961 року, 72 учасники новоствореного ансамблю танцю – учні шкіл та робітнича молодь – прийшли на свою першу репетицію. При танцювальному ансамблі „Юність” – так спочатку назвали новостворений хореографічний колектив – запрацював досить великий оркестр із музикантів-професіоналів обласного центру для здійснення відповідного супроводу, були також прийняті на роботу репетитор та баяніст. Для самого керівника ансамблю було визначено досить солідну щомісячну заробітну плату, а для учасників – різноманітні пільги та засоби заохочення.

Цінним у мистецькій практиці ансамблю було те, що він уже з перших днів свого існування невтомно виносив на сцену і пропонував глядачам не лише унікальні перлини закарпатської народної хореографії, які завжди були на передньому плані в його діючому репертуарі, але вишукував і ставив нові оригінальні твори широкого патріотичного та громадянського спрямування, що було в ті роки дуже важливим та похвальним, піднімало престиж колективу, надавало його творчості живучості, барвистого і самобутнього звучання.

„Не забудеться мені жовтень 1961 року, – згадує Михайло Львович, – наша перша репетиція. Не все одразу вдавалось, та працювали багато над кожним малюнком танцю, над кожним рухом. Напружена і копітка, іноді навіть виснажлива праця вела до вдосконалення виконавської майстерності учасників. Репетиції, репетиції, репетиції... Учасники стійко витримували такі серйозні, часто, можливо, надмірні навантаження – пам’ятаю, вони йшли додому після репетицій втомлені, але завжди задоволені. Я теж був задоволений і вдячний їм за порозуміння та підтримку. А вже через місяць – точніше 5 листопада – на урочистому вечорі, присвяченому 44-й річниці Жовтневої революції, на сцені обласної філармонії новостворений колектив успішно виконав „Українську танцювальну сюїту”. Так, ансамбль „Юність Закарпаття” дійсно широко розправив крила і почав свій переможний політ терміном, який сьогодні вимірюється ось уже більше, ніж 50-ма роками”.

У газеті „Новини Закарпаття” від 14 грудня 1991 року відповідальний колишній працівник обласного Будинку художньої самодіяльності профспілок Йосип Лемко у статті „Шлях до майстерності” наводить цікавий спогад засновника ансамблю Івана Бігунця про дебют цього неординарного художнього колективу:

„Коли на сцені з’явилась велика група струнких юнаків і дівчат у барвистих костюмах, і коли вони на одному подиху із запалом виконали іскрометний український танок, – то це було щось на зразок блискавки серед білого дня. Глядач довго,

до бестями плескав новому ансамблю, не відпускав зі сцени, хоч кінцівку танцю аматори повторили декілька разів. Ми всі раділи, а в декого навіть сльози з'явилися від задоволення. І дуже приємно, що у „Юності Закарпаття” і досі не згас вогник, а палає все яскравіше, з новою силою і приносить людям радість”.

Серед перших учасників ансамблю були Раїса Новак, Тарас Гарагонич, Євген Бек, Анатолій Свіщов, Леонід Сусліков, Йожа Ільїна, Єва Тендлер, Василь Марина, Наталія Степаненко, Діана Бетковська, Анатолій Ляшенко, Аїда Іжболдіна, Валерій Осадчук, Людмила Халіна, Анна Тухтаєвич, Петро Шпонько, Анна Півень, Валерій Ємельянов, Жужа Желтвай, Василь Паш, Людмила Єрьоміна, Андрій Шютєв, Донара Туркова, Василь Пішта та багато інших.

Через хореографічну школу „Юності Закарпаття” у свій час пройшли і такі нинішні керівники кращих танцювальних колективів обласного центру, як заслужений працівник культури України Михайло Сачко – вірцевий дитячий ансамбль танцю „Джерельця Карпат”, Людмила Петрецька (донька Суслікова) – дитячий вірцевий ансамбль танцю „Веселка”, заслужений працівник культури України Михайло Шютів – народний ансамбль танцю „Сонях” Ужгородського коледжу культури і мистецтв, Олена Камінська – студія сучасного танцю „Бліц”, Євген Брежинський – зразковий дитячий ансамбль танцю „Корпорація друзів”, Вікторія Брежинська – студія сучасного танцю „Вікторія”, Тарас Гамага – актор і постановник балетної групи Закарпатського обласного українського музично-драматичного театру та деякі інші.

Окремого доброго слова заслуговує широка подвижницька діяльність на ниві культури кількох кращих учнів Михайла Суслікова. Особливим серед його вихованців, безперечно, був відомий в Україні хореограф, чудовий організатор культурно-освітньої роботи в Закарпатській області, обдарований методист, колишній директор обласного будинку художньої самодіяльності профспілок, багаторічний



заступник директора Закарпатського обласного будинку народної творчості, постійний директор Всеукраїнського пісенного фестивалю імені Михайла Машкіна – Євген Євгенович Бек, який багато років пропрацював пліч-о-пліч, як кажуть, в одній упряжці, з художнім керівником заслуженого ансамблю танцю УРСР „Юність Закарпаття”, ревно стежив за творчою діяльністю цього колективу, радів його успіхам і переживав під час окремих його невдач.

Євген Бек чимало років успішно керував танцювальними колективами Ужгородського фанерно-меблевого комбінату, Ужгородського державного університету „Пролісок”, а також заводу „Ерстед” Великоберезнянського району та деякими іншими хореографічними аматорськими осередками. Він, на жаль, у 2008 році раптово пішов із життя, але залишив по собі добру славу поціновувача і подвижника самодіяльного мистецтва Срібної Землі – Закарпаття.

Анатолій Свіщов багато років успішно керував ансамблем танцю „Свалява”, а також танцювальною групою народного ансамблю пісні і танцю „Шахтар” Ільницького шахтоуправління Іршавського району та багатьма хореографічними колективами обласного центру.

Анатолій Шаполов упродовж майже 40 років був солістом і репетитором заслуженого ансамблю танцю УРСР „Юність Закарпаття” – по суті, правою рукою і надійним багаторічним помічником Михайла Суслікова.

За роки успішної діяльності „Юності Закарпаття” до участі в ньому було залучено багато шанувальників хореографічного мистецтва, в його середовищі утворились навіть цілі династії та сім’ї. Яскравим прикладом цьому є сама родина Суслікових, адже через ансамбль пройшли: син художнього керівника Леонід, його дружина Валентина і донька Віолета, донька керівника Людмила Петрецька (Суслікова) та її донька Ольга, вихованець і колега – Євген Бек та його син Роберт, подружні пари Єрошевичів, Мальованих, Стасюків та інші.

Про багатьох інших вихованців цього унікального самодіяльного колективу – справжнього університету народного танцю України – можна багато розповідати окремо, всі вони заслуговують на повагу і шану, бо упродовж також майже 40, чи 30 років кожен з них віддавався такій досить важкій, але поважній місії – розвитку в області народної хореографії.

Багато років успішно працює акомпаніатором і концертмейстером колективу талановитий музикант В'ячеслав Худяков, понад 10–15 років танцювали в ансамблі Анатолій Мальований, Євген Брежинський, Вікторія Брежинська, Анатолій Кондрашов, Тиберій Лукач, Леся Матій, Іван Чийпеш, Михайло Сачко, Тарас Гамага, Роза Горват (Мацак), Олена Камінська, Владислав Пилипів, Ілля Бежинець, Надія Слепньова, Клавдія Безпечна, Алла Горняк, Лариса Лукачина, Микола Ревта та багато інших.

Однак повернемося до початку діяльності ансамблю танцю „Юність Закарпаття”.

„Спочатку цей колектив, – згадує завідуючий відділом облпрофради Сергій Баранчиков, – запрацював при Ужгородському міському будинку культури, а вже згодом при клубі Закарпатської обласної ради профспілок. А невдовзі висока майстерність закарпатських аматорів сцени стала відомою широкому загалу. Вже в грудні 1963 року „Юність Закарпаття” було запрошено для участі в концерті для учасників Пленуму ЦК компартії України в Жовтневому палаці, де їхній танець пройшов на „біс”.

У цьому ж році Укрпрофрада присвоїла ансамблю звання – народний. Успіхів у колективу ставало все більше й більше, а слава про нього ширилась далеко за межі області. Репертуар поступово збагачувався новими колоритними закарпатськими танцями, а також іншими популярними в ті роки тематичними номерами: хореографічними композиціями „Полум'яні роки”, „Квітне наше Закарпаття”, „В труді наша слава”, „Закарпатське весілля”, „Над рікою Ужем”, „Тачанка”, „Віва, Куба!”, „Щаслива юність”, „Відлуння Карпат” та іншими. Програма

поповнилась також українськими, російськими, молдавськими, словацькими, угорськими, аджарськими, єврейськими танцями, а також танцями деяких інших народів.

До речі, за 50 років творчої діяльності в колективі було поставлено понад 100 різноманітних танців та композицій, більшість з яких, звичайно, самим Михайлом Львовичем Сусліковим. Добрими творчими знахідками стали записані ним в області танці „Плав’янський вертунець” (Свалявський район), „Дібровчанка” (Тячівський район), „Березнянська карічка” (Великоберезнянський район) та деякі інші. Успіхом у глядача користується колоритна композиція „Єврейське весілля”, а також такі надзвичайно запальні танці, як „Російський”, „Циганський”, „Чардаш” та „Молдавія”.

Поява кожної нової композиції була не тільки вдалою творчою знахідкою керівника для репертуару колективу – всі вони викликали неймовірні симпатії і захоплення у глядачів, адже теми і сюжети своїх хореографічних полотен Михайло Сусліков черпав із самого життя, що вирувало навколо.

Хореограф із задоволенням згадує, до прикладу, що на початку 60-х років минулого століття серед молоді обласного центру дуже популярною була пісня „Над рікою Ужем”, написана композитором Павлом Копинцем у співдружності з поетом Михайлом Єрмаковим. Серед учасників ансамблю „Юність Закарпаття” з перших днів його створення завжди було багато студентів, які полюбили цю пісню і часто наспівували її. Починалася вона надзвичайно емоційним ліричним заспівом на такі ж хвилюючі слова, що, видно, й надихнуло хореографа – молодіжного кумира того часу – на створення хореографічної композиції з відповідною назвою:

*Над рікою Ужем дівчина тужила,*

*Осторонь хлопчина – теж чомусь сумний:*

*Підійти боїться – з ним у сварці мила...*

*А навкруг цвітіння день такий ясний.*

Такою ж унікальною знахідкою для колективу, зокрема, став і танець „Бокораші” за однойменною картиною чудового закарпатського митця, народного художника України Йосипа

Бокшая. А зродився він, за словами самого постановника, випадково. Якось він проходив центральним пасажем в Ужгороді і побачив у вітрині саме цю унікальну картину відомого корифея образотворчого мистецтва Срібної Землі – Закарпаття. Щось змусило його надовго затриматись біля геніального полотна, а коли прийшов додому, перед очима знов і знов бачив на бокорі молоду пару гуцулів. Юнка стояла на задньому плані картини і заворожено дивилася на могутню постать бокораша, який впевнено вів дараби з деревиною по хвилях дикої і непокірної річки Тиси. Цілу ніч у голові Михайла крутилася ідея, яку наступного ж дня він почав втілювати у танець.

Саме тут яскраво проявилось новаторство творчої душі Михайла Суслікова: щоб передати стихію бурхливої Тиси, він виставив на сцені в один ряд танцюристів, які рухами імітували хвилі під акомпанемент наростаючих пасажів заводної гуцульської музики. Ця унікальна постановка, оркестровку до якої зробив надзвичайно талановитий закарпатський композитор, заслужений діяч мистецтв УРСР Іштван Мартон, мала величезний успіх упродовж багатьох років під час численних концертів „Юності Закарпаття”. Проходили роки, змінювався склад учасників колективу, а композиція „Бокораші” увесь час була присутня в репертуарі – вона стала однією з головних у золотому фонді легендарного ансамблю...

За виступ у концерті в Києві до 50-річчя Жовтня, де головою журі був незабутній український хореограф Павло Вірський, ансамбль нагородили золотою медаллю. Згодом, після Декади українського мистецтва 1967 року в Москві, де танець „Бокораші” справив на присутніх у залі Великого театру СРСР надзвичайне враження, „Юність Закарпаття” отримала звання заслуженого ансамблю танцю УРСР, а Михайло Сусліков – заслуженого працівника культури УРСР.

Так у творчих пошуках починався довгий і щасливий 50-літній зоряний шлях нині відомого в цілому світі заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття” до великого мистецтва, а з ним кувалася доля живої легенди

краю – в молодості танцівника-віртуоза, в зрілі роки талановитого хореографа-постановника, нині – чудового педагога-методиста Ужгородського коледжу культури і мистецтв, народного артиста України Михайла Львовича Суслікова, який ось уже понад 77 років віддається чарівному мистецтву музи Терпсіхори. Він не уявляє і зараз свого життя без танцю, бо сам уже багато літ ревно служить цьому чарівному мистецтву. Митець каже, що працює просто – як уміє, але ті, хто хоч раз бачив його в роботі, вже ніколи цього не забудуть. І він ніколи не забуде свої перші вдалі кроки на ниві хореографії, зокрема перші успіхи легендарної „Юності Закарпаття”, хоча з висоти своїх поважних літ завжди вважав і вважає, що все в житті дається непросто – тільки в праці закодована істина будь-якого успіху.

„Щоб танцювати в ансамблі „Юність Закарпаття”, – згадує митець, – треба було пройти великий відбірковий конкурс. Поштовх до постановки відомих танців мені завжди давав багатий фольклор Закарпаття, а професійність аматорів відшліфовувалась поступово і тільки наполегливою працею. Працювали, як кажуть, до сьомого поту, але інакше домогтися значних успіхів було б неможливо. Завдяки наполегливості в роботі та великому бажанню учасників бути першими серед перших, наш ансамбль був відомий не тільки в тодішньому СРСР, а й далеко за його межами. Ми об’їздили півсвіту. Були у Великобританії, Канаді, Франції, Югославії, на Кіпрі, в Італії, Анголі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Польщі, Румунії та багатьох інших країнах, а також стали володарями гран-прі міжнародних фестивалів у Парижі (Франція), Белграді (Югославія), Зеленій Гурі (Польща), Лангароне (Італія) та інших. До речі, на хореографічних фестивалях в Італії (колектив три рази був учасником і лауреатом цих престижних форумів) їх організатори завжди ставили номери „Свято в Карпатах” або „Гопак” у виконанні „Юності Закарпаття” на завершення програми, в якій брали участь чудові колективи з Аргентини, Китаю, Південної Кореї, Пуерто-Ріко, Гвінеї, Іспанії, Болгарії – всього близько двадцяти країн світу.

Виступали ми на всіх партійних та профспілкових з'їздах України. У ті роки саме ставлення до аматорів було іншим. По-перше, учасникам зберігався середній заробіток за місцем роботи на підприємствах, танцюристи також отримували кошти для відряджень, а ще, крім того, було багато інших пільг та заохочень. Молодь хотіла танцювати. А сьогодні? Такого і близько ніде немає. Тому, крім вирішення творчих питань, тепер перед керівником завжди постає питання, щоб танцюристи акуратно відвідували репетиції. Щоб самодіяльне мистецтво мало кращу матеріальну і моральну підтримку не лише у владних структурах, але і в самих підприємців. Для цього, мабуть, на рівні держави необхідно встановити певні пільги для тих, хто виділяє кошти на організацію й функціонування аматорського мистецтва”.

До сьогоднішнього дня Михайло Сусліков пишається тим, що ще з 50-х років минулого століття мав довготривалі творчі зв'язки із визначними митцями, надзвичайно талановитими майстрами хореографії світового значення. Зокрема, у 1958 році відбулася його незабутня зустріч з Махмудом Есамбаєвим, яка чудово запам'яталася ще й тому, бо відомий у цілому світі маестро Есамбаєв побував навіть у Суслікова вдома і залишився дуже задоволений цими відвідинами. З того часу, упродовж багатьох років митці продовжували активно спілкуватись і обмінювались своїм багатим досвідом роботи.

А в 1959 році на Закарпатті гастролював Державний ансамбль народного танцю СРСР під керівництвом незабутнього корифея російського народного танцю, народного артиста СРСР Ігоря Мойсеева. У Сваляві тоді відбулася пам'ятна зустріч митців, яка дала нашому хореографові неймовірний поштовх до творчої праці, а також була початком довгих і плідних років особистої творчої дружби Михайла Львовича з Ігорем Мойсеевим.

А скільки насолоди, окрім творчої праці, давали в ті роки зустрічі з народними артистами СРСР Павлом Вірським та Вахтангом Вронським, народними артистами УРСР Мирославом Вантухом, Анатолієм Кривохижею, заслуженими



артистами УРСР Олександром Опанасенком, а також Кімом Василенком, Леонідом Калініним, Георгієм Чапкісом та іншими корифеями українського народного танцю.

Так, у 1962 році в обласній філармонії відбулася незабутня творча зустріч ансамблю „Юність Закарпаття” з Державним ансамблем народного танцю УРСР, що працював тоді під орудою Павла Вірського, яка послужила появі в репертуарі обох колективів нових цікавих хореографічних полотен.

Особливими пам’ятними віхами для працівників мистецтва і культури Закарпаття завжди були звітні концерти майстрів мистецтв та художніх колективів у столиці України – Києві. Починаючи з далеких вже нині 60-х років минулого століття постійним учасником цих відповідальних мистецьких форумів був ансамбль танцю „Юність Закарпаття” будинку культури облпрофради. Так у червні 1965 року поруч із заслуженим Закарпатським народним хором у складі понад 400 учасників художньої самодіяльності вихованці Михайла Суслікова презентували в Києві звітний концерт на честь 20-річчя воз’єднання Закарпаття з Україною. Починався концерт новоствореною піснею – музика заслуженого діяча мистецтв УРСР Іштвана Мартона на слова Василя Вовчка „Добрий день, моя родино!”. Пісню виконував зведений хор, а солістом був дванадцятирічний Петрик Цірікус. Крім спеціально створених для цієї події вокально-музичних творів, програма концерту була насичена іскрометними хореографічними композиціями, які готував Михайло Сусліков разом з керівниками інших кращих танцювальних колективів області. На концерті закарпатців у Києві був присутній і видатний російський скульптор та громадський діяч Сергій Коненков, який згодом у своїй книзі „Мій вік” згадував про цей концерт такими словами: „Одне з моїх найкращих київських вражень – концерт самодіяльності Закарпатської області. Коли я дивився і слухав це повне барв музично-хореографічне діяння, то мимоволі подумав: яку багатющу культуру створив народ за століття історії...” .

„Важливою акцією художньої народної творчості, – згадував колишній начальник Закарпатського обласного управління культури Василь Керечанин у своїй книзі „Відлуння пережитих років” (Ужгород: Гражда – Карпати, 1999), – був Фестиваль народних талантів у 1967 році. Він розпочинався у селах і на промислових підприємствах, переходив у райцентри і міста, а кращі колективи звітували в Ужгороді. Фіналом фестивалю були виступи найкращих самодіяльних колективів у Києві.

Від Закарпаття право виступати в столиці вибороли понад 800 самодіяльних митців. Під час обговорення подробиць поїздки в Київ учасників художньої самодіяльності тодішній голова облвиконкому В.П.Русин погодився з пропозицією відправити колективи не поїздом, а автобусами.

...І ось усі учасники зібралися на Уклинському перевалі. Довга колона автобусів, прикрашених яскравими фестивальними символами і квітами, рушила у супроводі автоінспекторів до Києва, привертаючи до себе увагу на всьому багатокілометровому шляху... Чимало колективів і окремих виконавців повернулися із столиці з дипломами переможців та почесними званнями лауреатів фестивалю”.

Цей пам’ятний для закарпатців заключний концерт фестивалю відбувся тоді в Жовтневому палаці, де майбутній заслужений ансамбль танцю УРСР „Юність Закарпаття” в черговий раз показав високу виконавську майстерність, а кожен його учасник отримав диплом лауреата. Високі державні звання, як уже було сказано, знайшли своїх героїв через кілька місяців – після тріумфального виступу на Декаді українського мистецтва в Москві.

Ще один знаковий звітний концерт Закарпаття відбувся в Палаці культури „Україна” 1973 року. Готували його дуже ретельно. Програма концерту мала два відділи. У репертуарі першого переважала політична тематика. Це підмітив тодішній Голова Ради Міністрів України Петро Тронько, який підійшов у перерві до керівників Закарпаття і, даючи високу оцінку першому відділу концерту, висловив побажання:

„Майте на увазі, що кияни чекають від вас гарних пісень і танців Закарпаття, які вони дуже люблять”.

За задумом постановників, другий відділ концерту було побудовано виключно на народних творах вокально-танцювального мистецтва краю. Ці чудові твори зал – а це понад чотири тисячі глядачів – прийняв дуже добре, а комісія митців України на чолі з народною артисткою СРСР Л.А.Руденко дала надзвичайно високу оцінку концерту закарпатців. Зокрема, відомий балетмейстер, заслужений артист УРСР В.О.Таїров висловився так: „У мене було відчуття, що концерт Закарпаття – то великий танець, який заповнив своєю силою і народністю. Це можна охарактеризувати тільки одним словом – відмінно!”.

Хороша творча дружба, започаткована ще в 60–70-х роках минулого століття, досі єднає „Юність Закарпаття” з багатьма хореографічними колективами України, зокрема, з такими, як заслужені ансамблі танцю УРСР „Ятрань” з Кіровограда та „Юність” зі Львова. А в ті роки надзвичайно плідними і тривалими були міжнародні дружні зв’язки наших хореографічних колективів з танцювальними ансамблями „Саболч-Волан” з м.Ніредьгаза (Угорська Народна Республіка), „Железяр” з м.Кошице, „Земплін” з м.Міхаловце, „Маковиця” із м.Свидник (Чехословаччина) та іншими.

Керівники кращих творчих колективів Закарпатської області, які діяли в ті роки, добре пам’ятають щорічні велелюдні дружні зустрічі на радянсько-угорському та радянсько-чехословацькому кордонах. Кожної осені, у так званому „Саду дружби”, посадженому на радянсько-угорському кордоні поблизу Берегова, який розрісся по обидві сторони кордону на площі понад 500 гектарів, збиралися представники сусідніх країн, щоб зібрати черговий урожай яблук, вирощений спільними зусиллями. Після традиційного мітингу дружби відбувався спільний концерт кращих художніх колективів Закарпатської області України та Саболч-Сатмарської області УНР. Майже щорічно його учасниками були й вихованці Михайла Суслікова, які завжди вносили в

святкову програму свіжий струмінь своїми темпераментними хореографічними композиціями.

За цікавими сценаріями, наповненими кращими творами, поставленими в художніх колективах Закарпатської області та Східно-Словацького краю Чехословаччини, щороку навесні, в переддень свята Перемоги у Великій Вітчизняній війні, проводились так звані мітинги дружби на радянсько-чехословацькому кордоні неподалік від Ужгорода та словацького села Вишне Немецке. Учасники цього свята прибували автобусами на нейтральну площу між двома кордонами, де протягом майже усього дня організовувались зустрічі між окремими спорідненими підприємствами та організаціями обох країн. На побудованій тут тимчасовій сцені відбувався великий концерт за участю кращих художніх колективів Закарпатської області та Східно-Словацького краю ЧССР.

Для молодшого покоління читачів наводимо список художніх колективів Закарпатської області – учасників однієї з таких зустрічей на радянсько-чехословацькому кордоні в 70-х роках минулого століття:

заслужений Закарпатський народний хор (художній керівник – заслужений артист УРСР Микола Попенко, балетмейстер – заслужена артистка УРСР Клара Балог, керівник оркестру Тиберій Вереш);

заслужений ансамбль танцю УРСР „Юність Закарпаття” будинку культури облпрофради (художній керівник – заслужений артист України Михайло Сусліков, керівник оркестру Павло Готвоні);

народний оркестр гуцульських народних інструментів Рахівського лісокомбінату (художній керівник – заслужений працівник культури УРСР Михайло Мокану);

народний хор Свалявської райспоживспілки (художній керівник – заслужений лікар та заслужений працівник культури УРСР Мирослав Чайковський, керівник оркестру Георгій Дулішкович);

народний ансамбль пісні і танцю Ужгородського фанерно-меблевого комбінату імені О.Борканюка (художній керівник Петро Сокач, балетмейстер Євген Бек, керівник оркестру Михайло Вігула);

народна хорова капела „Боян” Ужгородського державного університету (художній керівник – заслужений артист УРСР Петро Рак);

народний ансамбль пісні і танцю „Верховина” Іршавського районного будинку культури (художній керівник Петро Гудз, балетмейстер Іван Панич, керівник оркестру Олександр Фаркаш);

народний ансамбль пісні і танцю „Лісоруб” Великобичківського лісохімкомбінату імені І.Локоти Рахівського району (художній керівник – заслужений працівник культури УРСР Василь Пекарюк, балетмейстер – заслужений працівник культури УРСР Йосип Волощук);

ансамбль танцю „Ритми молодості” Ужгородського міського будинку культури (художній керівник – заслужений працівник культури УРСР Іван Пастеляк);

народний духовий оркестр Свалявського лісокомбінату (художній керівник – заслужений працівник культури УРСР Михайло Коцан) та інші.

Добрим стимулом для колективів художньої самодіяльності краю була систематична участь кращих з них у Днях культури Східно-Словацького краю ЧССР у Закарпатті та Днях культури Закарпатської області в Східно-Словацькому краї ЧССР, а також у Днях культури Саболч-Сатмарської області УНР у Закарпатті та Днях культури Закарпатської області в Саболч-Сатмарській області в УНР, які в 70–80-х роках минулого століття організовувались приблизно раз на три роки. Від Закарпатської області у таких Днях культури брало участь близько 400–500 учасників. Деяко складніше було проводити такі Дні культури у прикордонних областях Румунії. За масштабами ці зв'язки не можна порівняти із тими, які відбувалися у Словаччині та Угорщині, але, все ж таки, ансамбль танцю „Юність Закарпаття” у 70–80-х роках

минулого століття організовувались приблизно раз на три роки. Від Закарпатської області у таких Днях культури брало участь близько 400–500 учасників. Дещо складніше було проводити такі Дні культури у прикордонних областях Румунії. За масштабами ці зв'язки не можна порівняти із тими, які відбувалися у Словаччині та Угорщині, але, все ж таки, ансамбль танцю „Юність Закарпаття” у 70–80-х роках минулого століття кілька разів виїжджав з такою місією в міста Сагу-Маре та Бая-Маре Румунії, а румунські колективи виступали в Ужгороді.

У рамках таких Днів культури часто відбувалися також і семінари керівників вокально-хорових, хореографічних та музичних художніх колективів. Організаторами їх від Закарпатської області були директори обласного будинку народної творчості і обласного будинку художньої самодіяльності профспілок Василь Кобаль та Ігор Тирпак, а також директор крайового методичного центру з м.Кошице (Словаччина) Густав Фолтин та голова Союзу русинів-українців Словаччини Іван Лаба, а з Угорщини – директор центру народної творчості в м.Ніредьгаза УНР Янош Відо. Такі семінари готувались дуже ретельно, вони завжди проходили на високому організаційному рівні, а їх учасниками були кращі керівники художніх колективів краю.

Окремі художні колективи краю та сусідніх прикордонних областей готували для різних відповідальних заходів спільні художні номери, які згодом виконувались в обох країнах. В Угорщину та Словаччину для здійснення постановок танців виїжджали наші кращі спеціалісти – керівники художніх колективів, зокрема хореографи, заслужені артисти УРСР Клара Балог, Михайло Сусліков, а також Іван Пастеляк, а до нас в область – їхні художні керівники, зокрема такі відомі в цілому світі хореографи і постановники танців із ЧССР, як Меланія Немцова та Мілан Гвіздяк.

У рамках Днів культури відбувалися також пленери і виставки професійних та самодіяльних художників, а також виставки творів майстрів народного декоративно-прикладного мистецтва.



Масово такі Дні культури Саболч-Сатмарської області УНР у Закарпатській області пройшли в березні 1987 року. У програмі заключного концерту, що відбувся 27 березня в Ужгороді, крім інших художніх номерів, було показано зведену хореографічну композицію „Карпати” у постановці заслуженого артиста УРСР Михайла Суслікова. Її виконали танцювальний ансамбль „Саболч-Волян” з міста Ніредьгаза (художній керівник Дьердь Долонич) та заслужений ансамбль танцю УРСР „Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок з Ужгорода.

Упродовж багатьох років між Закарпатською областю і сусідніми областями Словаччини, Угорщини, Румунії (зрідка Польщі) в ті роки традиційно відбувався інтенсивний обмін художніми колективами для участі у різних фестивалях та святах. Майже щорічно упродовж уже понад 40 років кращі художні колективи Закарпаття, починаючи з 60-х років минулого століття і до сьогоднішніх днів, продовжують брати участь у проведенні днів української культури в місті Свидник (Словаччина), а також у фестивалі квітів у місті Ніредьгаза (Угорщина), а словацькі, угорські та румунські – у фестивалях відповідних національних меншин Закарпаття, гуцульського народного мистецтва та бринзи, що систематично проводяться в Рахівському районі області, а також у фестивалях „Народні джерела”, імені Михайла Машкіна та деяких інших мистецьких заходах краю.

Зокрема, чудові враження кожного разу справляє на його учасників започаткований ще в далекому 1955 році фестиваль української культури, який щорічно проводиться в місті Свидник. Для заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття” це щоразу приємна зустріч з давніми добрими друзями, а також відповідальна місія і чергова нагода знову ознайомити сусідів з коштовними перлинами хореографії України. Треба сказати, що з цією місією учасники колективу і їх керівник завжди справлялися відмінно, вони залишаються і донині тут бажаними гостями.

Новою творчою віхою для ансамблю „Юність Закарпаття” став 1974 рік: він нагороджується Почесною грамотою

Верховної Ради УРСР. Названа нагорода, безперечно, спонукала колектив і керівника до нових пошуків яскравих іскрометних народних танців та сучасних хореографічних композицій. Репертуар заслуженого ансамблю танцю УРСР поповнився такими тематичними композиціями, як „В труді наша слава”, „Тачанка”, „Тих днів не померкне слава”, „Свято на винограднику” та іншими. Михайло Львович продовжував виявляти та записувати цікаві народні танцювальні перлини, зокрема в Тячівському та Великоберезнянському районах. Незабаром на суд глядача було запропоновано такі чудові народні танці, як „Карічка” та „Дібровчанка”, які, безперечно, досить виразно урізноманітнили програму ансамблю „Юність Закарпаття” і підняли його виконавську майстерність на нову висоту.

У книзі нарисів про народне мистецтво Закарпаття „Барви народних творинь” (автор В.Керечанин), яка вийшла 1977 року в Ужгороді у видавництві „Карпати”, було вміщено такий текст:

„Окремої уваги вартий заслужений ансамбль танцю УРСР „Юність Закарпаття” клубу облпрофради. Цей ансамбль уже багато років займає провідне місце серед самодіяльних колективів хореографічного мистецтва області.

У ряді номерів своєї програми він піднімається до рівня професійної майстерності. Програма ансамблю широка і різноманітна. В його репертуарі народні українські танці „Раківчанка”, „Увиванець”, „Чинадійка”, „Весільний”, „Гопак”, „Козачок”, „Повзунець”, російські „Сюїта” і „Берізка”, угорський „Чардаш”, молдавський „Жок”. Завжди з великим успіхом „Юність Закарпаття” виконує тематичні танці патріотичного звучання – „Цього забути не можна”, „Віва, Куба!”, „В сім’ї єдиній”, „Свято в Карпатах”. За час своєї роботи ансамбль поставив понад 50 танців і хореографічних композицій”.

Окремого похвального слова заслуговують незабутні для багатьох закарпатців старшого покоління широкомасштабні велелюдні свята, проведення яких було надзвичайно модним і започатковано у нині вже далекі 60–80-ті роки минулого століття, котрі проводились на стадіонах, в амфітеатрах, а

також на інших великих концертних майданчиках з нагоди відзначення 30-річчя і 40-річчя Великої Перемоги та возз'єднання Закарпаття, 40-річчя і 50-річчя Жовтня та інших визначних свят радянських часів.

Очевидно, неспроста Михайло Сусліков був найчастіше головним хореографом таких свят, бо саме він володіє тим щасливим даром постановки монументальних тематичних композицій, саме його небо наділило чарівним хистом беззаперечного впливу на величезну кількість виконавців (понад 400–500 учасників), а він, виконуючи свій особистий, в кожному конкретному випадку ексклюзивний, задум творця видовища, вміло спонукає велику кількість людей до здійснення своєрідного дива. Далеко не кожен хореограф володіє подібним умінням, а Михайло Сусліков багато разів це доводив – саме він належить до когорти тих першовідкривачів, кому не раз вдавалося зачаровувати водночас десятки тисяч глядачів бездоганно здійсненими постановками на різні теми: трудові, військові, патріотично-молодіжні, фольклорні та інші.

У чому ж полягає секрет успіху нашого ветерана-хореографа упродовж його багаторічної успішної творчої діяльності? Михайло Львович не приховує правди і каже, що головне, мабуть, в тім, що він завжди дотримувався свого кредо – іти поступово від простого до складного і... до найскладнішого. На відміну від багатьох хореографів, він ніколи не спрощував рисунки танцю, а старався завжди їх ускладнювати, не забуваючи, що танець – це, перш за все, рух, а його складові – часто змінювані рисунки. Мабуть тому друзі-хореографи завжди вважали і вважають його неперевершеним майстром рисунка.

Запозичивши той чи інший новий цікавий візерунок від народного танцювального гурту або від окремого танцівника, Михайло Сусліков обов'язково піддавав побачене власній художній обробці: збагачував скомпоноване ним художнє полотно новими характерними для цієї місцевості фігурами, розцвічував їх хореографічний малюнок елементами

віртуозності, не перевантажуючи при цьому увесь танець строкатими акробатичними „трюками”. Так майстер народної хореографії краю досягнувши в кінці 70-х років минулого століття певних вершин власного професіоналізму, крок за кроком створював на базі ансамблю „Юність Закарпаття” свої оригінальні композиції танців, в яких уміло використовував всі засоби виразності, спираючись на існуючі народні традиції. Окремі такі танці згодом потрапляли зі сцени в народ, поповнюючи народну хореографію краю новими художніми зразками. Деякі з них, подібно до пісень літературного походження, зазнавши тих чи інших змін, ставали народними в повному розумінні слова і заслужено поповнювали хореографічну скарбницю краю.

А далі – в кінці 1979 року – на знаковий творчий колектив чекали чергові високі відзнаки – звання лауреата обласної комсомольської премії імені Дмитра Вакарова та республіканської комсомольської премії імені Миколи Островського.

Незабутнім на творчі зустрічі і пам’ятні поїздки видався для ансамблю танцю „Юність Закарпаття” – на той час вже справжньої зірки серед численних художніх колективів Закарпатської обласної ради профспілок – 1979 рік. Особливе місце в творчій біографії цього успішного танцювального осередку зайняла майже двотижнева творча поїздка разом з іншими майстрами мистецтв та представниками іще деяких галузей народного господарства республіки для участі в Днях культури України на Кіпрі.

Учасникам тієї довготривалої поїздки в першу чергу запам’яталося надзвичайно тепле і дружнє ставлення кіпріотів до посланців України, яке проявлялося на кожному кроці, – гарячі рукостискання, теплі усмішки, дружні бесіди, щирі частування, море подарованих квітів та шквал бурхливих оплесків глядачів після кожного концерту – все це було настільки природним і невимушеним, що, безперечно, викликало в учасників поїздки могутній сплеск позитивних емоцій і додало кожному наснаги на майбутнє.

У складі делегації, окрім „Юності Закарпаття”, були також соліст Державного театру опери і балету ім. Т.Г.Шевченка заслужений артист УРСР Олександр Чулюк-Заграй, солістка Київського театру оперети Людмила Маковецька, тріо бандуристок у складі двох сестер – Лідії та Любові Криворотових і Раїси Горбатенко, чемпіонка світу 1979 року з художньої гімнастики, майстрів спорту міжнародного класу Ольги Щеголевої та Людмили Бережної, а також шеф-повар ресторану „Метро” з Києва Володимир Мягковський (він знайомив кіпріотів з українською національною кухнею).

Творчих зустрічей і концертів на Кіпрі відбулося чимало, зокрема успішними вони були в містах Ларнака, Нікосія, Пафос, Фамагуста, а також у невеликому селищі Деренія. Після першого, так би мовити, концерту-знайомства, який відбувся 2 листопада в містечку Ларнака, наступного дня було організовано зустріч у столиці Кіпру Нікосії. Спочатку відбулася незабутня екскурсія до місця захоронення першого президента незалежного Кіпру архієпископа Макаріюса III. Гробниця з тілом Макаріюса III, який помер у 1977 році, знаходиться в горах у мальовничій місцевості Троодос – це місце вибрав він сам ще за життя. Коли архієпископа запитали, чому він хоче бути похований так високо, Макаріюс III відповів: „Я хочу й після смерті бути зі своїм народом і бачити з висоти його радощі та перемогу, я хочу побачити той день, коли на Кіпрі встановляться мир і щастя”.

Учасники української делегації дуже скоро переконались, що кіпріоти дуже люблять і цінують народне мистецтво – всюди на концертах кожен номер програми присутні зустрічали довгими бурхливими оплесками. Всі зустрічі пройшли дуже організовано і викликали у присутніх велике задоволення.

Під час поїздки на Кіпр особливо запам’ятався день 7 листопада 1979 року – прийом у радянському культурному центрі, організований посольством СРСР на Кіпрі, у зв’язку із святкуванням річниці Жовтневої революції, на якій були

присутні представники посольств майже всіх акредитованих на острові країн, а також діючий президент Кіпру С.Кіпріані.

Окрілим успішними гастрольми, налаштованим на нові завдання та здобутки в галузі хореографії повертався творчий колектив з Кіпру на рідну землю. Вдома на колектив знову чекала велика і напружена робота – ансамбль „Юність Закарпаття” включили в план обслуговування гостей і туристів „Олімпіади-80” в столиці України – Києві, а також для поїздки в Угорщину для участі у днях культури Закарпаття в Саболч-Сатмарській області УНР. Крім того, з початком нового року в професійних та самодіяльних художніх колективах краю розпочиналася діяльна підготовка святкової програми до відзначення 35-ї річниці Великої Перемоги. Керівник „Юності Закарпаття” отримав завдання до цієї дати підготувати тематичну зведену хореографічну композицію на 300 учасників за участю кращих танцювальних колективів Закарпаття під назвою „В єдиній сім’ї”.

А в лютому 1980 року – напередодні виборів до Верховної Ради Української РСР – за особисту плідну та багаторічну роботу в галузі культури і мистецтва республіки керівникові заслуженого ансамблю танцю УРСР „Юність Закарпаття” Михайлові Суслікову було присвоєно почесне звання – заслужений артист УРСР. На його адресу в ті дні надійшло багато щирих поздоровлень і телеграм. Серед них, зокрема, телеграми від секретаря Федерації профспілок України Л.Шендрика, міністра культури Української РСР С. Безклубенка, голови українського товариства „Дружба” В. Оснача, а також від Центрального Комітету ЛКСМ України.

Того ж таки 1980 року відбулося ще багато різних яскравих мистецьких заходів, в яких діяльну участь брав уже на той час дійсно легендарний творчий колектив – „Юність Закарпаття”. Зокрема, влітку в Закарпатській області успішно пройшов велелюдний перший Міжнародний фестиваль „Дружба” за участю багатьох відомих художніх колективів і окремих виконавців Союзу РСР та із-за кордону, незабутній заключний концерт якого відбувся в амфітеатрі міста Ужгород. Вихованці Михайла Суслікова також брали участь у



заключному концерті фестивалю і вже вкотре успішним виступом підтвердили своє високе звання – заслужений ансамбль танцю УРСР.

У розквіті творчих сил, на гребені популярності та заслуженої слави зустрів ансамбль „Юність Закарпаття” свій 20-літній ювілей в 1981 році. Його святкування пройшло на високому організаційному рівні – воно вилилося не тільки в апофеоз вшанування яскравого творчого колективу, але й народного хореографічного мистецтва взагалі.

І в наступні роки діяльності творчий колектив успішно витримує випробування часом – ансамбль „Юність Закарпаття” нагороджується почесними грамотами Верховної Ради Української РСР, Федерації профспілок України, стає лауреатом усіх українських оглядів народної творчості та фестивалів аматорського мистецтва, а його художній керівник Михайло Сусліков у 1986 році отримав найвищу нагороду Федерації профспілок України – нагрудний знак ФПУ „Профспілкова відзнака”.

Про успіхи в роботі і про плани на майбутнє йшлося в статті відомої в краї журналістки Юлії Зейкан, надрукованої в газеті „Закарпатська правда” 11 березня 1983 року під назвою „Постановник і виконавці”: „Танець – не тимчасове захоплення: на все життя він для тих, хто прилучився до нього, наважився вийти до глядача. Видно тому не так багато в області танцювальних колективів, які починали відлік своєї біографії понад двадцять років тому. Причини різні: успіх і поразка чекає на тих, хто тільки починає шлях; а ще сумніви і випробування на міцність”.

„Юності Закарпаття” в цьому відношенні поталанило. Колектив давно здобув заслужену популярність у нашій країні, його добре знають глядачі не тільки сусідніх держав – він дарував своє мистецтво жителям Франції, Канади, Кіпру, Анголи, Італії, Югославії та деяких інших країн і всюди мав надзвичайний успіх.

Але, разом з тим, такі дуже відповідальні та виснажливі далекі поїздки вимагали головного – колектив завжди повинен був бути у найкращій фізичній формі, щоб своїм художнім

рівнем задовольняти потреби глядача, а учасники – звикати до довготривалих відлучень від родин, бути готовими часто без відпочинку переїжджати на далекі відстані, щоб знову і знову виходити на сцену і до півночі танцювати, танцювати, танцювати... Очевидно, що тільки надзвичайно велика любов до мистецтва, готовність до самопожертви, молодечий ентузіазм і жадання за всяку ціну перемагати допомагали керівникові та учасникам витримувати такий виснажливий режим роботи і величезні фізичні навантаження. Ще в 1979 році, після нагородження ансамблю танцю клубу облпрофради обласною комсомольською премією, обласна газета „Молодь Закарпаття” захоплено писала: „Терпсіхора – муза хореографії – згуртувала їх у єдиний творчий колектив, здружений жагою творення добра і краси. В запальному танку – і майстерність, і мужність, і поклик душі, і любов до великого мистецтва, витоки якого в самому житті народу.

Зараз, говорячи про будь-який самодіяльний колектив, обов’язково додаємо його титули – заслужений, народний. В них – визнання багаторічної напруженої праці, невтомних пошуків. А були ж на шляху і творчі удачі, турботи, труднощі і сумніви”.

Як вдається колективу упродовж багатьох років бути правофланговим у досягненні успіху, високо нести прапор народного мистецтва?

За словами художнього керівника, він кожному новому учаснику ансамблю давав зрозуміти, що попереду його чекає дуже важка і виснажлива праця, яка тільки витривалих і настирливих приведе до перемоги – слабодухим не місце в такому хореографічному колективі, який із самого початку діяльності поставив перед собою дуже складні і відповідальні завдання. Головне для учасника – готовність до копіткої щоденної роботи над собою, над підвищенням виконавської майстерності та фізичної витривалості. Для керівника, крім того, постійний пошук і постановка нових оригінальних творів для поповнення діючого репертуару. Особливо керівнику слід завжди пам’ятати, що багато залежить від майстерності самого постановника, який має не просто переносити на сцену все записане або підмічене, а, не відходячи від правдивої

народної канви танцю, зберігаючи основні елементи відтворення, здійснювати необхідну і допустиму стилізацію, продиктовану законами сцени. Все це повинно згодом проявитися у правильній побудові композиції, розвитку сюжетної лінії, знаходженні найбільш оригінальних танцювальних рухів. Тут відкривається простір для творчого домыслу балетмейстера, який необхідно застосовувати в міру, щоб глядач не відчув відходу від рамок народності до проявів будь-якої найменшої фальші. Правдиве зображення дійсності – над усе, тому немає вищої нагороди для постановника, ніж сприйняття глядачем танцю на сцені як свого рідного.

За багато років діяльності у цього знакового хореографічного колективу Закарпаття виробилось чимало власних традицій і особливих підходів до організації роботи. Ансамбль „Юність Закарпаття” постійно оновлюється – в колектив приходять багато виробничників, студентів, молодих спеціалістів різних професій. У будь-кого з учасників своя особлива доля та відмінні від інших можливості. Але, приходячи в колектив, кожен з них чітко сповідує золоте правило – зроби все для блага рідного колективу, віддай всі сили і вміння для того, щоб твій колектив був кращим серед кращих. Цьому сприяє постійне оновлення діючого репертуару за рахунок нових яскравих постановок. У свій час такими стали хореографічні композиції „Відлуння Карпат”, „Російський святковий”, угорський народний танець „Гойлікозо”, „Увиванець” та інші. Окремі композиції не раз перероблялись, доповнювались – так, зокрема, сталося з російським танцем, який оновлювався п’ять разів і, мабуть, тому завжди добре сприймався глядачами.

У творчого колективу, звичайно, є чимало проблем і складних питань. Уже багато років, наприклад, танцюристи змушені займатись навіть у неділю, а також вечорами, часті поїздки іноді викликають в учасників непорозуміння з керівниками на основній роботі, чи за місцем навчання, а також різні непередбачувані труднощі, які останнім часом всім дуже складно вирішувати. На превеликий жаль, все це стало особливо відчутним після 1991 року – з того часу, відколи Україна стала незалежною, тобто з тих пір, як докорінно

змінилися відносини між найманими працівниками та роботодавцями.

У роботі заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття”, безперечно, бувають свої злети і падіння, як і в будь-якому іншому творчому колективі. Але Батя – Михайло Сусліков – не опускає рук, він активно бореться з труднощами, бо вболіває за кожного учасника, старається зберегти цілісним свій власний, роками сформований колектив і вважає, що за будь-яких обставин в усіх танцівників-аматорів незмінним повинно залишитися головне – палка любов до народного мистецтва, бажання берегти і примножувати духовні цінності та передавати їх наступним поколінням. Як і багато років тому, керований Михайлом Сусліковим заслужений ансамбль танцю України „Юність Закарпаття” активно діє, творчо працює, розвивається.

Про це красномовно було сказано у статті колишнього працівника обласного Будинку культури профспілок Йосипа Лемка „Шлях до майстерності”, надрукованій в газеті „Новини Закарпаття” ще від 14 грудня 1991 року, тобто понад 20 років тому, коли ансамбль „Юність Закарпаття” святкував своє 30-річчя, а його керівник, народний артист України Михайло Сусліков – 70-річчя від дня народження.

„30 років у мистецтві, – йшлося у згаданій статті, – це цілий етап на шляху до творчої та громадянської зрілості. В цьому пересвідчуємось, стежачи за становленням відомого як в області, так і за її межами заслуженого самодіяльного ансамблю танцю України „Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок”.

„Головний резерв „Юності Закарпаття” – зразковий дитячий ансамбль танцю „Джерельця Карпат” обласного Будинку культури профспілок, який очолює соліст „Юності Закарпаття”, педагог-хореограф, заслужений працівник культури України Михайло Сачко, а також танцювальні групи педагога-хореографа Людмили Петрецької” (нині також заслуженого працівника культури України).

„Пройдуть роки... Роз’єднає час багатьох юнаків та дівчат, роз’їдуться вони в різні краї, але назавжди залишаться в їх серцях дорогий „бать”, як кличуть Михайла Львовича Суслікова учасники ансамблю, вічно молода „Юність” як символ творчості, свіжості почуттів і чистоти устремлінь”.

Сьогодні, коли пройшло двадцять буремних років вже в новій демократичній та незалежній країні, можемо відверто і сміливо говорити, що ті пророчі слова, безперечно, актуальні ще й зараз, адже тепер вже п’ятдесятилітній заслужений ансамбль танцю України „Юність Закарпаття” продовжує дивувати всіх нас своєю вічною молодістю, творчим завзяттям, мистецькою довершеністю. Його творча історія поповнилась новими чудовими сторінками, колектив – новими молодими ентузіастами і шанувальниками хореографічного мистецтва, а незмінний його художній керівник – Бать – Михайло Львович Сусліков – став дійсно живою легендою Срібної Землі – Закарпаття, гордістю нашої рідної країни – України.

За ці роки відбулося багато свят, фестивалів, інших мистецьких заходів, які вже стали традиційними і проводяться по-новому, вимагаючи високого виконавського рівня від усіх професійних та самодіяльних художніх колективів.

Новий поштовх до розвитку в країні професійного та самодіяльного народного мистецтва, без сумніву, здійснили творчі звіти майстрів мистецтв і художніх колективів областей, які проводились в столиці нашої держави – Києві за роки незалежності України, а саме у 1999, 2001, 2004 та 2009 роках. Кожного разу від Закарпаття їх учасниками були кращі художні колективи та окремі виконавці (всього понад 700–800 учасників). Серед кращих хореографічних колективів незмінним учасником і основним виконавцем унікальних хореографічних композицій звіту Закарпаття завжди був заслужений ансамбль танцю України „Юність Закарпаття”, а його незмінний керівник Михайло Сусліков – головний балетмейстер-постановник цих чудових танцювальних композицій.

Уже перший творчий звіт художніх колективів Закарпатської області у столиці незалежної України – Києві приніс нашому провідному хореографові нове творче визнання – Михайлові Суслікову у 1999 році Указом Президента України було присвоєно високе звання – народний артист України.

Головним балетмейстером творчих звітів Закарпатської області в місті Києві 2001 та 2004 років був також народний артист України Михайло Львович Сусліков – в обох випадках і глядачі, і професіонали-балетмейстери Києва дали його постановкам високу оцінку, а в столичних засобах масової інформації було особливо відзначено високу виконавську майстерність танцюристів-аматорів Закарпаття.

Останній такий творчий звіт відбувся в грудні 2009 року в Ужгороді. Столичне журі вкотре дало високу оцінку всій програмі Закарпатської області, зокрема окремо відзначило вокально-хореографічну композицію „Опришки” та хореографічну композицію „В сузір’ї дружби – мати-Україна”, постановку яких знову ж таки здійснив народний артист України Михайло Сусліков.

За особистий вклад у розвиток культури України та за активну участь у підготовці творчого звіту майстрів мистецтва і художніх колективів Закарпатської області під девізом „Дивосвіти Срібної Землі” Указом Президента України від 7 грудня 2009 року його було нагороджено орденом „За заслуги” III ступеня. А в 2010 році ветеран хореографії України став лауреатом Всеукраїнської профспілкової номінації „Оплески” і нагороджений пам’ятним призом та грошовою винагородою Федерації профспілок України.

У статті Сергія Баранчикова „Легенда української хореографії”, надрукованій у всеукраїнській профспілковій щотижневій газеті „Профспілкові вісті” від 22 квітня 2010 року, наведено такі теплі і щирі слова голови Закарпатської обласної ради профспілок Івана Короля про незмінного художнього керівника заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття”: „Ми пишаємося такими яскравими особистостями, як Михайло Львович Сусліков. Його творче довголіття, авторитет, постійна робота з молоддю на ниві



хореографічного мистецтва, вболівання за справу, якій він присвятив усе своє життя, безперечно, заслуговують на шану і повагу”.

Все вище сказане та ряд інших аргументів дійсно переконують, що тільки від подарованого небом таланту, а ще від одержимої працелюбності і настирливості особи залежить успіх будь-якої серйозної справи. За більш ніж 50 років творчої діяльності заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття” на чолі цього унікального колективу художньої самодіяльності стояла і стоїть дійсно неординарна та обдарована творча особистість, активний подвижник культури – Творець, Митець, Патріарх і, разом з тим, для всіх, хто добре знає його, це дуже проста та доступна людина – Батя – Михайло Львович Сусліков.

Сьогодні вже ніхто, без сумніву, не скаже, а це тепер вже і неможливо: чому, хто і коли першим назвав його Батею, як такий найрідніший серед людей і найвагомійший в будь-якій родині, простий та ласкавий словесний символ став надзвичайно влучним і постійно вживаним саме до цієї, здавалося б, чужої для всіх навколишніх, людини?

Проте, пояснюється цей феномен дуже просто... Упродовж довгих років діяльності ансамблю „Юність Закарпаття”, його незмінному керівникові Михайлові Львовичу Суслікову доводилося вирішувати багато-багато малих і великих побутових, сімейних, навчальних проблем, а також інших організаційних питань, які так чи інакше виникали майже в кожного учасника колективу. Танцівники з вірою та надією йшли до нього як до рідного батька і в більшості випадків отримували дієву допомогу, адже його беззаперечний та, без сумніву, величезний авторитет і повага серед людей, а ще особиста рішучість і бажання всім допомогти завжди забезпечували майже стовідсотковий успіх.

„Наш Батя все може! Батя допоможе! Ніхто, крім нашого Баті, не зможе цього вирішити!” – говорили поміж собою учасники колективу і впевнено йшли до Михайла Суслікова по допомогу. І вони, як правило, отримували її...

Дієву допомогу завжди отримували від обласного будинку художньої самодіяльності профспілок керівники численних

самодіяльних танцювальних колективів, які працювали при промислових підприємствах області. За час існування цієї методичної установи на базі заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття” та інших кращих колективів краю часто організовувались різноманітні семінари для керівників хореографічного жанру і основним „лектором”, як правило, тут завжди виступав незмінний очільник „Юності” – Михайло Сусліков. Митець щедро ділився з колегами своїми хореографічними „секретами” і безмежно радів, що має чергову добру нагоду поспілкуватися із безпосередніми творцями хореографічного мистецтва краю, ознайомитися з їхніми досягненнями, пірнути у той дивний вир вічно молодого і багатого на творчі несподіванки народного танцювального мистецтва, почерпнути від них нові свіжі елементи танців для своїх майбутніх хореографічних полотен. Семінари за його участю відзначалися обов’язковим набуттям керівниками танцювальних гуртків практичних навичок – від класичної розминки до засвоєння кількох нових для них композицій з метою їх подальшого вивчення у своїх колективах, які згодом передбачливий хореограф заслуженого ансамблю танцю „Юність Закарпаття” сам використовував для здійснення постановок зведених масових композицій і показу їх на чергових святкових заходах.

Михайло Львович дуже часто сам надавав дієву практичну допомогу танцювальним гурткам в районах і містах краю, або старався направляти до них своїх кращих помічників для допомоги та здійснення нових постановок на місцях. Така допомога надавалась, зокрема, танцювальним колективам Мукачівського міськторгу та Іршавської ткацької фабрики (керівник М.Перельман), Берегівського меблевого комбінату (керівник Д.Лізак), ансамблю пісні і танцю „Карпати” Рахівської картонної фабрики (керівник Ю.Савчук), ансамблю пісні і танцю „Шахтар” Ільницького шахтоуправління (керівник А.Свищов), ансамблю пісні і танцю „Боржава” Довжанського ДОКу (керівник І.Панько), ансамблю танцю Великоберезнянського заводу „Ерстед” (керівник Є.Бек), ансамблям танцю Виноградівського промкомбінату, Затисянського шахтоуправління, Мукачівської лижної

фабрики, ансамблю пісні і танцю „Зорянка” Перечинського лісохімкомбінату, ансамблю пісні і танцю „Кооператор” Іршавської райспоживспілки, ансамблю танцю Мукачівської трикотажної фабрики, фольклорному ансамблю Міжгірського лісокомбінату та багатьом іншим.

До всього сказаного вище, мабуть обов’язково, слід ще додати, що долею цього елітного хореографічного колективу з дня його створення, окрім раніше вже названого першого хресного батька „Юності” Івана Юрійовича Бігунця, упродовж його довгого і щасливого творчого життя опікувались такі відомі подвижники народного мистецтва Закарпаття, як колишні обласні та міські партійні керівники Юрій Ільницький, Омелян Ваш, Віктор Білоусов, Микола Семенюк, Василь Керечанин, Степан Туряниця, Михайло Волощук, Іван Машков, Василь Маняк, працівники облвиконкому Василь Русин, Георгій Коструб, Ірина Тимченко, Володимир Приходько, працівники Ужгородського міськвиконкому Степан Дьолог, Еміл Попович, керівники облпрофради Юрій Стенчук, Іван Лутак, Володимир Васильєв, Іван Король, Василь Габорець, Михайло Думнич, начальники обласного управління культури Іван Семйон, Василь Кручаниця, Петро Рак, Юрій Глеба та деякі інші відповідальні працівники.



## «НАШ БАТЯ ВСЕ МОЖЕ!»

У родині Михайла Львовича Суслікова двоє дітей – син Леонід та донька Людмила, а також двоє онуків і двоє правнуків. Ось що повідали син Леонід Михайлович Сусліков і донька Людмила Михайлівна Петрецька (Суслікова) про діяльність свого батька та про їхнє життя у мистецтві.

До слів рідних долучилися і колеги ювіляра.

### Доктор наук – лицар Терпсіхори

„Заслуженим авторитетом користувались в ансамблі „Юність Закарпаття” з перших днів його заснування старший інженер держуніверситету Л.Сусліков, майстер заводу „Ужгородприлад” Ю.Левкулич, інженер Ужгородської взуттєвої фабрики Н.Слепньова, робітники цього ж підприємства К.Мендел, М.Ревта, робітники фанерно-меблевого комбінату Т.Лукач і В.Калина, працівниця аеропорту А.Горняк та інші...”

*(Молодь Закарпаття. –1980. – 22 липня)*

Я, Леонід Михайлович Сусліков, народився 26 травня 1948 року в місті Ужгород. У 1955 році пішов у перший клас Ужгородської середньої школи № 4, яку закінчив у 1966 році з відзнакою.

У роки мого навчання в Ужгороді, як і по всій країні, були дуже поширені спортивні секції з різних видів спорту. Як і

багато хлопчаків мого віку, я захоплювався спортом, тож перепробував різні його види. Зокрема, займався в секціях боротьби, плавання, боксу, фехтування, футболу, але згодом зупинився на баскетболі. Цим чудовим видом спорту я займався досить довго в Ужгородській дитячій спортивній школі (близько 9 років) і досяг значних успіхів. Грав у збірній команді рідної СШ № 4, захищав честь міста Ужгород на республіканських змаганнях. У цей час я навіть не мріяв про танці і не міг собі уявити, що колись буду серйозно ними займатися. Але це сталося і сталося випадково.

У вересні 1961 року в Ужгороді було створено самодіяльний ансамбль танцю „Юність” (в той час він мав таку назву), засновником і його художнім керівником став мій батько – Михайло Львович Сусліков. Спочатку я не був його учасником. Одного разу батько ніби випадково, не примушуючи мене, запропонував прийти на одну із репетицій – просто подивитись чим займаються хлопці і дівчата у вільний від роботи та навчання час. А потім самому вирішити – займатися танцями, чи ні. Як не дивно, репетиція мені сподобалася – захопила атмосфера доброзичливості, веселості, рухливості, які панували на репетиції, сподобалась чудова народна музика, а також невимушені дружні стосунки в колективі між хлопцями та дівчатами. І я вирішив спробувати себе в танцях. Мені тоді було 13 років – сьомий клас.

Зауважимо, що в той далекий час, як, до речі, і сьогодні в танцювальних гуртках та студіях завжди відчувалася нестача хлопців. Мені здається, що це пояснюється небажанням хлопців займатися такою, як вони вважають, непрестижною справою. На їх думку, займатися танцями більш притаманно дівчатам, а хлопці повинні бути сильними, мужніми і тому мають займатися спортом, особливо його силовими видами. На жаль, це – хибна думка, але усвідомлення її хибності приходить з роками. Це зараз, завдяки таким проектам, як „Танці з зірками” і „Танцюють всі”, спостерігається танцювальний бум і всі, в тому числі й хлопці, масово

потягнулися до танцювальних залів. І це правильно. Адже заняття танцями, без сумніву, краще, ніж будь-який вид спорту, сприяє як гармонійному фізичному розвитку людини, так і її духовному збагаченню. Людина, яка займається танцями, комфортно почуває себе в будь-якому колективі, в будь-якій ситуації, на будь-якому заході.

Але в підлітковому віці я також вважав, що займатися танцями для хлопця соромно. Однак, тоді виникає питання: що спонукало мене прийти до танцювального залу? Озираючись назад, можу із впевненістю сказати – атмосфера свободи вибору, що панувала в сім’ї. Якби мене примушували займатися танцями, напевно я б ніколи не почав танцювати. До честі моїх батьків – мами і батька – вони ніколи не примушували мене до чогось, а тільки пояснювали на життєвих прикладах позитивні або негативні наслідки того чи іншого рішення, вчили як має поступати в житті гідна людина. Тому я завжди мав право самостійно обирати, на мою думку, правильний серед можливих варіантів своїх вчинків. А це – нелегко. Але особливе тяжіння до танців я відчув одразу. Мало того, я привів до ансамблю свого товариша по класу Андрія Баняса, який згодом став чудовим професійним танцівником – працював у Закарпатському народному хорі, Державному хорі України ім.Верьовки та деяких інших професійних колективах. Ось так я почав танцювати.

Запам’яталася перша довготривала поїздка ансамблю, що припала на мої шкільні роки, – гастролі по Кіровоградській області, куди ми були запрошені завдяки нашій дружбі з відомим вже на той час народним ансамблем танцю „Ятрань”, яким керував народний артист України Анатолій Кривохижа. Поїздка припала на грудень, було дуже холодно, морозно, сніжно – пересувалися автобусом. Важкі то були гастролі, але – перші, а тому – надзвичайно цікаві. Вже повертаючись додому, ансамбль був запрошений взяти участь в урочистому концерті в Києві з нагоди Пленуму ЦК Компартії України. Наш виступ був надзвичайно успішний. Повернувшись до Ужгорода, ми дізнались, що нашому ансамблю присвоєно



почесне звання – народний. Радості не було меж. Усе це відбувалося ще в мої шкільні роки.

Виріс я в сім’ї, яка була тісно пов’язана з мистецтвом. Батько – все життя займався хореографією, мама – професійна співачка, яка приїхала на Закарпаття із Запорізьким обласним музично-драматичним театром імені М.Щорса, а потім працювала в Закарпатському народному хорі. Згодом закінчила Ужгородське музичне училище і багато років пропрацювала викладачем по класу баяна в Ужгородській дитячій музичній школі імені П.І.Чайковського.

Незважаючи на все це, в школі я відчув потяг до точних наук, таких як фізика і математика. А тому, після закінчення середньої школи, я прийняв рішення вступати на фізичний факультет Ужгородського державного (на той час) університету. Навчання в університеті я поєднував із заняттям танцями. Більше того, у вересні 1966 року, коли я мав приступати до занять в університеті, наш ансамбль „Юність Закарпаття” вибором честь представляти Радянський Союз на міжнародному фольклорному танцювальному фестивалі у Парижі (Франція). На моє щастя, перший місяць навчання в університеті студенти повинні були збирати в колгоспах врожай картоплі, винограду, кукурудзи (тоді так було прийнято). Отож, я міг з легкою душею поїхати до Франції. Ми перебували на фестивалі у Франції майже цілий місяць. Це були незабутні дні: спілкування з художніми колективами 30-ти інших країн, обмін танцювальним досвідом, екскурсії по Парижу – Монмартр, Ейфелева вежа, Версаль, Лувр та інші пам’ятні місця – все це залишило глибокі враження і назавжди закарбувалося в пам’яті.

А потім були інші численні гастролі за кордон: багато разів Чехословаччина, Угорщина, Румунія та Польща, Італія (три рази), Кіпр, Югославія, Великобританія, Канада, Ангола та деякі інші країни. І – усвідомлення, що саме танці дали мені можливість побачити світ у його різноманітних фарбах.

Повертаючись до рутинної, копіткої, як кажуть, залаштункової роботи, результат якої глядач може оцінити на

концертах, зазначу, що репетиції відбувалися тричі на тиждень. Починалися вони, як правило, о сьомій годині вечора і тривали до десятої години, а дуже часто і пізніше. Заняття починалися з класичного тренажу, який вкрай необхідний кожному танцюристу, як з точки зору постановки корпусу, голови, рук, так і для розігріву м'язів. А потім – вивчення основних танцювальних рухів певного народного танцю, спочатку без музики під рахунок, потім з музичним супроводом, неодноразове їх повторення до автоматизму, опанування характеру рухів, побудова різноманітних композицій на основі вивчених рухів, робота над технічною досконалістю виконання танцювальних елементів. Після виконання цієї тривалої попередньої роботи починається постановка самого танцю. Слід зазначити, що постановка танцю – надзвичайно складний процес, який вимагає творчої наснаги, напруженої роботи мозку, а тому забирає багато сил. Адже танець – це не просто набір танцювальних рухів у певній послідовності. Справжній народний танець, у першу чергу, має передати характер того народу, який його виконує, розкрити його душу. Він має захопити глядача, зачепити струни його душі. Необхідно, щоб глядач відчував себе співучасником того дійства, яке відбувається на сцені, емоційно сприймав і переживав танець. Тільки тоді цей танець живе вічно і входить до народної скарбниці.

Слід також зауважити, що праця хореографа і балетмейстера важка та ненормована. Балетмейстер завжди, у будь-який момент життя, перебуває у творчому пошуку незалежно від того, де він знаходиться, з ким спілкується, чим займається. Творчий характер роботи накладає відбиток на особистість керівника. Мій батько теж дуже часто був поглинутий творчими роздумами, пов'язаними з кожною наступною постановкою. Він розповідав нам, що інколи найкращі рішення до нього приходили уві сні. І тут я хочу відзначити величезну роль, яку відігравала мама у загальному творчому процесі. Ні одна постановочна робота не проходила повз увагу мами. Встановилася навіть традиція: кожна нова

робота мала бути переглянута мамою. Це і не дивно. Мама була надзвичайно мудрою людиною із щедрою і доброзичливою душею, вона тонко відчувала прекрасне і гармонійне. Тому її судження про нову постановку, зауваження, поради мали для батька неабияке значення. І зараз, озираючись на час, що пройшов, маю відзначити великий вклад мами у той надзвичайний успіх, котрий супроводжував творчий шлях батька.

А що стосується мене, то танці також відіграли важливу роль у моєму особистому житті. Завдяки їм, у 1971 році, після закінчення університету, я був запрошений для проходження обов'язкової військової строкової служби в ансамбль пісні і танцю Прикарпатського військового округу, де прослужив один рік. Завдяки їм, я зустрів своє кохання, свою майбутню дружину Валентину, яка також значну частину свого життя присвятила заняттям танцями в нашому ансамблі, що не завадило їй отримати вищу математичну освіту в Ужгородському державному університеті.

У 1970 році я одружився, а в 1973 році народилася донька Віолетта. Очевидно, природна спадковість все-таки має місце, оскільки донька також захопилася танцями і пройшла високу школу заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття”. До речі, свою половинку, як і я, вона також зустріла в ансамблі. Зараз я маю двох чудових онуків: Юрко – десяти років, Марія – п'яти років. Вони також підтримують сімейну традицію: онук займається в танцювальній групі, а онучка вже просить навчити її танцювати.

Як склалася моя подальша танцювальна доля? Повсякденна наполеглива праця над вдосконаленням виконавської майстерності, оволодіння новими складними технічними елементами (на танцювальному жаргоні – трюками) дали мені змогу піднятися від звичайного артиста балету до провідного соліста заслуженого самодіяльного ансамблю танцю України „Юність Закарпаття”.

Отож, я віддав танцям 40 років свого життя. Але то було варто тієї жертви. Як результат – за вагомий внесок у розвиток хореографічного мистецтва України Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 6 вересня 1990 року мені було присвоєно почесне звання – заслужений працівник культури Української РСР.

Моє життя поза танцями склалося так. З 1966 по 1971 роки я навчався на фізичному факультеті Ужгородського державного університету. В 1971 році отримав диплом з відзнакою про вищу освіту і здобув кваліфікацію „радіофізик”. У 1971–1972 роках перебував на строковій військовій службі, а після звільнення з армії – з 1972 року до теперішнього часу – працюю в Ужгородському національному університеті.

У 1974 році вступив до аспірантури на заочний відділ по спеціальності „фізика напівпровідників і діелектриків”. У 1982 році успішно захистив дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата фізико-математичних наук, а в 1995 році – дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора фізико-математичних наук. За цей час пройшов шлях від старшого інженера науково-дослідного сектору університету до професора кафедри прикладної фізики Ужгородського національного університету.

Науково-педагогічну діяльність поєдную з активною участю у культурному і громадському житті Закарпатського краю. З 1961 по 2002 роки був спочатку учасником, а згодом солістом заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття”. Протягом цього періоду неодноразово представляв мистецтво України в багатьох країнах світу, на різних престижних фестивалях народного мистецтва.

Нагороджений багатьма Почесними грамотами Української республіканської та обласної ради профспілок, а також Закарпатської обласної державної адміністрації.

*Леонід СУСЛИКОВ,  
заслужений працівник культури України*

## Коли віриш – мрії збуваються...

„ ...Вона ніколи не ховалася за прізвище батька, а всього досягала самостійно завдяки успішній від нього неймовірній працьовитості та наполегливості й опанованій у його ансамблі майстерності танцю. Нині вона успішний хореограф, а слава про її „Веселку” вийшла далеко за межі Закарпаття...”

*(Новини Закарпаття. – 2008. – 31 травня)*

Я, Людмила Михайлівна Петрецька (дівооче прізвище Суслікова), народилася 1958 року в Ужгороді і була другою дитиною у своїх батьків. Після народження брата Леоніда, мама і батько дуже мріяли про народження дівчинки і це справдилося.

Пам’ятаю себе і танці ще з п’яти років, бо ходила з батьком майже на кожну репетицію. Сиділа в куточку і дивилася, а в перервах ставала на середину залу і все, що бачила, повторювала. Всі учасники ансамблю настільки звикли, що я присутня, що, коли мене не було, всі розпитували батька: де я? А згодом я зі своєю подругою Розою Горват (Розалією Мацак – колишньою артисткою Закарпатського обласного українського музично-драматичного театру) ставили вже цілі танцювальні вистави – імпровізували, імпровізували...

У нашій сім’ї панувала творча атмосфера не тільки тому, що мама – Лідія Миколаївна Муромцева – в минулому артистка Запорізького обласного музично-драматичного театру імені М.Щорса, чудово співала, блискуче грала на фортепіано і баяні, а й тому, що справа, якою займався батько, була всім цікавою і вважалася найголовнішою. Я росла у творчому середовищі, в домі часто точилися різні бесіди на творчі теми, в основному пов’язані з хореографією, народним танцем. У нас вдома часто бували цікаві люди, яких зараз називають творчою інтелігенцією, або елітою Закарпатського

краю. Зокрема, це – Євген Шерегій, Михайло Кречко, Степан Мартон, Тиберій Боніславський, Павло Готвоні, Андрій Коцка та багато інших.

Бували в нас вдома і всесвітньо відомі хореографи, такі як народний артист СРСР Ігор Мойсеев (художній керівник Державного ансамблю танцю СРСР), народний артист СРСР Махмуд Есамбаєв (танцівник світової величини), народний артист СРСР Павло Вірський (художній керівник Державного ансамблю танцю УРСР), заслужений артист УРСР та заслужений діяч мистецтв Білоруської РСР Олександр Опанасенко (художній керівник Державного ансамблю танцю Білоруської РСР) та інші.

Пам’ятаю, як Павло Вірський грав для мене на фортепіано коліскову, а я сиділа в нього на колінах, а Махмуд Есамбаєв розповідав усім, що він закохався у мої ямочки на щічках і кучеряве, як у негрятки, волосся. Шкода, що все це було в далекому дитинстві – в дорослому житті мені не судилося зустрітись з ними. Але, сподіваюсь, що Боже провидіння від них я дістала.

Моїм вихованням більше займалась мама. Батьківські збори, концерти в музичній школі, дівочі таємниці, перше кохання – це все мама. Від мами я не мала жодного секрету. Це була красива, розумна, життєрадісна, життєлюбива, з почуттям гумору та бездоганним смаком жінка. Мама була і залишилась назавжди для мене беззаперечним прикладом в усьому.

А ще мама була і першим критиком батька, і першим порадником, і першим поціновувачем його творчості. Вона часто відвідувала репетиції і бачила творчі муки народження танцю, весь репетиційний процес...

Для батька була дуже важлива її думка щодо того чи іншого номера. Він міг не погоджуватися, сердитися, але йому було небайдуже, що скаже мама, і десь всередині навіть хвилювався – який вердикт його творінню винесе найулюбленіша жінка його життя.



Займатися танцями я почала досить пізно – у 12 років (нинішні діти роблять це з 5-ти). Мій батько ніколи не змушував мене до цього. Проте я часто була на репетиціях „Юності”, можна сказати, виросла в ансамблі, тож усе вийшло саме собою: якось із подружкою (її мама працювала тут костюмером) ми вирішили, що будемо танцювати. Прийшли посеред року в підготовчу групу. Звісно, із самого початку не все виходило, нерідко з нас сміялися, бо інші діти вже дещо вміли. Це „заводило” та спонукало старанніше займатися.

Спочатку танці були для мене як хобі, а спеціальність обрала собі іншу – піаністки. Музичне училище закінчила з відзнакою, проте навчатися далі за фахом не схотіла (за що моя викладачка дуже на мене образилась, бо я була здібною). В „Юності” ж продовжувала танцювати. Якось батько запропонував мені зайнятися з підготовчою групою, і я погодилася. Захопилася. А згодом, коли в групу прийшли хлопці, ми виокремилися в студію. Водночас викладала фортепіано у Великоберезнянській музичній школі. Так продовжувалось 20 років – чотири дні на тиждень у Великому Березному, а два – в Ужгороді. Окрім того, навчалася в училищі культури на хореографа, бо відчувала брак професійних знань... Тим часом студія розросталася, і 1991 року ми стали ансамблем, а назву „Веселка” йому дали самі діти. Ось тоді я остаточно зрозуміла, що це моє. Але викладати в школі продовжувала ще 10 років – шкода було залишати чудовий колектив. Спочатку я брала менше навантаження в школі. Це продовжувалося до 2001 року. В „Юності” я продовжувала танцювати й далі. Тут склалися чудові стосунки. Ми разом відзначали всі свята, влаштували „капусники”. І так виходило, що на них я була „заводієм”. Тож, напевно, цілком логічним стало моє бажання вивчитися на режисера масових свят і видовищ. Одного літа, нічого не сказавши вдома про намір вступати (а на той час уже мала чоловіка й донечку), поїхала до Києва – „до родичів”. Уже на місці дізналася: якщо на першому іспиті, під час якого треба прочитати вірш, байку, прозу й зіграти на фортепіано,

отримаю „5”, не доведеться складати решту. Тому до екзамену готувалася ретельно. І таки отримала „відмінно” й стала заочницею Київського інституту культури імені О.Корнійчука. Тому до сьогоднішнього дня вважаю, що, якщо чогось справді дуже хочіти, можна встигнути все. Мої домочадці лягали спати, а я працювала над рефератами, контрольними, писала курсові й дипломну...

Категорично незгодна з висловлюваннями батьків про нестачу в їхніх чад часу для якогось заняття. Дітей треба максимально навантажувати, вони повинні мати захоплення – без цього сумно жити, потім не буде що згадати. Мене і сьогодні переповнюють спогади, що і кого я бачила! Такого принципу я дотримувалась і у вихованні доньки, бо хотіла, аби в шкільному віці вона взяла якнайбільше. Вона займалася музикою. Це була мрія моєї мами, та й я вважала, що так повинно бути. Бо дитина, знайома з музикою, має зовсім іншу душу, інші духовні потреби. В дитинстві вона може цього не розуміти, а коли виросте, інакше сприйматиме мелодію, яку чутиме, картину, яку бачитиме, навколишні краєвиди, буде чуйнішою до оточуючих. Отже в шість років Олечка пішла до музичної школи, до чудової вчительки Людмили Шафран. Виявилась дуже здібною до музики. Вона в нас лауреат трьох міжнародних конкурсів, першу перемогу здобула у дев’ять років.

Ми з чоловіком дуже хотіли, щоб дівчинка добре володіла угорською мовою, тому віддали її навчатися до угорської школи. Спочатку Олечці важко було подолати мовний бар’єр, тому ми віддали її на ціле літо в Угорщину, і на наступний рік теж. Нині вона знає угорську мову досконало.

У 12 років Олечці захотілося танцювати. І вона прийшла в мій колектив, потім перейшла в „Юність Закарпаття”. Згодом із відзнакою закінчила музичне училище. Ще будучи студенткою третього курсу вступила заочно до Київського національного університету культури і мистецтв на спеціальність „народна хореографія”. Після училища я наполягла на тому, що треба продовжити музичну освіту, й

Оля стала студенткою Донецької консерваторії. Нині вона має дві вищі освіти, викладає в музичній школі й продовжує танцювати.

Але повернемося до ансамблю „Веселка”. З часом ансамбль вимагав усе більше й більше уваги та часу: ми ставали учасниками різних конкурсів, фестивалів, відповідальних концертів. А влітку відпочинок поєднували з виступами. Були в „Артеку”, „Молодій гвардії” та інших престижних місцях відпочинку для дітей. Звісно, можна поїхати і лише виступати, проте я прибічник того, щоб діти не тільки „відпрацьовували”, а й бачили місця, де бувають. Так, в Угорщині відпочивали на термальних водах, у Львові побували в опері. У Москві відвідали Третяковську галерею, Кремль та цирк Нікуліна.

У заслуженому ансамблі танцю України „Юність Закарпаття” я протанцювала 32 роки. Тож, період з 1971 по 2003 рік – найкраща пора в моєму житті. Репетиції, концерти, поїздки – і знову все по колу...

Але це не одноманітність, як, можливо, здається збоку, бо моє життя було завжди насичене різноманітними подіями і враженнями. Досвід, який я здобула за роки перебування в ансамблі під керівництвом батька, – колосальний і неоціненний. Це справжня школа життя з її злетами і падіннями, доланням труднощів, а в нагороду – великі успіхи, сльози радості і, звичайно, розчарування від окремих невдач.

Я дуже любила танцювати і це захоплення з роками не проходило, а навпаки – ставало ще сильнішим. Саме тут, на репетиціях, проявилися, а може й виховалися, такі риси характеру, як відповідальність, дисциплінованість, працьовитість, вболівання за спільну справу, відчуття згуртованості – без таких якостей в „Юності Закарпаття” протанцювати стільки років було б неможливо.

У роботі батько завжди був жорстким, вимогливим, суворим. Особливо ці риси в нього проявлялися у ставленні до власних дітей. Це відчували і всі учасники ансамблю, які десь нам співчували. Наведу приклад. Щоб потрапити в першу лінію танцю або отримати сольну партію, треба було танцювати на кілька порядків краще за інших. Якщо ж було

двоє або троє однакових виконавців, ніколи не обирали мене. Коли ж у мене ставався вибух справедливості – батько казав: „Ти ж моя донька, а я не хочу, щоб це відчувалося в колективі”.

**“Наш Батько  
все може!”**

Зараз я керую двома зразковими ансамблями танцю. Спочатку – у 1991 році – мною був створений ансамбль „Веселка” обласного Будинку культури профспілок, в якому я, без сумніву, виросла як хореограф. А почесне звання – зразковий – йому було присвоєно у 1998 році.

У 1997 році мене запросила директор Кам’яницької середньої школи для створення танцювального гуртка, який працював успішно і згодом виріс у ансамбль танцю „Потічок”. У 2005 році дитячому ансамблю танцю „Потічок” також було присвоєно звання – зразковий.

За роки діяльності обидва колективи стали лауреатами і переможцями багатьох конкурсів та фестивалів різних рівнів – від районних до міжнародних. Уроки Баті – мого батька – не пройшли даремно і я радію, що його справа таким чином гідно продовжується. Горда ще й тим, що в репертуарі „Веселки” і „Потічка” є танці за хореографією батька та інших видатних хореографів Закарпаття. Це „Керечанка”, „Свято в Карпатах”, „Бубнарський”, „Березнянка”, „Дубкани-скакани”.

У 2009 році за ініціативою голови сільської ради села Кам’яниця М.Ю.Коваль-Мазюти мною був створений ще й дорослий жіночий вокально-хореографічний ансамбль. Батько спочатку скептично відреагував: „Бо, – казав, – дорослі – це тобі не діти...” Я дуже хвилювалася, коли запросила його на перший виступ дорослого „Потічка”. Ледь дочекалася кінця концерту, щоб почути його думку, а він все про щось інше. Тоді я не витримала і кажу: „Тату, ну як?” А він: „Ще треба працювати...” Пройшов час і дорослий „Потічок” вже виступає на обласній сцені, бере участь у фестивалях, виїжджає за межі області.

Батько скупий на похвали. Тож, його вираз „Нічого, може бути” – означає схвалення. Одного разу, після ювілейного концерту з нагоди 15-річчя „Веселки”, я йому зателефонувала і спитала про враження. „Навіть ні до чого прискіпатися”, – була його відповідь. Уперше за весь час дочекалася такої оцінки. Хочу також сказати, що для мене дуже важлива думка

батька, вона мені найважливіша з-поміж усіх хореографів, бо вважаю його великим професіоналом. Адже це він показав такий клас закарпатського танцю усій країні! Тому ніколи не показую йому танець у напівготовому вигляді, бо розіб'є його в пух і прах. Доводжу номер майже до концертного стану, а тоді вже запрошую його.

У 1995 році сталося непоправне – померла наша мама. Ця страшна втрата зблизила нас з татом ще більше. Я відчула, що це не тільки відносини двох рідних і близьких людей, але й велика професійна та духовна спорідненість, а з мого боку ще й глибока повага та шана. Все це не заважає нам дуже часто дискутувати. Коли розмовляємо про роботу, то не шкодуємо один одного, говоримо дуже відверто і гостро, довго сперечаємось і, таким чином, знаходимо істину. Я дуже ціную ці моменти, бо насправді думка батька для мене є найважливішою понад усе, хто б що не говорив.

Я сама бачу, що завдяки такому батьківському піклуванню моїх успіхів щораз стає більше і більше. Наприклад, вихованці ансамблю „Веселка” у 2008 році здобули Гран-прі Всеукраїнського фестивалю-конкурсу „Танці з Карпатами”, де головою журі був відомий хореограф сучасності, заслуженой діяч мистецтв України, директор Львівської дитячої хореографічної школи Володимир Соболта, а також ми отримали дві перші премії на Московському міжнародному фестивалі „Зажги свою звезду”.

У грудні 2009 року зразковий дитячий ансамбль танцю „Потічок”, а також вокально-хореографічний ансамбль дорослих села Кам'яниця Ужгородського району разом із кращими самодіяльними художніми колективами краю репрезентували своє мистецтво у творчому звіті Закарпатської області в рамках фестивалю майстрів мистецтв і художніх колективів України „Дивосвіти Срібної Землі”.

У січні 2011 року діти із танцювального ансамблю „Веселка” знову успішно виступили на Всеукраїнському фестивалі-конкурсі „Танці з Карпатами”, який в черговий раз проходив в Ужгороді. Нами залишився дуже задоволеним відомий корифей-танцівник, вісімдесятилітній ювіляр, народний артист України Георгій Чапкіс, який погодився сфотографуватись на згадку.

До речі, постійним членом журі цього престижного Всеукраїнського хореографічного форуму є мій батько – народний артист України Михайло Львович Сусліков. “Наш Бать все може!”

*Людмила ПЕТРЕЦЬКА,  
заслужений працівник культури України*

## Михайло Сусліков – педагог

„Треба звернути увагу на те, що молодь, як правило, вважає танець за найкращу, найрадіснішу забаву, любить його і водить танець статично, з повагою. Танцюрист поводить у колі так, щоб не було йому соромно за себе перед людьми та щоб дівчині, з якою він танцює, була честь, щоб було приємно на забаві й після забави”.

*(Верховинець В. Теорія українського  
народного танцю. –  
Київ, 1990. – С. 37–38)*

Сучасну закарпатську народну хореографію важко уявити без невтомного її пропагандиста, засновника заслуженого ансамблю танцю України „Юність Закарпаття”, талановитого постановника танців, одного з активних організаторів хореографічного життя нашого краю, обдарованого балетмейстера і педагога, народного артиста України – Михайла Суслікова.

Навчання в Київській хореографічній студії при державному театрі опери та балету імені Т.Г.Шевченка, Київському хореографічному технікумі, а після закінчення навчання в них робота артистом балету цього ж театру – заклали міцний фундамент його майбутнього професійного мистецького успіху.



З 1948 року Михайло Львович працює в професійних та самодіяльних колективах краю: балетмейстером Закарпатського обласного українського музично-драматичного театру, артистом балету Закарпатського народного хору та солістом балету ансамблю „Угорські мелодії” Закарпатської обласної філармонії. Пізніше набутий досвід роботи в професійних колективах та яскравий таланти організатора дозволили йому створити чудові самодіяльні колективи – ансамбль народного танцю „Свалява” Свалявського лісокомбінату, а згодом – легендарний заслужений ансамбль танцю України „Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок. Слід сказати, що обидва ці аматорські колективи гідно представили світу високий дух української культури, прославили унікальний духовний образ жителя нашого краю.

Зачарований унікальними скарбами закарпатського народного танцю, Михайло Сусліков віддав багато сил і творчої енергії збиранню, збереженню, обробці та пропаганді цих безцінних творінь народу.

Спілкування і співпраця з визначними носіями хореографічної культури України та Закарпаття, зокрема з Павлом Вірським, Валентином Ангаровим, Миколою Ромадовим, Олександром Опанасенком, Мирославом Вантухом, Кларою Балог, Йосипом Волощукком, Іваном Поповичем, глибоко вплинули на формування і становлення неординарного хореографа – Михайла Суслікова.

Поступово приходили досвід, зрілість і визнання...

Упродовж понад 60 років наполегливої творчої праці Михайло Сусліков зумів виховати не одне покоління молодих хореографів, прищепити їм любов до рідного краю, до місцевих традицій. Висока загальна культура, чудове знання народної хореографії, бездоганний смак, вміння глибоко проникнути в стиль і зміст виконуваних творів сприяли тому, що керовані ним колективи досягали високої концертної довершеності.

Без перебільшення можна стверджувати, що вся творча діяльність Михайла Львовича дала поштовх до подальшого розвитку хореографічного мистецтва і культури Закарпаття. А в 1999 році його як одного із найбільш досвідчених хореографів краю було запрошено на роботу в Ужгородський коледж культури і мистецтв і з того часу митець вдало поєднує творчу діяльність у заслуженому ансамблі танцю України „Юність Закарпаття” з педагогічною – він обіймає посаду керівника студентського ансамблю танцю „Кольори Закарпаття” та старшого викладача Ужгородської філії Київського національного університету культури і мистецтв.

Педагогічна діяльність відкриває ще одну надзвичайно цікаву сторінку життя хореографа. Сам факт, що доля видатного хореографа сучасності тісно пов’язана з Ужгородським коледжем культури і мистецтв має велике пізнавальне і стимулююче значення, викликає інтерес і устремління у студентів глибше пізнати навколишнє життя, історію хореографічного мистецтва нашого краю.

Свій величезний практичний досвід, набутий подвижницькою діяльністю в хореографічних колективах області, митець успішно використовує у педагогічній роботі. Все це з перших кроків виховує в його учнів творче ставлення до занять хореографією, адже пояснення нового матеріалу проходить у доступній формі – викладач чергує його з показом унікальних зразків виконання окремих творів. Сусліков вимагає від студентів наполегливості в навчанні, але його педагогічна вимогливість не гнітить особистість підопічних, а викликає довіру до своїх дій, веде студента до розкритості, до формування свободи під час занять танцями. У Михайла Львовича завжди присутнє відчуття міри, вміння дозувати свої засоби впливу, не допускаючи крайностей у спілкуванні із підопічними. Він вміє згуртувати навколо себе студентів, зацікавити їх, встановити атмосферу доброзичливості.

Його педагогічні і ділові якості розкриваються під час роботи і вміло поєднуються з такими особистими людськими якостями, як доброта, чуйність, розуміння, а також величезна

любов до справи, якій митець присвятив усе своє життя. Мова його на заняттях чітка, точна, образна та емоційна. Педагог виявляє високу працездатність і відповідальність у роботі, завжди вміло виходить з важких психологічних ситуацій, захищаючи і підтримуючи всіляку ініціативу студентів. У цьому йому допомагають, перш за все, великий життєвий досвід, глибокі спеціальні знання, досконале володіння основами педагогіки та вікової психології.

Михайло Львович постійно звертає увагу на особливості навчального процесу з першокурсниками, які нерідко мають певні відмінності у рівні та якості попередньої хореографічної підготовки. У зв'язку з цим його висока професійна інтуїція і практичний досвід допомагають виявити найздібніших студентів ще під час їх вступу, а в процесі першого року навчання вміло приводити новачків до, так би мовити, „єдиного знаменника”. На таку складну і необхідну діяльність митець спрямовує увагу своїх колег-викладачів і завжди показує добрий особистий приклад під час складання навчальних планів та під час практичної роботи.

Поряд з ним у навчальному закладі працюють такі талановиті, закохані в мистецтво хореографії педагоги, як Іван Пастеляк, Михайло Шютів, Тамара Лановчук, Оксана Хижун та Ірина Шевцова. Колеги по роботі знають його як успішного керівника одного з кращих хореографічних колективів України, високопрофесійного педагога, який завжди готовий надати кваліфіковану консультацію чи просто дружню пораду. Михайло Львович завжди віддає перевагу живій практичній роботі, вдало формує творче обличчя студентського ансамблю танцю „Кольори Закарпаття”. Він розуміє, що життя колективу – це концерти. Вони стали справжнім явищем у культурному житті нашого краю – студентському колективу не раз аплодували в містах і селах області, країни та за кордоном. У квітні 2011 року ансамбль успішно виступив у заключному гала-концерті III Всеукраїнського конкурсу народної хореографії імені Павла Вірського. Наполегливість і цілеспрямована праця з

учасниками хореографічного колективу дозволили створити яскраві сценічні образи як в ліричних, так і в жартівливих танцях та хореографічних композиціях. Особливе значення надається формуванню різноманітного за тематикою репертуару, його безпосереднього зв'язку з фольклором.

Під керівництвом Михайла Суслікова, маючи за взірець заслужений ансамбль танцю України „Юність Закарпаття”, студентський танцювальний колектив „Кольори Закарпаття” набуває своєрідної професійної манери – він успішно демонструє високу виконавську майстерність у поставлених педагогом таких відомих авторських хореографічних композиціях, як „Бокораші”, „Керечанка”, „Дібровчанка”, „Березнянська карічка”, „Плав'янський вертунець”, „Свято в Карпатах”, „Святкова гуцулка”, „Легенда Карпат” та інших.

Керівник ансамблю свідомо ставить перед студентами досить високу планку вимог і ніколи не відступає від запланованого. Він не втомлюється повторювати:

„Ви майбутні балетмейстери-постановники, а тому потрібно відмінно знати свій головний предмет – все те, що танцюєш, – і додає, – щоб розвинути власну творчу уяву, треба досконало знати історію України і нашого краю, а також краєзнавство, міфологію, фольклор та етнографію”.

На всіх заняттях досвідчений викладач приділяє постійну увагу постановці корпусу, голови, рук, ніг, удосконаленню технічних даних студентів, бо впевнений, що все це розвиває їх координацію, пластичні, граціозні та віртуозні рухи, пропорційну фігуру, усуває фізичні недоліки, сприяє виробленню правильної постави і надає зовнішньому вигляду танцівника зібраності, елегантності та артистизму.

Кращі студенти коледжу залюбки набувають практичного досвіду своєю безпосередньою роботою в ансамблі „Юність Закарпаття”, де беруть участь у проведенні репетиційної діяльності, підготовці та проведенні концертних виступів, удосконаленні виконавської майстерності. Вся ця робота розширює кругозір студентів, удосконалює організаторські можливості майбутніх хореографів, забезпечує їм осягнення основ для успішного здобуття педагогічної майстерності.

Своїм неординарним хореографічним хистом маестро Сусліков відкрив перед своїми вихованцями чарівний світ народного танцю, навчив любити і розуміти його. Багато його учнів стали активними пропагандистами народного танцю. Серед кращих хореографів Закарпаття, які починали свій шлях з Михайлом Львовичем, заслужені працівники культури України Михайло Сачко, Михайло Шютів, Людмила Петрецька, а також керівники кращих аматорських колективів обласного центру Олена Камінська, Віктор Бабука, Вікторія та Євген Брежинські.

Підсумовуючи вищезгадане, приходимо до висновку, що багаторічний успіх діяльності визначного закарпатського хореографа-постановника Михайла Суслікова складається з:

- глибокого знання закарпатського народного танцю, особливостей його рисунка, музики, характеру і манери, національних традицій в рухах, які поступово формуються в цікаві комбінації, етюди, танці, хореографічні композиції;

- всебічного ознайомлення із досягненнями закарпатських хореографів;

- вміння чітко побудувати сюжет танцю та логічно його розвинути за всіма законами сценічної драматургії;

- поєднання танцю з музикою, режисурою, з технічною вправністю та високою акторською майстерністю;

- забезпечення відповідними сценічними костюмами.

Педагогічний та студентський колективи Ужгородського коледжу культури і мистецтв щиро вітають Вас, шановний Михайле Львовичу, із великим, світлим і радісним ювілеєм. Гордимось Вами і просимо у Всевишнього для Вас міцного здоров'я, довгих років життя, творчої наснаги. Бажаємо і надалі успішно плекати молоді творчі сили для української культури.

*Михайло МИТРОВКА,  
заслужений працівник культури України*

„Танець – це щось внутрішнє, і, якщо він не живе в виконавці, то це буде лише набір танцювальних рухів, рівно, як і пісня, якщо не буде жити в співакові, то вона перетвориться в бездушний, сухий набір звуків. У всьому повинна відчуватись життєва правда, аби був органічний зв’язок між рухами і тим внутрішнім станом, який необхідно ними виражати”.

*(Верховинець В. Теорія українського  
народного танцю. – Київ, 1990. – С. 28)*

Якщо мова заходить про заслужений ансамбль танцю України „Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок та його художнього керівника – народного артиста України Михайла Львовича Суслікова, кожен з нас проймається гордістю за усіх тих, хто своїм талантом примножує духовну культуру і унікальні фольклорні традиції нашого рідного Карпатського краю, прославляє його людей.

І це не випадково, адже серед самодіяльних хореографічних колективів профспілок України жоден не може похвалитися тим, що на аматорській сцені він діє надпотужно вже півстоліття, а його незмінному керівникові, талановитому хореографові сучасності – 90!

А хіба не викликають гордість і захоплення творчі досягнення цього самобутнього колективу? Упродовж 50 років ансамбль „Юність Закарпаття” з успіхом представляв нашу країну і область на престижних фестивалях та конкурсах у Канаді, Великобританії, Франції, Італії, Анголі, Югославії, Чехословаччині, Угорщині, Польщі, Румунії та інших країнах світу.

Колектив є володарем Гран-прі міжнародних фестивалів у Парижі (Франція), Белграді (Югославія), Лангароне (Італія), був учасником святкових концертів для делегатів партійних



і профспілкових з'їздів та конференцій, звітних концертів Закарпатської області в столиці України – Києві, лауреатом усіх всеукраїнських оглядів народної творчості та фестивалів аматорського мистецтва. Свою високу майстерність ансамбль не раз демонстрував під час концертів у містах і селищах, трудових колективах, санаторіях і туристичних господарствах профспілок нашого краю.

Дивлячись на яскраві іскрометні танці „Юності Закарпаття”, не віриться, що їх виконують не професійні артисти, а працююча молодь, студенти навчальних закладів, учні шкіл. У кожному елементі танцю, кожному русі окремого виконавця яскраво відбивається вироблена під час репетицій висока майстерність, гаряча любов до чарівного світу мистецтва танцю, про що з гордістю можна сказати: це хореографічна школа нашого Михайла Львовича Суслікова.

Усі нагороди, творчі досягнення, надзвичайні успіхи цього аматорського колективу за п'ять десятиліть плідної творчої діяльності нерозривно зв'язані саме з одержимою любов'ю до світу танцю усіх поколінь кількох тисяч вихованців Маестро – учасників ансамблю „Юність Закарпаття”, де часто на місце батьків приходять їхні діти, онуки, створюючи своєрідні творчі династії.

І, звичайно, важко нині уявити стрімкі творчі злети ансамблю без його незмінного художнього керівника, в минулому танцівника-віртуоза, талановитого хореографо-постановника багатьох яскравих танців і композицій – нині народного артиста України Михайла Львовича Суслікова. Та й він не мислить себе без цього знакового колективу. Чимало його вихованців поповнили професійні хореографічні колективи, у різні роки навчали і нині навчають цьому унікальному народному мистецтву нашу молодь.

Серед багатьох високих відзнак видатного хореографа сучасності і найвища нагорода профспілок – нагрудний знак Федерації профспілок України „Профспілкова відзнака”, він неодноразово ставав переможцем Всеукраїнського

конкурсу „Кращий керівник аматорського колективу культурно-освітнього закладу профспілок”.

105

“Наш Батя  
все може!”

Саме тому відомий осетинський поет Коста Хетагуров – земляк Михайла Львовича Суслікова – сьогодні цілком справедливо міг би сказати такі щирі слова:

*Із осетинського аулу,  
Де народився і де зріс,  
У край Карпатський наш Михайло  
Талант свій зоряний приніс!*

Отже, у книгу визначних досягнень аматорського мистецтва профспілок України ансамблем „Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок та його художнім керівником Михайлом Львовичем Сусліковим вписано надзвичайно яскраву творчу сторінку.

*Іван КОРОЛЬ,  
голова Закарпатської  
обласної ради профспілок*

**Бате – 90, „Юности” – 50!**

Невероятно! Единственному в Украине балетмейстеру, создавшему 50 лет назад „Юность”, и по сей день руководителю коллектива, – уже 90. Ещё недавно, в 1961 году, первые репетиции, первые концерты, первые признания успехов – звание народного самодеятельного ансамбля танца Украины (1964 год). После успешного выступления на декаде украинского искусства в Москве звание – заслуженный самодеятельный народный ансамбль танца Украины (1967 год). Многочисленные концерты на всевозможных конкурсах, декадах, отборах в Киеве, Москве, где всегда, даже при очень большой конкуренции, становились лауреатами разных уровней.

1966 год – первые большие заграничные гастроли во Франции. Представляя Советский Союз на международном фестивале студенческой молодежи среди 49 стран-участниц, выступая вне конкурса всего с одним танцем, в неполном составе из пяти мальчиков и трех девочек, заняли почетное второе место. Получивший Гран-при танцевальный ансамбль из Болгарии, во время выступления насчитывал в своем составе около 80 участников.

С добрососедскими концертами множество раз выступали в Венгрии, Чехословакии, Польше, Югославии. Всегда с полной ответственностью и, как результат, с большим успехом. Отдельной строкой стоят сложные, ответственные выступления в Канаде. Не менее сложные, хотя и интересные, выступления в Англии. Не обходились без участия „Юности Закарпаття” ни одни закарпатские национальные праздники в Ужгороде, Рахове, Ясиня, Перечине, Великом Березном, Сваляве, Иршаве и других населенных пунктах Закарпаття. Перечислять заслуги и достижения дело не просто неблагодарное, но и чревато тем, что по прошествии стольких лет что-либо упустишь или недоскажешь.

Многие интересуются причиной творческого долголетия Михаила Львовича Сусликова. Причина довольно проста и вместе с тем неоднозначна – огромная ответственность за проделываемую работу при полной, ежедневной самоотдаче на каждой репетиции. Все это требует огромной энергии. Вспоминая многие привычки по самоограничению в быту, в питании, воспринимаемые нами как чудачества, по прошествии лет приходит понимание мудрости „мэтра”. Пример для подражания всем ученикам! Результат – единственный в Украине танцевальный коллектив из заслуженных коллективов, создан и, несмотря на все трудности субъективного характера, возглавляемый Батей и сегодня.

Огромная гордость и источник вдохновения, на мой взгляд, это дети Михаила Львовича. При всей немногословности в выражении эмоций, всегда чувствуется

особая гордость, когда он говорит о сыне – Леониде Михайловиче – докторе наук, профессоре и дочери – Людмиле Михайловне, ныне помощнице в ансамбле „Юность Закарпатья”, несмотря на занятость в своих, довольно успешных коллективах. Вообще, если начать перечислять учеников, то это займет много времени, но значимость события требует это сделать.

Много лет правой рукой Михаила Львовича был Николай Дмитриевич Шаполов. Сам в прошлом профессиональный танцор, требовательный, умелый, знающий балетмейстер, много лет помогал коллективу. Во время длительных командировок Михаила Львовича выполнял всю работу Евгений Евгениевич Бек, одаренный танцор, впоследствии известный работник культуры области. Дмитрий Васильевич Стасюк – балетмейстер-репетитор „Юности Закарпатья”, затем руководитель своего народного коллектива в Ивано-Франковской области. Василий Иванович Марина – балетмейстер ансамбля завода „Турбогаз” и коллектива Дома офицеров. Анатолий Петрович Свищев – руководитель ансамбля Дворца пионеров. Иван Иванович Легеза – руководитель эстрадного коллектива „Зеркальный зал”. Мария Дезидеровна Горват, Степан Степанович Дюмелч – солисты государственного заслуженного академического Закарпатского народного хора. Василий Васильевич Пишта – создатель и балетмейстер ансамбля Авторемонтного завода. Алена Анатольевна Каминская – руководитель самого известного в Закарпатье коллектива – народная студия современного танца „Блиц”. В „Блице” осуществлял постановки и Дмитрий Дмитриевич Стасюк. Андрей Андреевич Шитев – руководит ныне двумя успешными коллективами. Руководят своими танцевальными коллективами современного танца Виктория Данчин, Анжела Медведева, Евгений Брежинский. Известным детским танцевальным ансамблем „Джерельця Карпат” руководит заслуженный работник культуры Украины Михаил Алексеевич Сачко. Балетмейстер-репетитор государственного

108  
“Наш Батя  
все може!”

заслуженного академического Закарпатского народного хора  
– Николай Мовнар... Ваш покорный слуга руководил  
танцевальным ансамблем Ужгородского Дворца пионеров.

Все мы ученики выдающегося Педагога и Человека –  
Михаила Львовича Сусликова.

Мы все искренне желаем ему „так держать” ещё много-  
много лет!

*Анатолий МАЛЕВАНЬИЙ,  
ветеран “Юности Закарпатъя”*



## ВИТОКИ НЕПОВТОРНОСТІ ЙОГО ТВОРЧОСТІ

„Танець – найбільш високе, найбільш хвилююче і найбільш чудове із усіх видів мистецтв, тому що він не просто віддзеркалення життя чи відвернення від нього, а саме життя”.

*(Хевлок Елліс.  
„Танець життя”)*

Михайло Львович Сусліков приніс у хореографію не тільки нашого краю, але й, безперечно, всієї України свій дещо особливий і неповторний світ – свої реалії буття, свою життєву і мистецьку філософію, свою виняткову образність, які міцно закріплені на асоціативності його широкого і яскравого авторського мислення, багатій народній символіці, глибоко індивідуальній природі власної буйної фантазії – цього найпотужнішого двигуна будь-якої творчості.

Замішана на унікальних історичних реаліях нашого краю, його своєрідна авторська хореографія увібрала в себе найкращі набутки українського народного танцювального мистецтва, водночас вона тяжіє пошуками сучасного модерного європейського стилю, новітньою духовною і світською філософією. Митець виступає як ревний продовжувач прадавніх народних традицій і, водночас, сповідує певне



дистанціювання від них – таким чином відбувається збагачення народного і професійного водночас. Пам'ять про унікальний багатонаціональний народний родовід живе у його творчості разом із сучасною цивілізацією, у створених ним виразних формах індивідуальної професійної образності, вона – ця пам'ять – десь там у своїй глибині вміло переплавляє набутий віками народний художній досвід і стає ще більш близькою і доступною.

Однак обов'язково слід зауважити, що така неординарна подвижницька діяльність хореографа Михайла Суслікова, очевидно, не є випадковою – вона не впала з неба, не зродилась на голому місці, а, глибоко переконані, стала наслідком ретельного вивчення ним практичної діяльності таких корифеїв народної хореографії, як Василь Авраменко, Ігор Мойсеєв, Василь Верховинець, Павло Вірський, котрі все своє життя присвятили цьому чудовому виду народного мистецтва і послідовно боролися за збереження його чистоти та недоторканності.

Так, за словами сина Василя Верховинця Ярослава, слід завжди пам'ятати „...про красу і силу справжнього народного мистецтва. У своїх спостереженнях він (Василь Верховинець) глибоко проникає в психологію народних танцюристів, відчуває і розкриває їхній внутрішній світ. Це дало можливість дійти висновку, що справжній народний танець – не бездушна, показна еквілібристика „трюкачів в українській одежі”, не танець заради танцю, а своєрідний прояв емоційних почуттів народу пластичною мовою хореографії”.

Своєю діяльністю Михайло Сусліков доказав, що основні засади хореографічної школи визначних попередників „...не загубились у плинні лихоліть, а лише зміцнили і ще більше ствердились, бо вона (ця школа), відкинувши геть всілякі налипання чужорідної лузги, донесла до нащадків справжній український танець у всій його привабливості і недоторканній красі”.

Він переконаний, що випадкових чудес у житті не буває, бездіяльно очікувати допомоги від когось не треба, потрібно завжди самому впевнено рухатись вперед, боротися за місце під сонцем, багато і творчо працювати, постійно належно вчитися, щоб уміти зробити навколишній світ кращим, радіснішим, духовно наповненим і неповторним. Цьому високому кредо Михайло Сусліков успішно слідував і слідує упродовж усього свого творчого життя.

Наш Митець належить до тих надзвичайно сильних духом людей, котрі планомірно рухаються за своїми життєвими ідеалами, завжди вміють безпомилково визначити головну суть людської діяльності, спосіб існування людини в часі, чітко бачать і добре знають усі необхідні для цього дієві засоби, а тому вміють і можуть завжди забезпечувати безперервне творення такої вічної духовної субстанції, як національна культура.

Ніхто і ніколи не чув, щоб Батя – Михайло Львович Сусліков – поринав у відчай, жалівся, нарікав – це, мабуть, тому, що за його глибоким переконанням такий стан для будь-кого завжди виглядає дуже низьким, а він упродовж усього свого свідомого життя впевнено і гордо вважав себе сильною особистістю вищого ґатунку – Людиною-Творцем (з великої літери!), яку створила і виплекала сама її величність – Культура. А культура, як відомо, ніколи не творить слабких людей.

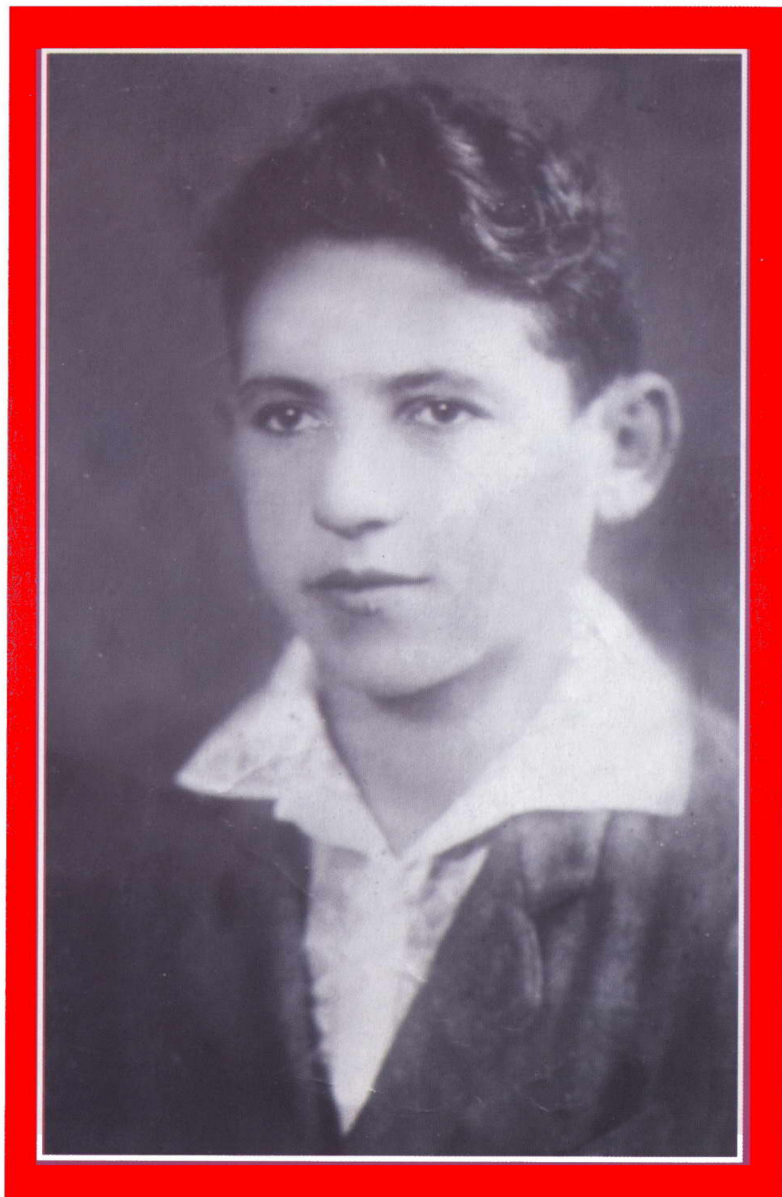
Висока культура – це Аура, це – Краса, це – Довершеність, це, врешті-решт, – Сила.





Юний Михайло Сусліков з родиною. 1925 рік

**Михайло  
Сусліков.  
1932 рік**





Концертна бригада 4-го Українського фронту.  
Михайло Сусліков – перший ліворуч. 1945 рік



**Михайло  
Сусликов.  
1940 рік**





**Михайло  
Сусліков –  
артист  
балету  
Запорізького  
обласного  
музично-  
драма-  
тичного  
театру  
імені  
М. Щорса.  
1947 рік**



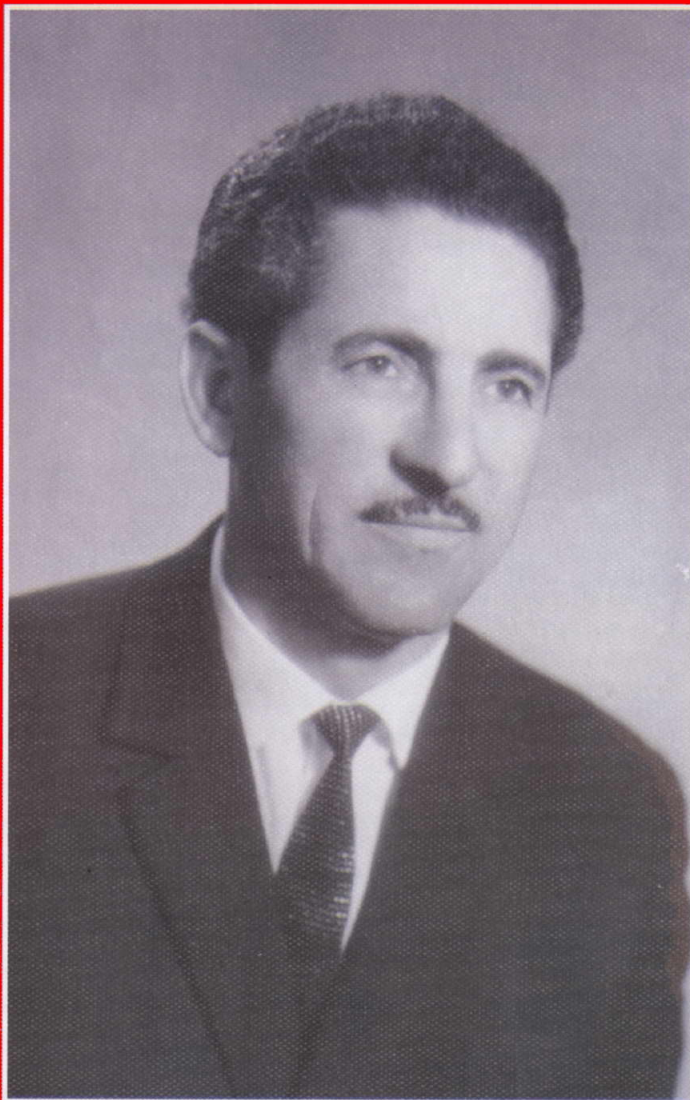
**Ірина Фодор та Михайло Сусліков –  
учасники ансамблю “Угорські мелодії”. 1953 рік**



**Зустріч учасників ансамблю “Юність Закарпаття”  
з Павлом Вірським. 1962 рік**



**Михайло  
Сусліков.  
1965 рік**





У виконанні ансамблю "Юність Закарпаття" – російський танець.  
Соліст Леонід Сусліков, 1975 рік





**Репетиції – шлях до майстерності**





**“Юність Закарпаття” у Зеленій Гурі (Польща). 1994 рік**





**Останні настанови перед виходом на сцену.  
На кордоні з ЧССР. 1980 рік**





**У виконанні “Юності Закарпаття” угорський танець “Чардаш”  
та український танець “Гопак”. 1992 рік**





**У виконанні “Юності Закарпаття” танець “Дібровчанка”**



У виконанні “Юності Закарпаття” танець “Свято в Карпатах”. 1996 рік





**У виконанні “Юності Закарпаття”  
хореографічна композиція “В сім’ї єдиній”**



У виконанні “Юності Закарпаття” танець “Російський святковий”. 1992 рік



За щирі оплески – уклін

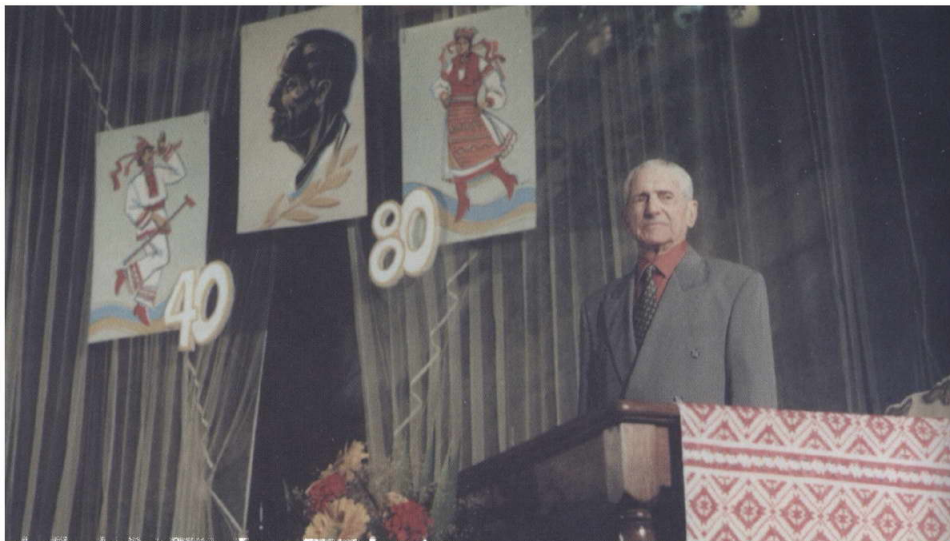


Урочистості з нагоди 20-річчя ансамблю "Юність Закарпаття". 1981 рік





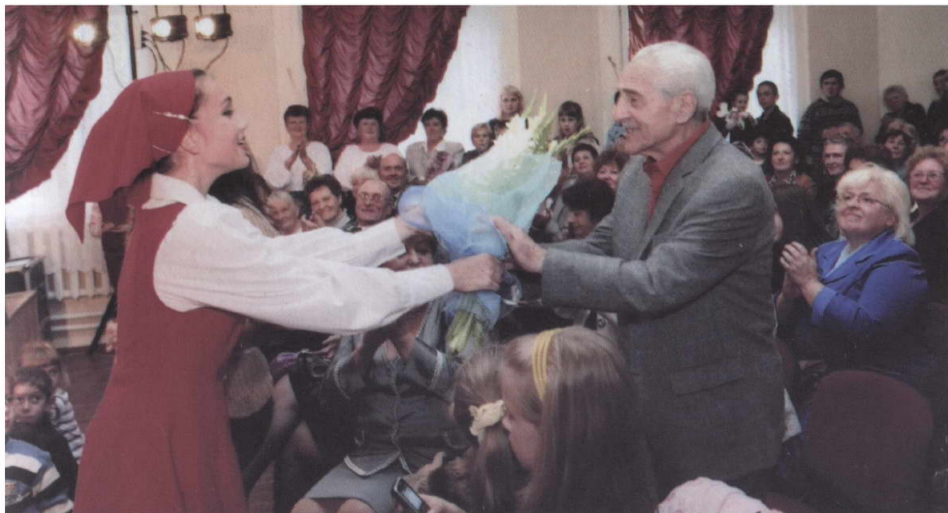
**Ансамблю “Юність Закарпаття” – 30 років. 1991 рік**



Михайлу Львовичу – 80, “Юності Закарпаття” – 40. 2001 рік



Щирі вітання колезі – Кларі Балог у день ювілею. 2006 рік



**Квіти від вдячних глядачів с. Кам'яниця. 2009 рік**



**Делегація митців Закарпатської області  
зі столичними колегами у Палаці "Україна". Київ, 1999 рік**





**Михайло Сусліков серед учнів Ужгородського училища культури (2007 рік)  
та Ужгородського коледжу культури і мистецтв (2011 рік)**





**Концерт у розпалі. Щирі оплески маестро Суслікову. 2009 рік**



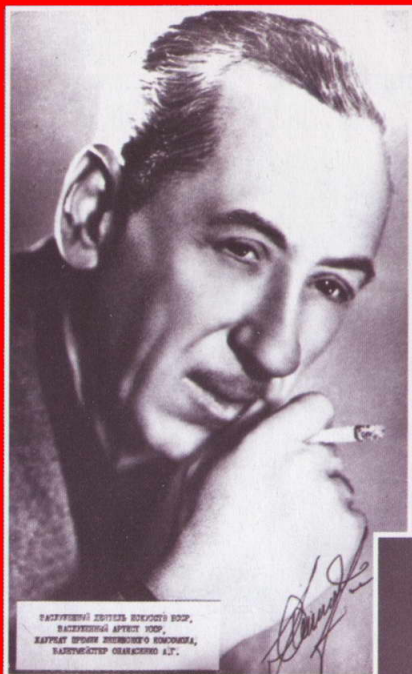
**Павло Вірський – це завжди подія. 1962 рік**





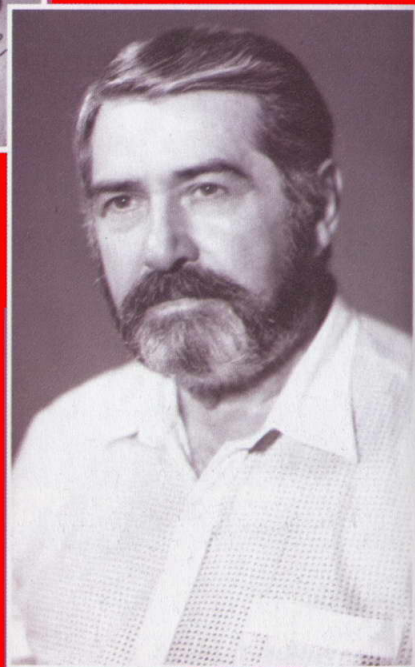
**Ігор Мойсєєв серед учасників ансамблю “Юність Закарпаття”. 1963 рік**

**Колеги-  
профе-  
сіонали**



ТАСХУРИЙИЛ ХАЙТІЛ ХУСКОТІН ХООР,  
БАЛЕТЧИЙН АРТИСТ ХООР,  
ХАЛГАЛ УРСЫН ЗИНБИЛЭГЧИЙН  
БАЛЕТМЕЙСТЕР ОЛХАСАННО А.Г.

**балет-  
мейстер  
Олександр  
Опанасенко**



**балет-  
мейстер  
Борис  
Каменькович**



**Анатолій  
Авдієвський  
гостює  
в Ужгороді.  
2004 рік**





**Георгій Чапкіс – цікавий співрозмовник. 2011 рік**



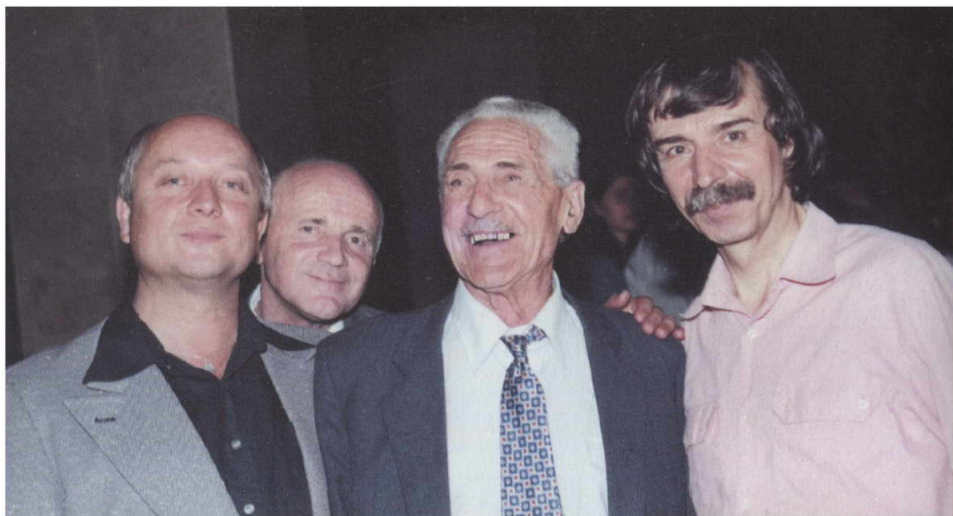
**Михайло Сусліков, Людмила Петрецька (донька),  
В'ячеслав Худяков з Георгієм Чапкісом. 2011 рік**



**Щирі слова привітань від Миколи Гнатюка. 1998 рік**



**На відкритті персональної виставки Миколи Керечанина. 2004 рік**



**Сергій Барвік-Карпатський, Михайло Керецман  
та Борис Дерда – друзі-однодумці. 1998 рік**



**В'ячеслав Худяков, Михайло Сусліков та Михайло Петрушевський  
після концерту у м. Ниредьгаза (Угорщина). 2005 рік**





**Анатолій та Надія Мальовані з вдячністю згадують юні роки. 2006 рік**



**Група ветеранів ансамблю "Юність Закарпаття". 2006 рік**



**Михайло Сусліков з колегами-педагогами  
Михайлом Митровкою, Михайлом Петрушевським  
та Кларою Балог. 2010 рік**



**Михайло Сусліков, Іван Попович та Людмила Петрецька. 2009 рік**





**Степан Гіга, Ольга Матьовка та Михайло Сусліков. 2010 рік**



**Людмила Петрецька, Степан Гіга та Михайло Сусліков з учасниками ансамблів "Потічок" і "Веселка". 2010 рік**

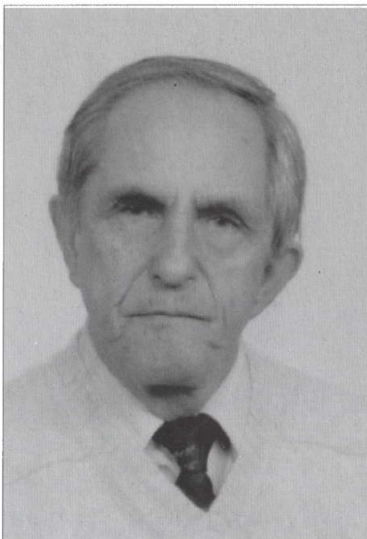


**Творча зустріч з нагоди 50-річчя ансамблю “Юність Закарпаття”. 2011 рік**

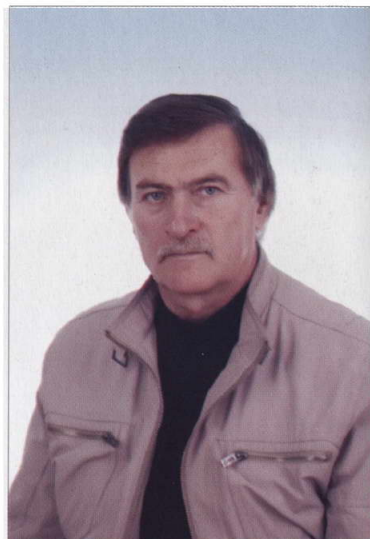


**Володимир Рудейчук вітає керівника ансамблю з ювілеєм. 2011 рік**

**Учні та  
послідовники  
Михайла  
Суслікова**



**Євген Бек**



**Тарас Гарагонич**



**Євген Брежинський**



**Олена Камінська**



**Роза Мацак**



**Тарас Гамага**

**Учні та  
послідовники  
Михайла  
Суслікова**



**Михайло Шютів**



**Вікторія Брежинська**



**Колеги  
Михайла  
Суслікова**



**Ганна Табакович**



**Іван Король**



**Сергій Баранчиков**



**Михайло Митровка**





**Михайло  
Сусліков  
гордиться  
своїми  
нагородами**



**Леонід Сусліков**



**Людмила Петрецька**



**Родина Михайла Суслікова  
та сестра дружини Ольга з донькою. 1960 рік**



**Лідія  
Муромцева –  
дружина  
Михайла  
Суслікова.  
1947,  
1991 рік**



**Михайло Сусліков з донькою Людмилою та онучкою Ольгою. 2002 рік**



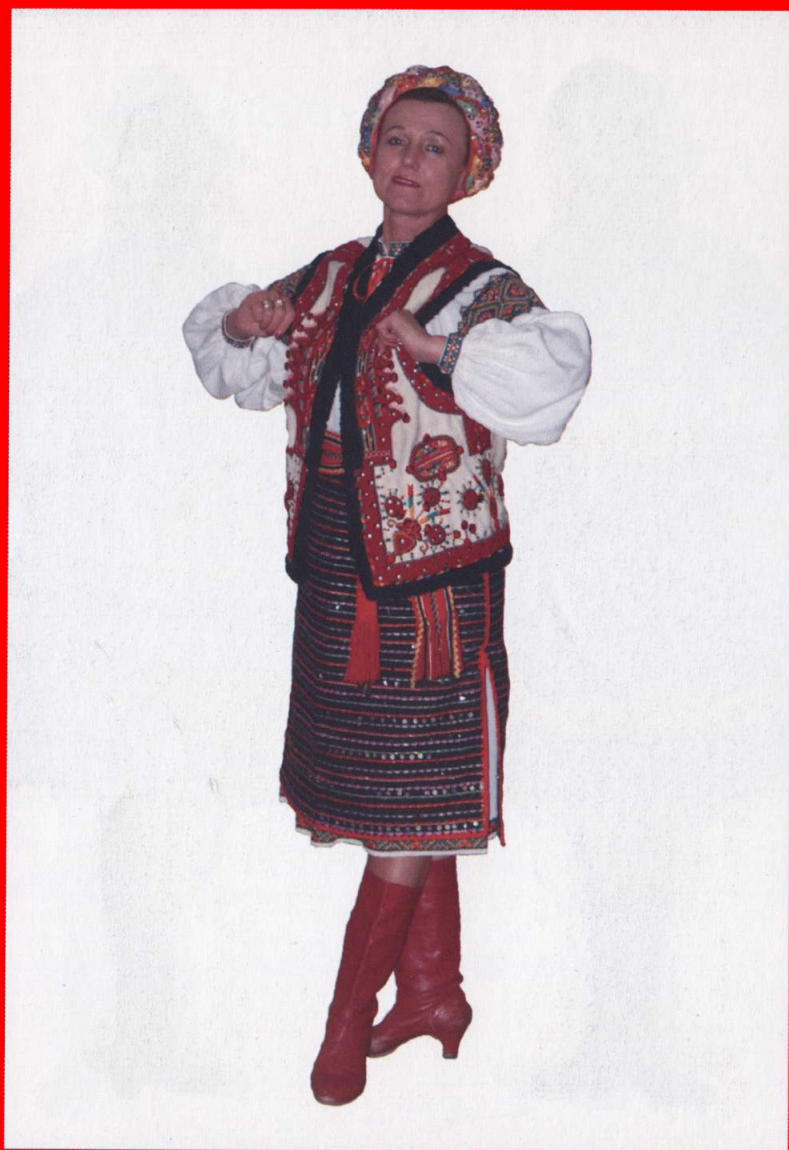
**Костюм до хореографічної композиції “Легенда Карпат”**





Костюм до танцю "Карічка"





**Жіночий костюм до танцю "Вітальна гуцулочка"**



**Чоловічий костюм до танцю “Вітальна гуцулочка”**



Костюм до танцю "Плав'янський вертунець"





**Василь  
Кобаль,  
Михайло  
Сусліков,  
Людмила  
Петрецька  
та Юрій  
Глеба.  
2011 рік**







ХОРЕОГРАФІЧНА КОМПОЗИЦІЯ  
 «ЛЕГЕНДА КАРПАТ»  
 ТА НАРОДНІ ТАНЦІ ЗАКАРПАТТЯ  
 «КАРІЧКА», «ВІТАЛЬНА ГУЦУЛОЧКА»,  
 «ПЛАВ'ЯНСЬКИЙ ВЕРТУНІЦЬ»,  
 поставлені народним артистом України  
 Михайлом Львовичем Сусліковим

ХОРЕОГРАФІЧНА КОМПОЗИЦІЯ «ЛЕГЕНДА КАРПАТ»  
*Запис композиції Андреи Балінт*

Хореографічна композиція побудована на основі старовинного українського чоловічого танцю «Аркан». Цей танець поширений в Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях. Його танцюють закритим колом або півколом з топірцями в руках.

Гуцульський старовинний танець «Аркан», як і «Легенда Карпат», відтворює мужність, силу і завзяття. Танцюристи кладуть руки один одному на плечі, утворюючи коло. Один з учасників танцю – ведучий подає команди: «Гей, до кола!», «Аркан!» Ведучий подає також команду до зміни рухів.

Своєрідна зміна відтінків виконання: танець починається основним боковим кроком (великі кроки чергуються з великими підскоками, під час яких вільна нога виноситься навхрест опорній). Основний крок чергується з іншими танцювальними рухами: найрізноманітнішими підбивками

притупами, присядками. На вигук ведучого: «Батько спить!» – танцюристи, нахиливши корпус уперед, тихо і стримано на півпальцях рухаються основним кроком, далі на вигук ведучого: «Батько встав!» – танцюристи, випроставши корпус, продовжують танець у рухливому темпі, мужньо і темпераментно, поступово прискорюючи темп і динаміку.

Бажано на початку танцю використати світлові ефекти (смеркання).

## ОПИС КОСТЮМІВ

*Костюм хлопця* – довга біла сорочка навипуск з вишивкою на комірці, грудях, рукавах (верхній частині). Гачі – вузькі з темно-червоного сукна штани, заправлені в капчурі.

Сорочку підперізують чересом – широким шкіряним поясом, оздобленим мідними бляшками. Поверх сорочки – кептар, облямований аплікацією з кольорової шкіри, вишивкою чи вовняними кольоровими шнурками, опушений вовною, а поверх кептаря накинуто сердак з темно-червоного сукна, також оздоблений вишивкою, аплікацією та шнурками.

На ногах – шкіряні постולי з капчурами (вовняні шкарпетки, сплетені з кольорових вовняних ниток). На голові крисаня (фетровий капелюх з прикрасами з різнокольорових шнурків і дармовисами – прикрасами з пір'я, квітів тощо).

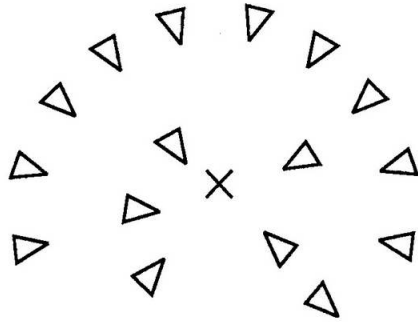
Фото костюма подано на вклейці.

*Реквізит.* Ватра – пристрій, що її імітує, топірці.

## ОПИС ТАНЦЮ

### *Перша фігура* (12 тактів)

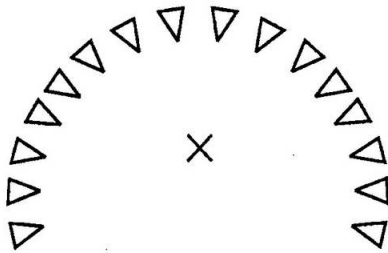
Виконується 12 тактів 4/4-го музичного супроводу. Виконавці на сцені розташовані за малюнком 1. Посередині сцени горить «ватра». Виконавці не рухаються.



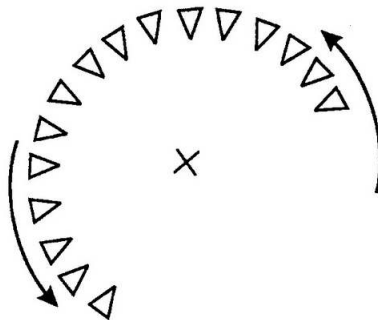
Мал. 1

*Друга фігура (10 тактів)*

Звучать чотири такти 2/4-го музичного вступу. Виконавці встають зі своїх місць та простим сценічним кроком розходяться на півколо за мал. 2. На півколі, тримаючи топірець у двох руках опущеним перед собою, виконують *relevé*, на кожен півтакт, починаючи з сильної долі (два такти). За цим виконують рух 1 (шість тактів), на першому такті топірець піднімають у праву руку, на шостому такті – праву, потім ліву руку кладуть один одному на плече.



Мал. 2



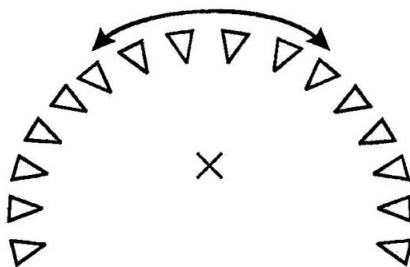
Мал. 3

*Третя фігура (12 тактів)*

Виконавці починають рух 2 по півколу (шість тактів). За цим по напрямку руху продовжують виконувати рух 3 (п'ять тактів), закінчуючи його знову на півколі. На останній перший такт виконують рух 4.

*Четверта фігура (20 тактів)*

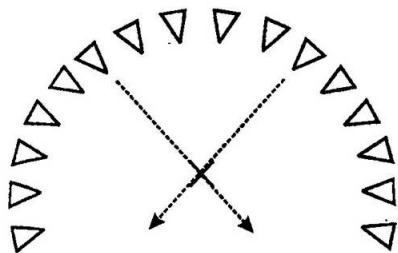
Виконавці починають рух 5 (шість тактів), після цього продовжують виконувати рух 6 (шість тактів). Зберігаючи попереднє положення, виконують рух 7 за мал. 4 (три такти). За цим наступний рух 8 (три такти). На наступні два такти кладуть топірці позади себе на підлогу.



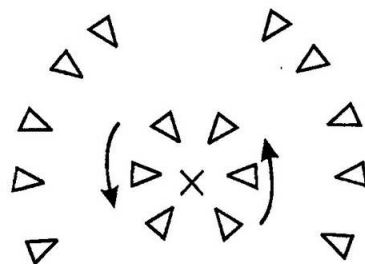
Мал. 4

*П'ята фігура (9 тактів)*

Малюнок не міняється по суті, але починається нова фігура. Змінюється мелодія. Солісти-трюкачі виконують свою партію. Решта виконавців підтримують їх, плескаючи в долоні у вільній позі. У даному випадку виконавець з правої другої куліси перестрибує ватру, закінчуючи перевертом. Виконавець другий виконує трюк, т.з. «кільце», теж перестрибуючи ватру.



Мал. 5



Мал. 6

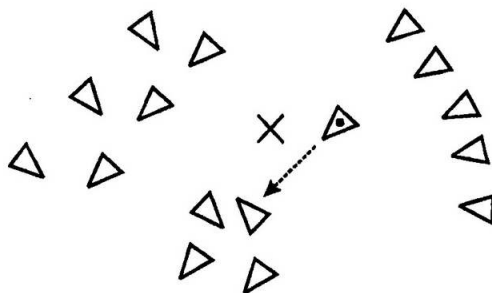
### *Шоста фігура (6 тактів)*

За малюнком рухається тільки внутрішнє коло виконавців рухом 9 (шість тактів). На шостий такт вистрибує на середину сцени хлопець, ніби помічаючи щось. Музична пауза.

### *Сьома фігура (18 тактів)*

Звучить заповільнений музичний супровід (шість тактів). Виконавці розташовані за малюнком 7. На сцені проходить акторська гра. Попередній виконавець показує топірцем у лівий бік сцени – «у долину», за ним стають напіврачки два виконавці, ще один тримає його позаду за попереk. З правої другої куліси, з розбігу, вилазить на спину виконавців хлопець. Піднімаючи топірець правою рукою, з вершини роздивляється, інші виконавці на той час завмирають. Після цього виконавець різко зістрибує з вершини, обнімає попереднього виконавця і виходить у ліву першу кулісу. На останні три такти виконавці простим сценічним кроком сходяться на коло.

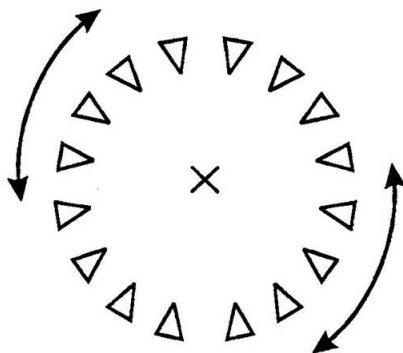




Мал. 7

*Восьма фігура (18 тактів)*

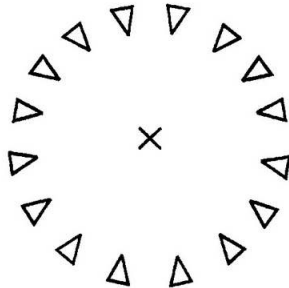
Виконавці, тримаючись за руки, виконують за малюнком 8 рух 10 (шість тактів). Після цього повторюють рух 7 (один такт) та рух 4 (один такт). Знову повторюють по одному такту, рухи попередні. На наступні три такти рухаються у правий бік рухом 5, наступні три такти – рухи 4 та 7 (на два такти).



Мал. 8

*Дев'ята фігура (18 тактів)*

Виконавці у попередньому положенні виконують рух 11 (шість тактів), на наступні три такти виконується рух 4. Далі рухаються за малюнком рухом 3 (дев'ять тактів), з нахиленим корпусом, тримаючись за руки.

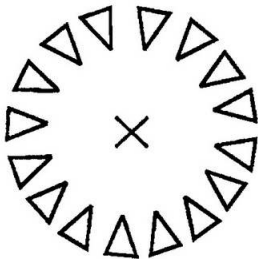


Мал. 9

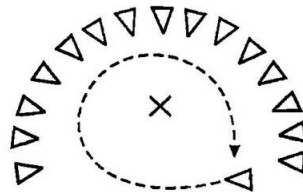
*Десята фігура (18 тактів)*

Фігура починається з вигуку «Батько спить!», рухом 3 звужуючи коло, яке рухається у правий бік, тримаючись за руки нахиленим корпусом (дев'ять тактів).

Наступні дев'ять тактів починаються з вигуку виконавців «Батько встав!», попередній рух продовжується, але коло вже збільшується, та на останні три такти розводять коло на півколо та піднімають з підлоги топірці.



Мал. 10



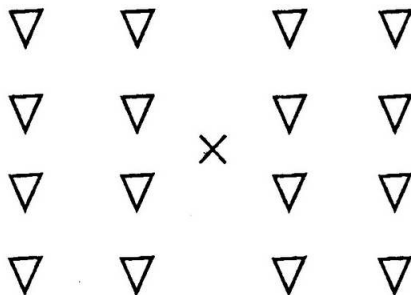
Мал. 11

*Одинадцята фігура (9 тактів)*

Виконавці на півколі. Соло одного виконавця, який навколо ватри виконує трюк, т.з. «козу», решта підтримують його, сидячи на лівому коліні, корпусом, розгорнутим у восьму точку залу, топірець у другому положенні.

*Дванадцята фігура (36 тактів)*

Фінальна частина. Топіріці тримають у другому положенні. Рухаючись вперед, виконують рух 12 (три такти), після цього рух 13 (три такти), знову повторюють рух 12 (три такти) та повертаються лініями один до одного (перша лінія до другої, третя до четвертої). Починають виконувати рух 14 (дев'ять тактів). Після цього виконують рух 15, розгортаючись до глядача (дев'ять тактів). Виконавці на останні такти виконують рух 16 (шість тактів). За цим, на два такти виконують рух 4 та на останній один такт – рух 13. Фінальна поза: права нога попереду широко у випаді розкрита за третьою позицією, дві руки підняті у завищену другу позицію, у правій руці топірець.

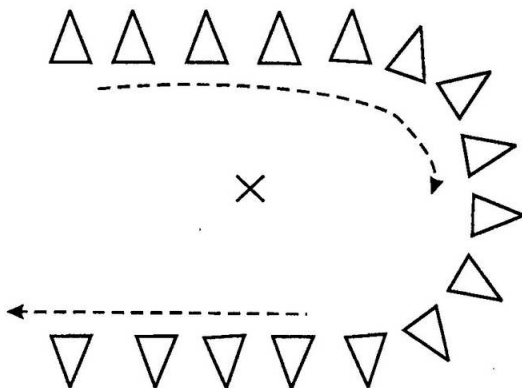


Мал. 12

*Тринадцята фігура (9 тактів)*  
Вихід зі сцени виконавців за малюнком, рухом 3.

121

“Легенда  
Карпат”



Мал. 13

*Перше положення.* Руки, зігнуті у ліктях, тримають долонями від себе топірець, який лежить у виконавця ззаду на талії обушком угору. Лікті спрямовані трохи вперед.

*Друге положення.* Руки, зігнуті в ліктях, тримають долонями від себе топірець, який лежить у виконавця на плечах обушком униз. Лікті розведені дещо у сторони.

*Третє положення.* Руки тримають топірець, який виконавець тримає високо над головою (третя позиція) обушком угору. Лікті трошки розведені у сторони.

*Четверте положення.* Праву руку відвести трохи вбік праворуч, тримаючи топірець посередині топорища обушком униз, і винести його над головою. Ліву руку, кисть якої затиснута в кулак, долонею вниз, відвести вбік, трохи нижче

плеча. Лікоть ледь зігнутий. Корпус відхилити назад праворуч. Голову повернути ліворуч.

*П'яте положення.* Правою рукою тримати топірець, який ледве доторкається до підлоги. Ліву руку, кисть якої затиснута в кулак, відвести вбік угору. Корпус нахилити в бік топірця, донизу.

## ОПИС РУХІВ

### *Рух 1 «pas degagé з переходом»*

Вихідне положення – друга позиція ніг, топірець тримають опущеним попереду, двома руками.

На «раз» – переводиться вага тіла кроком на праву ногу.

На «і» – пауза.

На «два» – через *degagé* перенести вагу тіла на ліву ногу.

На «і» – пауза.

На «три» – крок правою ногою праворуч.

На «і» – широкий крок лівою ногою навхрест позад правої.

На «чотири» – знову крок правою ногою праворуч через *degagé*.

На «і» – пауза.

### *Рух 2 «хід по колу з attitude-ом»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у четвертому положенні.

1-й такт

На «раз і, два і» – виконуються прості кроки праворуч з правої ноги.

На «три» – крок з правої ноги праворуч.

На «і» – ліва нога піднімається на 45 в *attitude*, навхрест правої.

На «чотири» – права нога піднімається на 45 в *attitude*, навхрест лівої.



2-й такт  
Кроки виконуються тільки на «раз і», далі повторюються попередні рухи.

123  
“Легенда  
Карпат”

### *Рух 3 «хід по колу з підскоком»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у четвертому положенні.

На «раз» – крок правою ногою праворуч у глибоке *plié*, одночасно виводиться ліва нога навхрест позад правої.

На «і» – підтягується ліва нога та виконується крок нею.

На «два» – крок з правої ноги, ліва підтягується в *passé*.

На «і» – легкий підскок на півпальцях опорної ноги.

На «три» – крок з лівої ноги праворуч, права підтягується в *passé*.

На «чотири» – легко підскочити на півпальцях опорної ноги.

### *Рух 4 «гайдук-круч»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у четвертому положенні.

На «раз» – присісти в *grand plié* за першою позицією.

На «і» – піднятися з *plié* та одночасно праву ногу, згинаючи в коліні, відірвати від підлоги.

На «два» – опустити праву ногу.

На «і» – акцентуючи ударити всією ступнею лівої ноги по підлозі за шостою позицією.

### *Рух 5 «хід перемінний»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у четвертому положенні.

На «раз» – крок правою ногою вперед ліворуч, на півпальцях навхрест лівої.

На «і» – невеликий крок лівою ногою майже на місці.

На «два і, три і» – повторюються ті самі рухи.

Виконується так само праворуч.

### *Рух 6 «свердлок»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у четвертому положенні.

На «раз» – легко підскочити на півпальцях лівої ноги, зігнутий в коліні. Одночасно підйом правої ноги щільно притиснути під коліном лівої ноги. Зігнуте коліно правої ноги спрямувати ліворуч. Корпус відхилити назад праворуч.

На «і» – знову легенько підскочити на пальцях лівої ноги, коліно трохи зігнути. Праву ногу, залишаючи у попередньому положенні, спрямувати коліном праворуч.

На «два» – теж підскок на пальцях лівої ноги. Праве коліно спрямовується наліво та відкривається права нога ліворуч на 90°.

На «і» – пауза.

На «три» – виконується *grand rond* на висоті 90°.

На «і» – зупиняється нога праворуч.

На «чотири» – знову береться положення, що на «раз».

#### *Рух 7 «вибивання»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у четвертому положенні.

На «раз» – невеликий крок правою ногою на місці, одночасно з відхиленням корпусу назад.

На «і» – вивести ліву ногу вперед та цілою ступнею ударити по підлозі.

На «два і» – повторити рух, що на «раз і» з лівої ноги.

На «три» – перенести вагу тіла на праву ногу зігнутим корпусом вперед, одночасно підтягнути ліву ногу, зігнуту в коліні, до сідниці.

На «і» – пауза.

На «чотири і» – повторення руху, що на «три і», з лівої ноги.

#### *Рух 8 «м'ячик»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у четвертому положенні.

На «раз» – опуститися в глибоке присідання на півпальці обох ніг, за шостою позицією.

На «і» – трошки підводячись від глибокого присідання, переводимо вагу тіла на ліву ногу та ледь підтягуємо каблучок правої ноги нагору вправо.

На наступні такти рух продовжується з цієї ж ноги.

Вихідне положення – шоста позиція ніг, виконавці тримаються за руки.

На «раз» – широкий крок лівою ногою вперед праворуч (навхрест правої).

На «і» – крок правою ногою праворуч.

На «два» – широкий крок лівою ногою назад праворуч (навхрест правої).

На «і» – крок правою ногою праворуч.

На «три» – широкий крок лівою ногою вперед праворуч (навхрест правої).

На «і» – через великий кидок піднімається права нога праворуч вбік на 90°.

На «чотири» – опуститися в глибоке присідання на півпальці обох ніг, за першою позицією.

На «і» – піднятися з присідання.

Рух 10 «доріжка з викиданням ноги»

Вихідне положення – шоста позиція ніг, виконавці тримаються за руки.

На «раз» – широкий крок правою ногою вперед ліворуч (навхрест лівої).

На «і» – крок лівою ногою ліворуч.

На «два» – широкий крок правою ногою назад ліворуч (навхрест лівої).

На «і» – крок лівою ногою ліворуч.

На «три» – широкий крок правою ногою вперед ліворуч (навхрест лівої).

На «і» – через великий кидок піднімається ліва нога вперед на 90°, одночасно маленький стрибок на правій нозі.

Рух 11 «присядка на гомілках»

Вихідне положення – шоста позиція ніг, виконавці тримаються за руки.

1-й такт

На «раз» – невеликий крок лівою ногою на місці, одночасно з відхиленням корпусу назад.

На «і» – вивести праву ногу вперед та цілою ступнею ударити по підлозі.

На «два» – знову невеликий крок правою ногою.

На «і» – зі стрибком присісти на праве коліно.

На «три» – відпускаючи руки один одного, права рука відводиться назад і піднімається у третю позицію.

На «і» – права рука виконує удар долонею по підлозі перед собою.

На «чотири» – пауза.

На «і» – виходячи з попереднього положення, крок лівою ногою вперед.

2-й такт

На «раз і» – залишається попереднє положення, ліва нога попереду за четвертою позицією.

На «два і» – через правий бік розворот на 180°, залишаючи вагу тіла на лівій нозі.

На «три і, чотири і» – виконується два рази *shassé* з правої ноги.

#### *Рух 12 «каблучне chossé»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у другому положенні.

На «раз» – права нога виставляється у правий бік, прохідним кроком на каблук, ліва нога ледь піднімається на півпалець.

На «і» – ліва нога виконує маленький крок позаду правої ноги, *demi plié*.

На «два і» – повторення попередніх рухів.

Рух виконується з лівої ноги, так само ліворуч.

#### *Рух 13 «tour de fourse»*

Вихідне положення – третя позиція ніг, топірець тримають у другому положенні.

Рух запозичений з класичного танцю. Виконують його у даному випадку праворуч та ліворуч, за характером танцю, один за одним.

#### *Рух 14 «стрибки»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у другому положенні.

На «і» – виконується *demi plié*, за шостою позицією, одночасно топірець передається у праву руку та опускаючи до землі виконує коло у лівий бік, переходячи під ногами напроти стрибаючого виконавця.

На «раз» – динамічний стрибок з підтягнутими ногами. Топірець, продовжуючи попередній рух, піднімається за третьою позицією та виконує коло над головою.

#### *Рух 15 «гортання топірця»*

Вихідне положення – права нога попереду за четвертою позицією, топірець тримають у правій руці.

На кожен півтакт взірцем вісімки виконавці гортають топірець. Лікоть ледь зігнутий. Топорище обушком розгорнуто у правий бік. Рух починає лівий бік топірця, опускаючись.

#### *Рух 16 «присядка»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, топірець тримають у правій руці обушком вверху.

На «раз» – виконується *grand plié* за першою позицією.

На «і» – сильним поштовхом розкриваються ноги. Корпус розгорнутий праворуч ноги за розширеною третьою позицією. Руки у попередньому положенні.

На наступні такти продовжуються рухи, як на «раз і», але вже ліворуч.



«ЛЕГЕНДА КАРПАТ»

Музика народна  
Переклад для баяна  
М. Петрушевського

Adagio

*f* ad libitum

*p*

*rit.*

Andante

*mf*

Dm

Gm Dm

Gm Dm

Gm Dm

Fm

Bm Fm

Bm Fm

dim.

Moderato

*f*

*mf*

Bm C7 Fm

①

*f*

Am Hdim Am Hdim Am

*poco a poco accel.*

Am Am Dm E7 Am Am H7

Am H7 E7 Am Am H7 Am Am H7 E7 Am Am H7 Am

② Allegro

Am H7 Am Cm D7 Cm Cm D7 Cm Cm D7 G7

③

Cm D7 G7 Cm D7 G7 Cm Am H7

Am H7 Am E7 Am E7 Am

H7 E7 Am Am H7 Am H7 Am H7

Am H7 Am E7 Am E7 4 A E7 A

A E7 A A E7 A E7 A E7 A E7

Am E7 Am H7 E7 Am C G7 C C G7 C



8

Gm A7 Gm A7 Gm A7 Gm A7

Gm D7 Gm A7 D7 G7 Cm D7 Cm D7

Cm G7 Cm G7 Cm G7 Cm D7 G7 Cm

9

Cm G7 Cm G7 Cm G7 Cm D7 G7 Cm

Am H7 Am H7



Am E7 Am E7 Am H7 E7 Am

10

Cm D7 Cm Cm D7 Cm Cm D7 G7

Cm D7 G7 Cm D7 G7 Cm

Gm A7 Gm A7 Gm A7

Gm A7 Gm A7 D7 Gm

11

Musical notation for the first system, measures 1-3. The system consists of a treble clef staff and a bass clef staff. The treble staff contains a melody of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. The bass staff contains a bass line of quarter notes: F3, G3, A3, B3, C4, B3, A3. Chord symbols are placed below the bass staff: Am H7, Am H7, Am E7 Am E7.

Musical notation for the second system, measures 4-6. The system consists of a treble clef staff and a bass clef staff. The treble staff contains a melody of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. The bass staff contains a bass line of quarter notes: F3, G3, A3, B3, C4, B3, A3. Chord symbols are placed below the bass staff: Am E7 Am E7, Am E7 Am, H7 E7 Am. A dynamic marking 'v' is placed above the final chord in measure 6.

На території Закарпаття танець «Карічка» є характерним. Його залюбки танцюють і в Словаччині, і в Польщі. Назва танцю походить від словацької назви «коло». У побудові танцю основним малюнком є коло, що розпадається на менші та ще менші. Для різних переходів з кола в коло використовуються інші малюнки, тому в «Карічці» зустрічаються півкола та лінії. Характерним у танці є кружляння парами. Рухи танцю найближчі до Словаччини, але в характері його виконання є особливий закарпатський колорит. Використовуючи невелику кількість рухів, танець побудований на основних малюнках – колах.

### ОПИС КОСТЮМА

*Костюм дівчини* – коротка сорочка, вишита рослинним орнаментом. Кептарик розшитий кольоровою тасьмою. Спідниця оздоблена кольоровими стрічками, поверх спідниці фартух. Взуття дівчини – чоботи або туфлі. Волосся акуратно зв’язане в пучок, на голові закарпатська корона.

Фото костюма подано на вклейці.

### ОПИС ТАНЦЮ

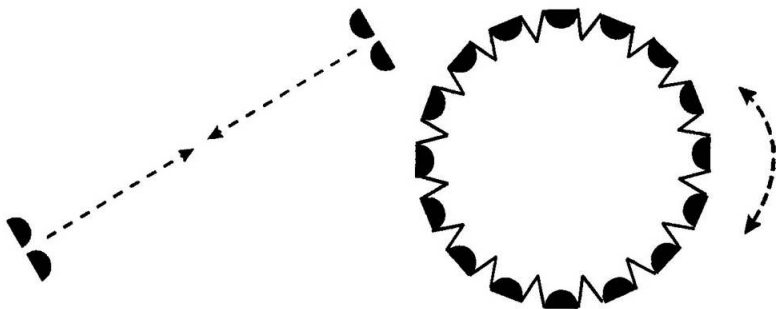
Вступ – чотири такти

#### *Перша фігура (24 такти)*

Музичний супровід №1.

*1–4-й такти.* Чотири дівчини по діагоналі зустрічаються на галявині, рухом «простий біг» запрошують до танцю своїх цімборок (подружок).

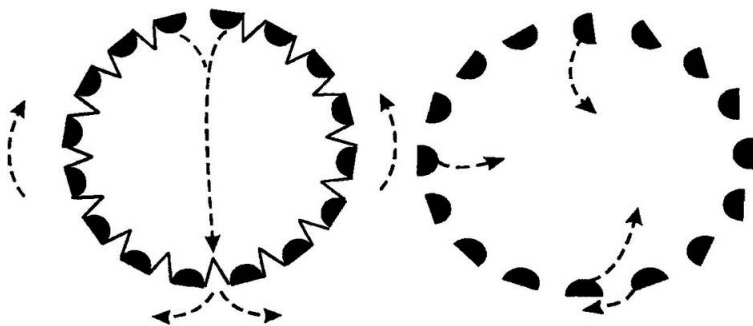
*5–24-й такти.* Дівчата, зустрівшись, утворюють коло та рухаються за ходом годинникової стрілки, починаючи з лівої ноги простим боковим кроком.



Мал. 1

Мал. 2

Чотири кроки вліво, чотири кроки вправо, два приставних з носка на п'ятку – по два кроки, по одному та притоп. Чотири основних кроки вправо, похитуючись (два вправо і два вліво).



Мал. 3

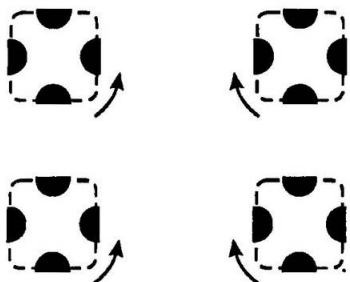
Мал. 4

### Друга фігура (48 тактів)

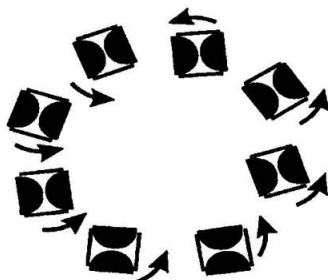
#### Музичний супровід №2.

1–8-й такти. Учасниці центру кола утворюють руками ворота, рухом «припадання» пропускають дівчат через них, як показано на мал. 3. Дівчата, які рухаються через ворота, проходять простим кроком і знову утворюють коло.

9–24-й такти. Дівчата рухаються простим кроком (мал. 4), утворюють чотири кола (мал. 5), потім діляться парами “Карічка” (мал. 6).

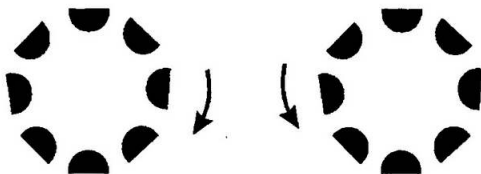


Мал. 5



Мал. 6

Кружляючи, утворюють два кола (мал. 7).



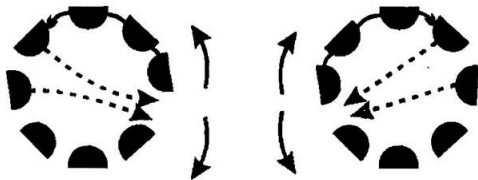
Мал. 7

25–48-й такти. Повтор 1–24-го тактів.

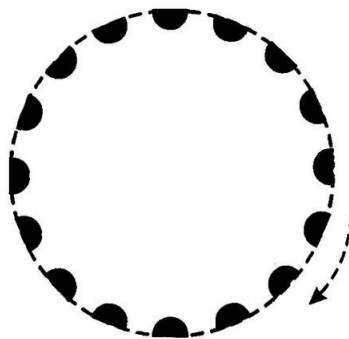
*Третя фігура (48 тактів)*

Музичний супровід №3.

1–8-й такти. Виконуючи рух «припадання», дівчата на місці то піднімають з'єднані руки, то опускають. Центральні дівчата утворюють ворота (як показано на мал. 8), проходять через ворота і стають у загальне коло (мал. 9).

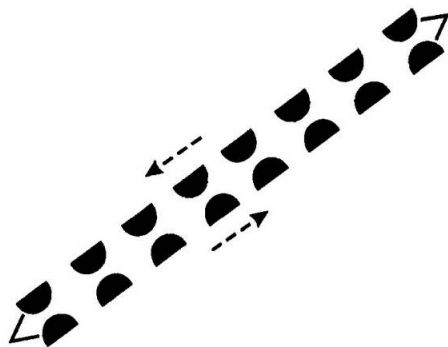


Мал. 8



Мал. 9

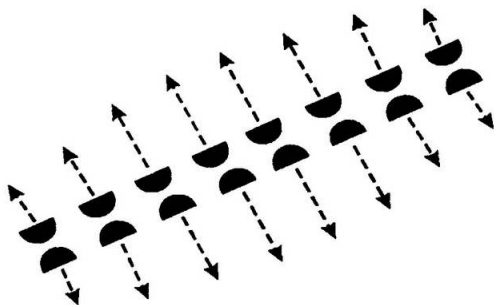
*9–16-й такти.* Дівчата за ходом годинникової стрілки рухом «перескакування через ногу» рухаються по колу, на кінець 16-го такту утворюють по діагоналі дві паралельні лінії (як показано на мал. 10).



Мал. 10

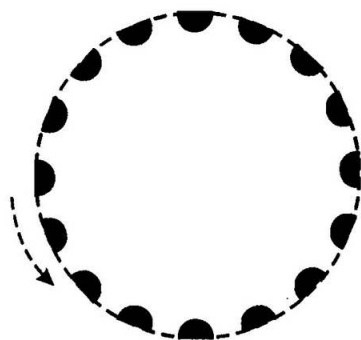
*17–32-й такти.* Дівчата рухаються вправо рухом «переступання», руки опущені вниз, крайні дівчата в діагоналі на кожний такт піднімають з'єднані руки (мал. 11).





Мал. 11

Рух виконується шістнадцять тактів. На кінець 16-го такту дівчата знову стають у коло (мал. 12).



Мал. 12

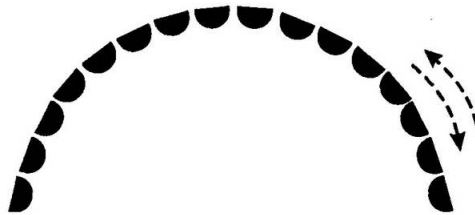
*33–48-й такти.* Дівчата простим рухом (половина кола іде вправо, половина – вліво) рухаються по колу і стають на півколо.

## “Карічка”

Музичний супровід №6.

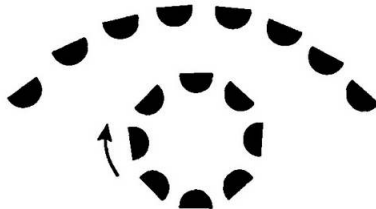
*1–8-й такти.* Дівчата рухом «боковий закарпатський хід» навхрест рухаються чотири кроки вправо, чотири вліво, потім по два, по одному, в кінці притуп.

*9–16-й такти.* Дівчата виконують по два приставних кроки вправо – вліво та чотири оберти на 90 градусів.

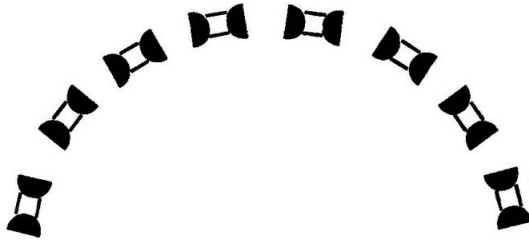


Мал. 13

*17–32-й такти.* Дівчата виконують по два приставні кроки вліво і вправо. Вісім дівчат через одну з півкола виходять на центр сцени, утворюють коло, проходять простим кроком по колу, руки з'єднані, підняті вгору, стають знову на свої місця на півколо (мал. 14).

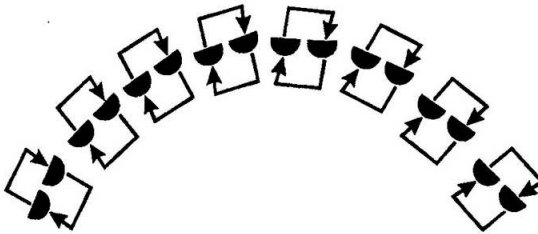


Мал. 14



Мал. 15

33–48-й такти. Дівчата виконують поворот у парі, «до-за-до» простим рухом – «крок з підскоком» (мал. 16).



Мал. 16

Дівчата виконують по два приставних кроки, поворот у парі, чотири рухи з підняттям то правої, то лівої ноги до коліна вперед, з підскоком поворот вліво, далі у парі поворот вправо, на останній такт стають всі обличчям до глядача в третю позицію ніг, права рука піднята вгору.



Мал. 17



Мал. 18



Мал. 19

## ОПИС РУХІВ

*Рух «боковий закарпатський хід»*

Виконується на два такти.

Вихідне положення – невиворітна неширока друга позиція ніг, руки – за проймами кептаря, або партнери тримаються одне за одного (руки зігнуті у ліктях).

На затакт «і» – відокремити від підлоги праву ногу, переносючи вагу корпусу на ліву.

1-й такт.

На «раз» – крок на всю ступню правої ноги вправо, ліву відокремити від підлоги.

На «і» – швидкий пружний рух тіла («трясучка») вгору – вниз (за шістнадцятими).

На «два» – крок на всю ступню лівої ноги вліво, праву відокремити від підлоги.

На «і» – швидкий пружний рух тіла («трясучка») вгору – вниз (за шістнадцятими).

2-й такт.

На «раз» – невеликий крок (удвічі менший, ніж у 1-му такті) на всю ступню вправо, ліву відокремити від підлоги.

На «і» – приставляючи ліву ногу до правої, одночасно праву ногу відокремити від підлоги.

На «два» – невеликий крок правою ногою на всю ступню вправо, ліву відокремити від підлоги.

На «і» – повторити рухи, що виконувалися на затакт «і».

Те ж саме – у лівий бік.

Темпи швидкі.

### *Рух «плетінка з просуванням вправо або вліво»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На затакт «і» – звестися на високі півпальці обох ніг.

На «раз» – злегка повертаючи корпус лівим плечем уперед, зробити крок лівою ногою вбік – вправо з носка на всю ступню, трохи присідаючи на цю ногу і ставлячи її попереду, навхрест правої ноги; одночасно, ледь згинаючи коліно, п’ятку правої ноги відокремити від підлоги.

На «і» – випростовуючи коліно і повертаючи корпус у вихідне положення, зробити крок правою ногою вбік – вправо, у другу позицію; одночасно звестися на високі півпальці обох ніг, коліна та пальці витягнуті, але не напружені.

На «два» – злегка повертаючи корпус правим плечем уперед і переносячи його вагу на праву ногу, зробити крок лівою ногою вбік – вправо з носка на всю ступню, трохи присідаючи на цю ногу і ставлячи її позаду, навхрест правої ноги; одночасно, згинаючи коліно, п’ятку правої ноги відокремити від підлоги.

На «і» – випростовуючи коліно і повертаючи корпус у вихідне положення, зробити крок правою ногою вбік – вправо, у другу позицію; одночасно звестися на високі півпальці обох ніг, коліна, підйом та пальці витягнуті, але не напружені.

Так само рух виконується з правої ноги. Темпи від помірних до швидких.

*Рух «дрібний закарпатський хід»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг. На затакт «і» – відокремити від підлоги праву ногу. На «раз» – дрібний крок уперед правою ногою. На «і» – приставити ліву ногу до правої.

На «два» – дрібний крок уперед правою ногою. Ліва нога залишається позаду правої, а каблук лівої ноги відокремлюється від підлоги. Вагу корпусу перенести на праву ногу. Корпус різко повернути ліворуч. Голову схилити до правого плеча.

На «і» – пауза в цій позі.

Те ж саме – з лівої ноги. Виконується в закарпатських танцях. Темпи повільні та помірні.

*Рух «легкий біг»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На затакт «і» – відокремити від підлоги праву ногу.

На «раз-і» – невеликий крок-біг уперед на півпальці правої ноги, ліву відокремити від підлоги, зігнувши її у коліні.

На «два-і» – невеликий крок-біг уперед на півпальці лівої ноги, праву ногу відокремити від підлоги, зігнувши у коліні.

Рух виконується у козачках, польках, молодіжних хореографічних сценках, а також дітьми у дитячих танцях. Темпи від помірних до швидких.

*Рух «закарпатська дрібушка»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На «раз» першого такту праву ногу поставити перед лівою навхрест на всю ступню, на лівій зробити маленький підскок;

на «і» – невеликий підскок на лівій нозі, праву відірвати від підлоги і підняти;

на «два» – підскок на правій нозі, ліву залишити поряд з правою в повітрі, ліве коліно трохи зігнути.

На другий такт – те, що й на перший, але з іншої ноги.

Під час виконання руху роблять невеликі повороти головою праворуч і ліворуч так, щоб на кінець кожного такту вона стояла прямо. Корпус злегка похитується.



«КАРІЧКА»

Музика народна  
Переклад для баяна  
М. Петрушевського

Andantino

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat (Bb) and a common time signature (C). It features a melodic line with eighth notes and quarter notes, grouped by a slur. The lower staff is in bass clef with the same key signature and time signature, providing a harmonic accompaniment with chords and moving bass lines. Chord symbols F, B, and C7 are placed above the bass staff.

The second system of musical notation consists of two staves. The upper staff continues the melodic line, starting with a first ending bracket labeled '1' over a series of eighth notes. The lower staff continues the harmonic accompaniment. Chord symbols F, G7, C, and Dm are placed above the bass staff.

The third system of musical notation consists of two staves. The upper staff continues the melodic line. The lower staff continues the harmonic accompaniment. Chord symbols G7, C, and C are placed above the bass staff.

The fourth system of musical notation consists of two staves. The upper staff continues the melodic line. The lower staff continues the harmonic accompaniment. Chord symbols Dm, G7, G7, and C are placed above the bass staff.

First system of musical notation. The treble staff contains a melodic line with a long slur over the first two measures. The bass staff contains a bass line with chords labeled C, Dm, and G7.

Second system of musical notation. It features a first ending bracket labeled '1.' and a second ending labeled '2.' with the tempo marking 'Allegretto' circled. The bass staff has chords labeled C and F.

Third system of musical notation. The bass staff contains chords labeled Gm, C7, and F.

Fourth system of musical notation. The bass staff contains chords labeled F, Gm, and C7.

Fifth system of musical notation. The bass staff contains chords labeled C7, F, and Gm.

1. 2.

Chords: G7, F, F, C7

3 4 Allegro

Chords: F, F, F

Chords: C7, F, Gm, A7, Dm, A7, Dm

1. 2.

Chords: Gm, A7, Dm, Dm, C7

5 6

Chords: F, B, F, Gm, C7

First system of musical notation, measures 1-4. The bass line features a steady eighth-note accompaniment. The treble line contains a melodic phrase. Chords are indicated as F in measure 1, B in measures 2 and 3, and F in measure 4.

Second system of musical notation, measures 5-7. The bass line continues with eighth notes. The treble line has a melodic line. Chords are indicated as B in measure 5, C7 in measure 6, and F in measure 7.

Third system of musical notation, measures 8-10. The bass line continues with eighth notes. The treble line has a melodic line. Chords are indicated as B in measure 8, F in measure 9, Gm in measure 10, and C7 in measure 11. A first ending bracket labeled "1. 3." spans measures 10 and 11.

Fourth system of musical notation, measures 12-13. The bass line continues with eighth notes. The treble line has a melodic line. Chords are indicated as 2. in measure 12 and 4. in measure 13. A first ending bracket labeled "1. 3." spans measures 12 and 13.

НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ ЗАКАРПАТТЯ  
«ВІТАЛЬНА ГУЦУЛОЧКА»  
*Запис танцю Володимира Рудейчука*

149

“Вітальна  
гуцулочка”

Виконують танець вісім пар. Учасники парами стоять (чотири справа, чотири зліва) за останніми кулісами. Дівчата ліву руку кладуть на праве плече партнеру, права рука за пройми кептаря. Хлопці правою рукою тримають за талію дівчину, а ліва рука за спиною на поясі. Звучить музичний вступ (8 тактів).

Цей варіант – сценічна обробка народного танцю, що побутує на Закарпатті. Без «Вітальної гуцулочки» не обходиться жодне свято, жодне народне гуляння. І молодь, і люди старшого покоління із задоволенням, з великою майстерністю і темпераментом виконують цей запальний танець.

«Вітальна гуцулочка» – український танець, який побутує в західних областях України.

Композиція складається з двох частин. Перша – лірична, друга – танцювальна, у якій використані елементи рухів гуцульських народних танців. Виконується весело, темпераментно, у швидкому темпі.

*Примітка.* Темп і розмір музичного супроводу зазначені на клавірі, фото костюмів подано на вклейці.

### ОПИС КОСТЮМІВ

Одяг гуцулів, які населяють майже всю територію Рахівського району Закарпатської області, відрізняється багатством кольорової гами та різноманітням форм. Жіночий костюм складається із довгої тунікоподібної сорочки, двох закріплених на талії запасок, головного убору – перемітки, кептаря, постолів і суконних шкарпеток або чобіт. Чоловічий одяг складається з гатей, холошні, крашениці, пошитих з грубого полотна або сукна різних кольорів. Поверх штанів одягається ремінь – черес. Він має різну ширину. Найбільш яскравою частиною костюма гуцулів є кептар – хутряна безрукавка, яку чоловіки та жінки носять поверх сорочки.

### ОПИС ТАНЦЮ

Музичний розмір 2/4. Звучать чотири такти музичного вступу. Пари стоять за третіми кулісами – чотири пари справа, чотири зліва.

Виконуються чотири такти музичного вступу.

*Перша фігура (24 такти)*

Музичний супровід №1-2.

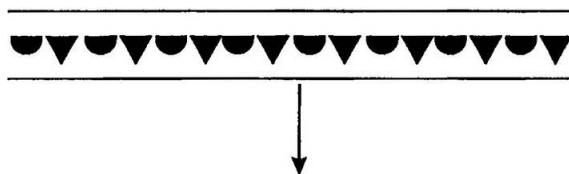
Виконується рух 1 – простий крок з правої ноги.

*1-4-й такти.* З третіх куліс, починаючи з правої ноги, парами виходять простим кроком до центру сцени (мал. 1).



Мал. 1

*5-6-й такти.* Пари рухаються однією лінією до центру сцени на глядача (мал. 2).

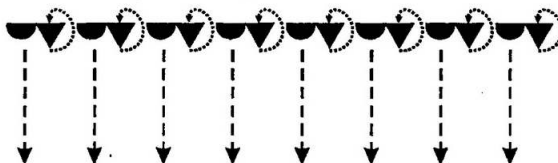


Мал. 2

Три кроки з правої ноги, ліва нога на «купе» ззаду, так два рази.

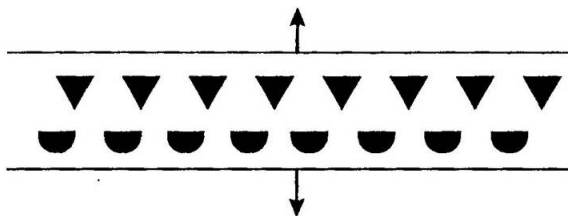
*7-8-й такти.* Пари виконують один поворот навколо себе. Праві пари – вліво, ліві пари – вправо на напівзігнутих ногах, корпус вперед.

*9-й і 12-й такти.* Дівчата рухаються вперед простим кроком з правої ноги, руки на кептариках. Юнаки рухаються назад з лівої ноги (мал. 3, 4).



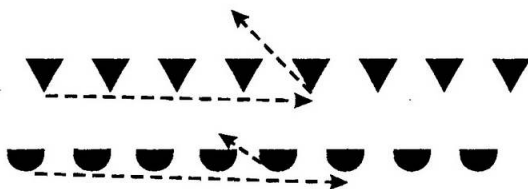
Мал. 3





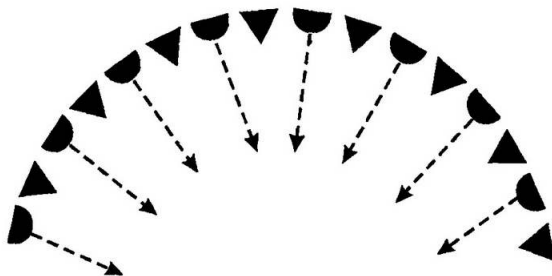
Мал. 4

*13–20-й такти.* Юнаки та дівчата рухаються чотирма простими кроками «гребінцем» (мал. 5).



Мал.5

Чотири кроки прості, далі перемінним кроком утворюють півколо (мал. 6).



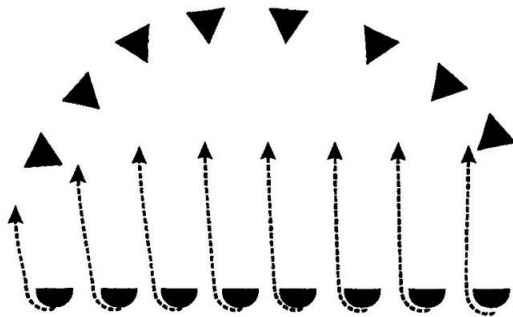
Мал. 6

“Вітальна  
гуцулочка”

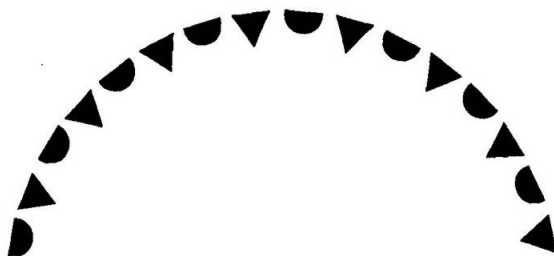
*Друга фігура (24 такти)*

Музичний супровід №3–4.

*1–12-й такти.* Юнаки залишаються на місці в другій паралельній позиції ніг, руки на поясі. Дівчата рухаються вперед простим кроком на лінію, роблячи чотири прості і вісім перемінних кроків (мал. 7). Дійшовши, роблять два похитування вправо, вліво, поворот вправо і рухаються простим кроком назад до партнерів.



Мал.7



Мал. 8

*13–16-й такти.* Юнаки та дівчата виконують два похитування вправо, вліво.

*17–20-й такти.* Дівчата залишаються на місці, юнаки простими кроками рухаються вперед. Партнери відкривають уперед у першій позиції долоні обох рук вверх, дівчата кладуть свої руки зверху.

*21–24-й такти.* Парами виконують по два приставних кроки вправо, вліво та один поворот простим кроком за годинниковою стрілкою.

### *Третя фігура (24 такти)*

Музичний супровід №5–6.

*1–2-й такти.* Дівчата виконують три приставні кроки з притопом вліво, вправо. Руки в пройомах кептаря. Юнаки виконують такий же рух вправо, вліво. Руки за плечима.

*3–4-й такти.* Юнаки та дівчата виконують по два похитування вправо, вліво.

*5–8-й такти.* Юнаки рухаються вперед чотири кроки і назад. Дівчата назад і вперед.

*9–12-й такти.* Парами обертаються навколо себе.

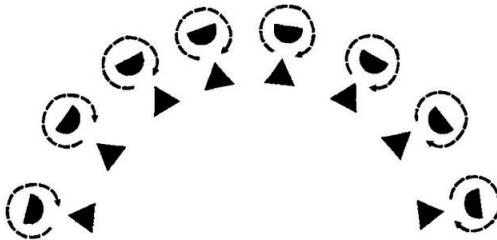
Положення рук парне.

*13–24-й такти.* Поворот парами ліворуч.

### *Четверта фігура (24 такти)*

Музичний супровід №7–8.

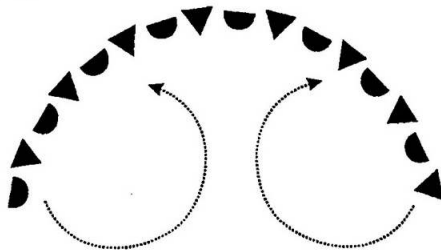
*1–4-й такти.* Юнаки та дівчата виконують на місці рух «висока гуцулка» (мал. 9).



Мал. 9

5–8-й *такти*. Юнаки та дівчата виконують рух «висока гуцулка» в повороті.

9–24-й *такти*. Юнаки рухаються вліво, руки ззаду, дівчата – вправо, руки в пройомах кептаря, утворюють два кола (мал. 10).

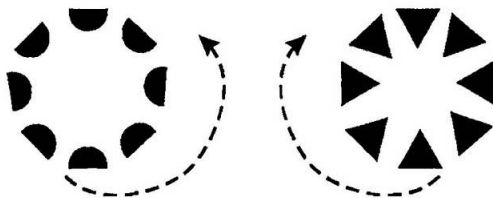


Мал. 10

### П'ята фігура (16 тактів)

Музичний супровід №9.

1–8-й *такти*. Юнаки рухаються по колу вліво, дівчата по колу вправо, тримаючись за руки (мал. 11).



Мал. 11

9–16-й *такти*. Юнаки, опустивши руки, рухаються проти годинникової стрілки вправо простими кроками (мал. 12).



Мал. 12

### Шоста фігура (16 тактів)

155

Музичний супровід №10.

*1–4-й такти.* Юнаки, рухаючись простим кроком вправо, руки на поясі, дівчата – вліво, руки в пройомах. Утворюють півколо.

*5–8-й такти.* Зустрівшись з партнеркою, роблять повний поворот вправо, парне положення.

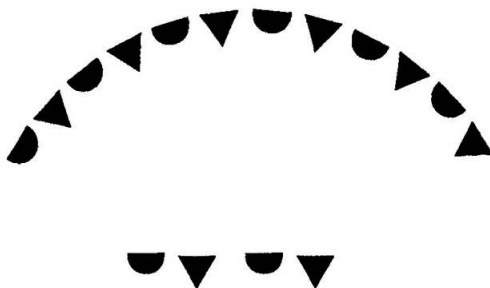
*9–12-й такти.* Юнаки і дівчата роблять по два приставні кроки вправо і вліво.

*13–16-й такти.* Юнаки і дівчата виконують «до-за-до».

### Сьома фігура (16 тактів)

Музичний супровід №11.

*1–4-й такти.* Юнаки і дівчата виконують рух «чосанка». Дві середні пари рухаються вперед рухом «чосанка» на авансцену.



Мал. 13

*5–8-й такти.* Пара солістів – юнаки – виконують присядку з виносом правої ноги всторону. Дівчата виконують поворот вправо.

*9–12-й такти.* Масовка – юнаки та дівчата – виконують рух «носок-каблук».

*13–16-й такти.* Юнаки і дівчата утворюють три кола і рухом «висока гуцулка» рухаються по колу за годинниковою стрілкою (мал. 14).



Мал. 14

*Восьма фігура (16 тактів)*

Музичний супровід №12.

*1–4-й такти.* Повторюється малюнок 13. Із середини півкола виходять інші дві пари солістів вперед на авансцену простими кроками.

*5–8-й такти.* Солісти виконують три притопи з акцентом на чотири, так два рази.

*9–12-й такти.* Повторюють рухи 4–8-х тактів.

*13–16-й такти.* Пари-солісти рухаються простими кроками вправо і вліво так, щоб утворити дві лінії, як показано на мал. 15.



Мал.15

*Дев'ята фігура (16 тактів)*

Музичний супровід №13.

*1–8-й такти.* Юнаки та дівчата одночасно виконують притопи: юнаки вправо, дівчата вліво.



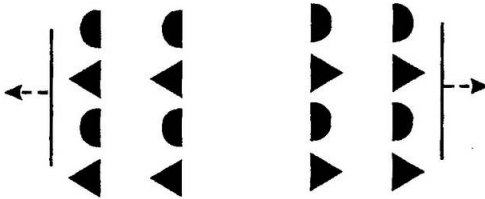
9–12-й такти. Юнаки та дівчата в двох лініях кладуть руки на плечі, виконують переступання правою ногою перед лівою, в кінці такту – притоп.

13–14-й такти. Парами з середини сцени простими кроками ідуть вправо і вліво, повертаються на свої місця.

15–16-й такти. Пари виконують поворот на місці.

### Десята фігура (16 тактів)

Музичний супровід №14 (мал.16).



Мал. 16

1–4-й такти. Пари з середини сцени рухаються простим бігом вліво і вправо.

5–8-й такти. Пари виконують один поворот.

9–16-й такти. Пари виконують рухи 1–8-х тактів.

### Одинадцята фігура (16 тактів)

Музичний супровід №15.

1–4-й такти. Танцюючі в парах виконують притупи, руки випрямлені і з'єднані піднімаються то вгору, то вниз.

5–9-й такти. Учасники повторюють рухи 1–4-х тактів.

10–12-й такти. Виконують поворот парами.

13–16-й такти. Пари виконують дрібними кроками «до-за-до».

“Вігальна  
гуцулочка”

Музичний супровід №16.

1–3-й такти. Юнаки виконують поворот вправо, дівчата – вліво.

4-й такт. Юнаки виконують високий стрибок, ноги зігнуті в колінах, дівчата – напівприсядка.

5–8-й такти. Юнаки та дівчата в парі, руки з’єднані, виконують зовнішніми ногами рух на каблук вперед.

9–16-й такти. Учасники повторюють рухи 1–8-х тактів.

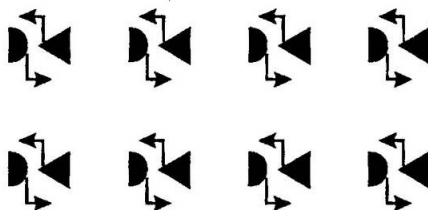
Музичний супровід №17.

1–4-й такти. Юнаки та дівчата виконують два повороти в парах.

5–8-й такти. Юнаки з правої ноги виконують «великий голубець», дівчата стоять на місці.

9–12-й такти. Виконують в парах поворот.

13–16-й такти. Дівчата рухаються простим бігом на задню лінію, юнаки виконують високі стрибки із зігнутими ногами й ударами руками по них.

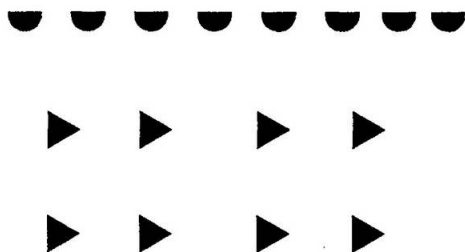


Мал. 17

### Тринадцята фігура (16 тактів)

Музичний супровід №18.

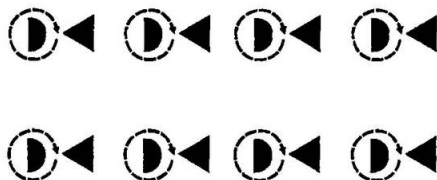
1–6-й такти. Юнаки, присівши, опираються на праву руку, ліва – за головою. Ногами виконують на носках дрібні переступання. Дівчата виконують повороти вправо і вліво (мал. 18).



Мал. 18

*7–8-й такти.* Юнаки виконують перекид через праву руку вправо.

*9–16-й такти.* Виконавці повторюють рухи 18 тактів.

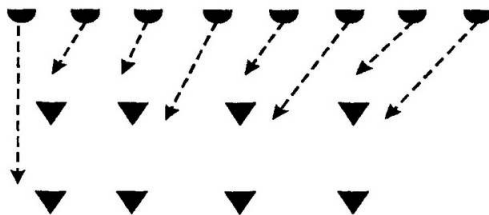


Мал. 19

*Чотирнадцята фігура (16 тактів)*

Музичний супровід №19.

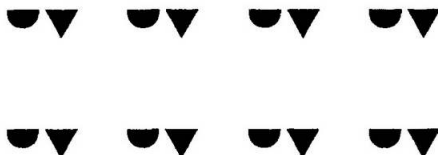
*1–8-й такти.* Юнаки виконують присядку з виносом правої ноги вправо і всторону. Дівчата рухаються простим бігом до своїх партнерів (мал. 20).



Мал. 20

9–12-й такти. Виконують «до-за-до».

13–15-й такти. Учасники виконують поворот парами.



Мал. 21



Мал. 22

16-й такт. Юнаки опускаються на праве коліно. Дівчата стають у третю позицію ніг, руки, зігнуті в ліктях, знаходяться на кептарику.

### ОПИС РУХІВ

*Рух «урочистий танцювальний хід»*

Вихідне положення – перша позиція ніг.

На затакт «і» – відокремити від підлоги праву ногу.

На «раз» – крок правою ногою вперед, ступаючи з носка на всю ступню і переносячи вагу корпусу на цю ж ногу.

На «і» – пауза.

На «два» – повторити рух, що виконувався на «раз», але тепер з лівої ноги.

На «і» – пауза.

Те ж саме – з другої ноги. Рух спільний для чоловіків та жінок. Виконується в хороводах. Темпи помірні.

*Рух «легкий біг»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На затакт «і» – відокремити від підлоги праву ногу.

На «раз-і» – невеликий крок-біг уперед на півпальці правої ноги, ліву відокремити від підлоги, зігнувши її у коліні.

На «два-і» – невеликий крок-біг уперед на півпальці лівої ноги, праву ногу відокремити від підлоги, зігнувши у коліні.

Рух виконується чоловіками та жінками у козацках, польках, молодіжних хореографічних сценках, а також дітьми у дитячих танцях. Темпи від помірних до швидких.

#### *Рух «гуцульський біг з підстрибуванням»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На затакт «і» – трохи присісти на правій нозі, ліву, зігнуту в коліні, підняти високо вперед.

На «раз» – стрибок вперед на ліву ногу, одночасно праву, зігнуту в коліні, високо підняти вперед.

На «і» – широкий крок правою ногою вперед, трохи зігнувши її в коліні.

На «два» – широкий крок лівою ногою вперед, трохи зігнувши її в коліні.

На «і» – підняти високо вперед в коліні праву ногу, не випрямляючи лівої.

Так само рух повторюється з другої ноги.

Корпус відхилити назад. У правій руці, піднятій вперед – угору, – топірець. Ліва рука тильним боком кисті, стиснута в кулак, лежить на поясі.

Рух чоловічий. Темпи швидкі.

#### *Рух «гуцульський біг з підскоком» (для жінок і чоловіків)*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На затакт «і» – відокремити від підлоги праву ногу.

На «раз» – крок уперед правою ногою.

На «і» – з невеличким ковзним підскоком на правій нозі вперед ліву ногу відокремити від підлоги і, зігнувши в коліні, ледь відвести назад. Корпус прямий. Обидві руки зігнуті в ліктях і лежать на пояску або на рівні талії ззаду.

На «два» – крок уперед лівою ногою.

На «і» – з невеличким ковзним підскоком на лівій нозі вперед праву ногу відокремити від підлоги і, зігнувши в коліні, ледь відвести назад.

Темпи швидкі.

### *Рух «кроки з підскоками»*

Вихідне положення – перша позиція ніг.

На «раз» – невеликий крок правою ногою вперед, одночасно ногу, зігнуту в коліні та витягнуту в підйомі, вивести вперед, піднявши її невисоко над підлогою.

На «і» – підстрибнути на правій нозі, просуваючись уперед і залишаючи ліву ногу в повітрі у попередньому положенні.

На «два» – невеликий крок лівою ногою вперед, одночасно праву, зігнуту в коліні та витягнуту в підйомі, вивести вперед, піднявши її невисоко над підлогою.

На «і» – підстрибнути на лівій нозі, просуваючись уперед і залишаючи праву ногу в повітрі у попередньому положенні.

Рух повторити з правої ноги.

Виконується у піонерських, молодіжних танцях. Темпи швидкі.

### *Рух «висока гуцулка»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На затакт «і» – підскочити на лівій нозі і, ледь зігнувши в коліні, невисоко підняти праву ногу.

На «раз» – рвучко опуститися з підскоку на ліву ногу і відразу ж переступити на півпальці правої ноги, невисоко підняти, ледь зігнуту в коліні, ліву ногу поряд з правою.

На «два» – крок уперед лівою ногою, вивільняючи її в коліні, зігнуту в коліні праву ногу невисоко підняти над підлогою поряд з лівою.

Виконується в закарпатських танцях. Темпи від помірних до швидких.

### *Рух «чосанка»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, рук – за проймами кептаря, корпус пригнути вперед, ноги в колінах прямі.



На затакт «і» – перенести вагу корпусу на праву ногу, ліву ледь відокремити від підлоги.

На «раз» – перескочити на низькі півпальці лівої ноги, праву, пряму в коліні, вивести вперед.

На «і» – перескочити на низькі півпальці правої ноги, поставивши її у шосту позицію; ліву, пряму в коліні, вивести вперед.

На «два-і» – повторити рухи, що виконувалися на «раз-і».

Рух виконується в гуцульських танцях чоловіками та жінками на місці, з просуванням уперед, вбік. Темпи від помірних до найшвидших.

### *Рух «гуцульський перемінний крок»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На «раз» – невеликий крок правою ногою вперед.

На «і» – приставити ліву ногу до правої.

На «два» – невеликий крок правою ногою вперед. Ліва нога залишається позаду правої, каблук лівої відокремлюється від підлоги. Вагу корпусу перенести на праву ногу. Корпус різко повернути праворуч. Голова схилена до правого плеча.

На «і» – пауза, залишитися на правій нозі.

Те ж саме – з лівої ноги. Темпи помірні.

### *Рух «крок з поворотом і притупом»*

Виконується на чотири такти.

Вихідне положення – перша позиція ніг.

На затакт «і» – відокремити від підлоги праву ногу.

1-й такт.

На «раз» – крок правою ногою вперед – праворуч. Ліву витягнуту ногу перевести на півпальці, не відокремлюючи від підлоги. Вагу корпусу перенести на праву ногу.

На «два» – пауза.

2-й такт.

На «раз» – крок лівою ногою вперед – ліворуч. Праву ногу перевести на півпальці, не відокремлюючи від підлоги. Вагу корпусу перенести на ліву ногу.

На «і» – повернутися ліворуч. Праву ногу перевести на носок. Вагу корпусу залишити на лівій нозі.

На «два-і» – пауза.

3-й такт.

На «раз» – виконати все те, що робилося на «раз» 1-го такту.

На «і» – пауза.

На «два» – крок лівою ногою вперед.

На «і» – приставити праву ногу до лівої, легенько пристукнувши нею.

4-й такт – пауза.

#### *Рух «чоловічий»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

Зігнувши ноги в колінах, спертися правою рукою на підлогу, перенісши на неї основну вагу корпусу. Ліву руку із згорнутою кистю або із сокиркою підняти вгору. Знаходячись у такому положенні, на кожному вісімку по черзі викидати вгору перед собою ноги.

#### *Рух «присядка»*

Виконується на один такт музичного супроводу.

Вихідне положення – шоста позиція ніг.

На «раз» – зберігаючи попереднє положення корпусу та спрямовуючи коліна ліворуч, з ледь помітного підскоку різко й глибоко присісти на низькі півпальці обох ніг за шостою позицією; коліна, п'ятки та носки обох ніг щільно притиснуті одне до одного.

На «два» – продовжуючи зберігати попереднє положення корпусу, різко відштовхнутися ногами від підлоги і, не підводячись з глибокого присідання, підстрибнути вгору, а потім, спрямовуючи коліна праворуч, опуститися на низькі півпальці обох ніг за шостою позицією; коліна, п'ятки та носки обох ніг щільно притиснуті одне до одного.

Рух повторюється у такій само послідовності.

Виконується на чотири такти.

Вихідне положення – шоста позиція ніг. Виконавці стоять у парі обличчям одне до одного.

На затакт «і» – ледь присісти на обох ногах.

1-й такт.

На «раз» – біг на місці з правої ноги, ліву відокремити від підлоги і дуже зігнути у коліні. Хлопець нахиляє корпус уперед так, щоб дівчина була праворуч від нього, і голову підсовує під її праву руку (начебто під крило). Одночасно він кладе праву руку дівчині на талію, а вона ліву – на зап'ястя правої руки хлопця. З'єднані руки (права рука дівчини і ліва хлопця) піднімають угору, голови повертають до глядача. Корпус дівчини трохи нахилений вперед.

На «два» – виконавці, не змінюючи положення корпусу, рук і голови, виконують біг на місці лівою ногою, відводячи назад праву ногу, дуже зігнути в коліні.

2-й такт.

На «раз-два» – не змінюючи положення корпусу, рук і голови, танцюристи по черзі виконують два біги на місці правою і лівою ногою.

3–4-й такти.

На «раз» – виконуючи біг на місці правою ногою, виконавці змінюють положення корпусу і голови; дівчина відхиляється трохи назад, голову повертає до хлопця, а хлопець вирівнює корпус і відхиляє його теж трохи назад, спрямовуючи погляд на дівчину. Не роз'єднуючи рук (дівчина праву, а хлопець ліву), опускають їх униз до рівня талії, вільні руки танцюристи розводять широко в сторони.

На «два» 3-го такту та на «раз-два» 4-го – виконавці, не змінюючи положення корпусу, рук і голови, виконують три біги на місці по черзі лівою, правою і лівою ногою. Іноді цей рух виконується у повітрі. Темпи швидкі.

“Вігальна  
гуцулочка”

Вихідне положення – виконавці стоять у парі, обличчям одне до одного, руки дівчини вільно лежать долонями у юнака вище ліктя, юнак обома руками притримує дівчину за талію, корпус злегка відхилений назад і ледь ліворуч, виконавці дивляться одне на одного, ноги в шостій позиції.

На «раз» – невеликий крок правою ногою вбік – вправо на низькі півпальці, в другу позицію, одночасно голову і корпус повернути трохи ліворуч, правим плечем уперед, наче відвертаючись одне від одного.

На «два» – повертаючи голову і корпус у вихідне положення, приставити ліву ногу до правої в шосту позицію. Темпи помірні.

# «ВІТАЛЬНА ГУЦУЛОЧКА»

Музика народна  
Переклад для баяна  
М. Петрушевського

Andantino

The first system of the musical score consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The melody in the upper staff features eighth-note patterns with slurs. The bass line consists of chords and single notes. Chord symbols are placed below the bass staff: B, A7, Dm, B, A7, Dm.

The second system of the musical score consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The key signature has one flat and the time signature is 2/4. The melody in the upper staff features eighth-note patterns with slurs. The bass line consists of chords and single notes. Chord symbols are placed below the bass staff: Dm, G, Dm, A7, Dm. The first two measures of the upper staff are circled and numbered 1 and 2.

The third system of the musical score consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The key signature has one flat and the time signature is 2/4. The melody in the upper staff features eighth-note patterns with slurs. The bass line consists of chords and single notes. Chord symbols are placed below the bass staff: B, A7, Dm, Dm, A7, Dm.

The fourth system of the musical score consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. The key signature has one flat and the time signature is 2/4. The melody in the upper staff features eighth-note patterns with slurs. The bass line consists of chords and single notes. Chord symbols are placed below the bass staff: B, A7, Dm, Dm, A7, Dm.

3 4

Gm F Gm D7 Gm

Es D7 Gm Es D7 Gm

Es D7 Gm Es D7 Gm

5 Allegro

Dm Gm A7 Dm

Dm A7 Dm A7 Dm A7 Dm



6

System 6, measures 1-4. The key signature is one sharp (F#). The bass line consists of a steady eighth-note accompaniment. The chords in the right hand are G major, D major, G major, and D major.

System 6, measures 5-8. The bass line continues with eighth notes. The chords in the right hand are G major, D major, D major, A7, and D major.

7

System 7, measures 1-4. The key signature changes to one flat (Bb). The bass line features a pattern of eighth notes with rests. The chords in the right hand are Dm, Dm, Dm, and Dm.

System 7, measures 5-8. The bass line continues with eighth notes and rests. The chords in the right hand are Dm, Dm, Dm, A7, and Dm.

8

System 8, measures 1-4. The key signature returns to one sharp (F#). The bass line continues with eighth notes. The chords in the right hand are G major, D major, G major, and D major.

Musical notation for the first system, measures 1-4. The key signature has two sharps (F# and C#). The bass line features a steady eighth-note accompaniment. The treble line contains chords and melodic fragments. Chord labels are: G, D, D, A7, D. Vertical lines with 'v' indicate accents on the final notes of the D chords.

9

Musical notation for the second system, measures 5-8. The key signature changes to three flats (Bb, Eb, Ab). The bass line continues with eighth notes. Chord labels are: Fm, Bm, C7, Fm, C7.

Musical notation for the third system, measures 9-12. The key signature remains three flats. The bass line continues with eighth notes. Chord labels are: Fm, C7, Fm, C7, Fm, C7, Fm.

10

Musical notation for the fourth system, measures 13-16. The key signature changes to one flat (Bb). The bass line continues with eighth notes. Chord labels are: B, F, B, F.

Musical notation for the fifth system, measures 17-20. The key signature remains one flat. The bass line continues with eighth notes. Chord labels are: B, F, F, C7, F.

11

Musical notation for system 11, measures 1-4. The key signature is two flats (B-flat and E-flat). The melody is in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. Chords are indicated below the bass line: Fm, Fm, Des7, Fm.

Musical notation for system 11, measures 5-8. The key signature is two flats (B-flat and E-flat). The melody is in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. Chords are indicated below the bass line: Fm, Fm, G7, C7, Fm.

12

Musical notation for system 12, measures 1-4. The key signature is two flats (B-flat and E-flat). The melody is in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. Chords are indicated below the bass line: B, F, B, F.

Musical notation for system 12, measures 5-8. The key signature is two flats (B-flat and E-flat). The melody is in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. Chords are indicated below the bass line: B, F, F, C7, F.

13

Musical notation for system 13, measures 1-4. The key signature is two flats (B-flat and E-flat). The melody is in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. Chords are indicated below the bass line: Dm, Gm, A7, Dm, A7.

Musical notation for the first system, measures 1-4. The key signature has one flat (B-flat). The first staff is the treble clef, and the second is the bass clef. Chords are indicated below the bass staff: Dm, A7, Dm, A7, Dm, A7, Dm.

Musical notation for the second system, measures 5-8. The key signature changes to two sharps (D major). Measure 5 is circled with the number 14. Chords are indicated below the bass staff: G, D, G, D.

Musical notation for the third system, measures 9-12. Chords are indicated below the bass staff: G, D, D, A7, D.

Musical notation for the fourth system, measures 13-16. Measure 13 is circled with the number 15. The key signature changes to one flat (B-flat). Chords are indicated below the bass staff: Dm, Dm, B7, Dm.

Musical notation for the fifth system, measures 17-20. Chords are indicated below the bass staff: Dm, Dm, E7, A7, Dm.

16

Am Am Am Am

Am Am E7 Am

17

Dm Dm Dm Dm

Dm Dm E7 Am

18

Am Am Am Am

Musical notation for the first system, measures 1-4. The treble clef contains a melodic line with eighth and sixteenth notes, and the bass clef contains a bass line with chords. Chord labels are Am, Am, E7, and Am.

Musical notation for the second system, measures 5-8. Measure 5 is marked with a circled '19'. The treble clef contains a melodic line with eighth notes, and the bass clef contains a bass line with chords. Chord labels are Dm, Dm, Dm, and Dm.

Musical notation for the third system, measures 9-12. The treble clef contains a melodic line with eighth notes, and the bass clef contains a bass line with chords. Chord labels are Dm, Dm, E7, and Am. A dynamic marking 'v' is present above the final chord.



НАРОДНИЙ ТАНЕЦЬ ЗАКАРПАТТЯ  
«ПЛАВ'ЯНСЬКИЙ ВЕРТУНЕЦЬ»  
Запис танцю Андреї Балінт

175  
“Плав’ян-  
ський  
вертунець”

Цей танець побутує у селі Плав’я Свалявського району Закарпатської області.

Підскоки, цікаві пружинисті рухи, різноманітні, незвичні обертання парами, що становлять основу танцю, роблять його цікавим і оригінальним, а завдяки безлічі танцювальних малюнків – вишуканим.

### ОПИС КОСТЮМІВ

*Костюм дівчини.* Біла спідниця, оздоблена по низу трьома різнокольоровими повійками. Червоний фартух з вишивкою, оздоблений по краях чорною, в’язаною крючком, кромкою. Вишита блуза – з довгими рукавами. На голові – червона хустка з квітами. На ногах – чорні шкіряні чобітки.

*Костюм хлопця.* Біла коротка сорочка, широкий шкіряний черес. Білі штани навипуск, оздоблені чорним кантом по низу, на кишенях. На ногах – чорні шкіряні чоботи. На голові крисаня чорного кольору (фетровий капелюх з прикрасами з різнокольорових шнурків і дармовисами – прикрасами з пір’я, квітів тощо).

Перед початком танцю хлопці розташовуються за третьою правою, а дівчата – за третьою лівою кулісами. Після музичного вступу хлопці довільно виходять співаючи і розташовуються на сцені (хлопці і дівчата – мал. 2)

Слова пісні, яку виконують хлопці:

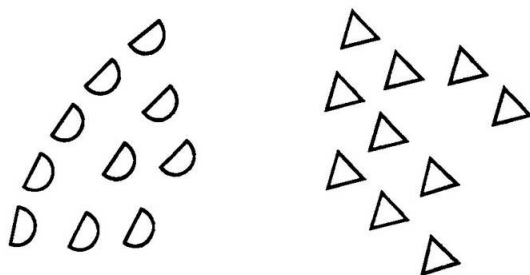
Біля тина – кучерява,  
Ходи танцювати,  
Поки будеш у закуті  
Стіни підпирати?  
О-ой дана, дана, дана  
Стіни підпирати.

Як зав’яжуть наші дівки  
Свої постоята,  
Ходіть з нами, легінями,  
Танок танцювати.  
О-ой дана, дана, дана  
Танок танцювати.

“Плав’ян-  
ський  
вертунець”

*Перша фігура (32 такти)*

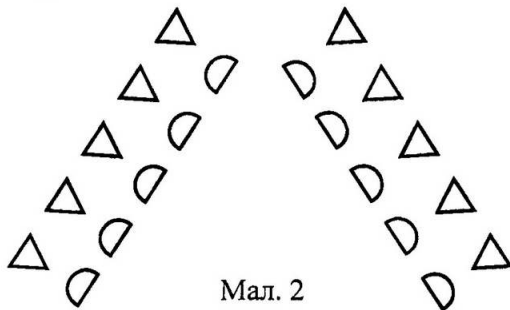
Виконується вісім тактів 4/4-го музичного супроводу. Виконавці на сцені розташовані за мал. 1. На 24 такти виконавці співають слова та розходяться простими кроками на наступний малюнок (мал. 2).



Мал. 1

*Друга фігура (16 тактів)*

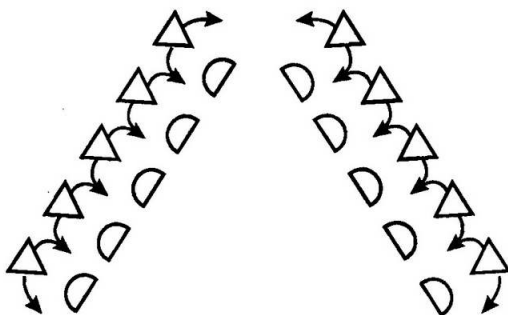
Виконується два такти музичного вступу. Виконавці перший такт чекають, на другий такт дівчата кладуть руки у друге положення, на наступні два такти (ще вступу) виконавці стають у пари з рухом 1. На вісім тактів за малюнком, тримаючись за руки, виконують рух 2. На наступні чотири такти дівчата розгортаються спиною до хлопців і виконують рух 3, хлопці позад дівчат виконують рух 4. На останній такт виконують рух 5.



Мал. 2

На наступні дванадцять тактів у попередньому положенні дівчата виконують рух 6, тримаючись руками за третьою позицією. Хлопці виконують рух 1 на три такти, обходячи дівчат позаду, на четвертий такт з правого боку своєї партнерки виставляють довгим рухом ногу на каблук та забирають її. Продовжують рух на дванадцять тактів.

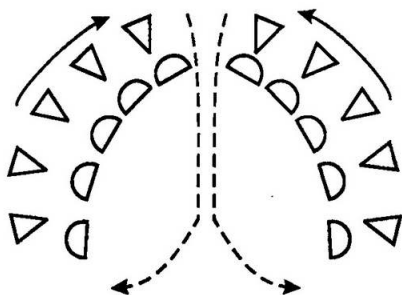
На дванадцять–шістнадцять тактів дівчата продовжують рух 6, хлопці обходять їх, тримаючи лівою рукою дівчат за талію нахиленим корпусом. Праву руку кладуть на потилицю.



Мал. 3

Четверта фігура (28 тактів)

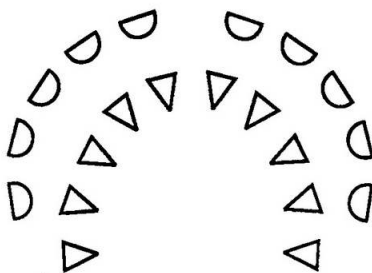
Виконавці на дванадцятий такт розходяться за малюнком рухом 7, на наступні чотири такти виконують рух 8, на два такти – рух 9, і ще на два такти хлопці – рух 10, дівчата присідають, тримаючись за руки, трохи розгорнутим корпусом направо. Після цього дівчата на чотири такти виконують рух 11, одночасно хлопці рухом 1 підходять до дівчат, обидві руки кладуть на їх руки (на четвертий такт). На наступні чотири такти рухом 1 розходяться на наступний малюнок (мал. 5).



Мал. 4

*П’ята фігура* (12 тактів)

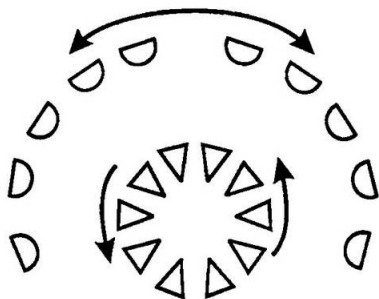
Виконавці розташовані за мал. 5, хлопці співають слова пісні та розходяться на наступний малюнок (мал. 6).



Мал. 5

*Шоста фігура* (16 тактів)

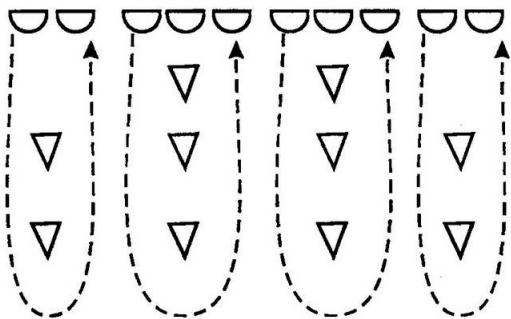
Хлопці за мал. 6 на шістнадцять тактів виконують рух 13, дівчата, підтанцювуючи, одночасно міняють по чотири такти рухи 6–12. У дівчат руки знаходяться у другому положенні.



Мал. 6

*Сьома фігура (16 тактів)*

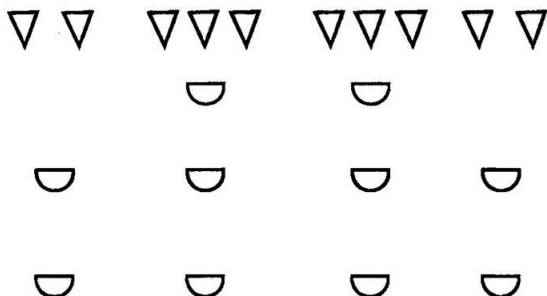
На вісім тактів дівчата, рухаючись за мал. 6, виконують рух 16, одночасно хлопці рух 14. На два такти хлопці виконують рух 11, ще на два такти рух 10, дівчата продовжують попередній рух. Хлопці на два такти виконують рух 17, після цього на два такти рух 5. На наступні чотири такти знову виконують рух 5, але розгортаючи корпус у правий та в лівий бік. На наступні чотири такти хлопці виконують рух 18. Дівчата в цей час по чотири такти міняють рухи 6–16. На останні чотири такти міняють малюнок, дівчата рухом 1, хлопці рухом 15.



Мал. 7

“Плав’ян-  
ський  
вертунець”

Дівчата на чотири такти виконують рух 11, на чотири такти рухи 2–6 і так само на чотири такти рухи 2–6. Одночасно хлопці за малюнком руху 16, на останні чотири такти підходять до дівчат рухом 1.

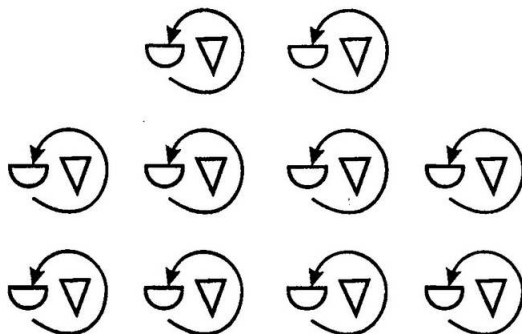


Мал. 8

### Дев’ята фігура (28 тактів)

На чотири такти починають обертання дівчата навколо себе, тримаючись за руки, хлопці, стоячи на місці, виконують рух 14, дівчата – цей самий крок, проходячи навколо них, на чотири такти дівчата під руками хлопців виконують цілий оберт. На останні два такти виконують так само, взявшись за руки, рух 4. Тримаючись за руки та розгортаючись спиною до глядача, виконують на чотири такти рух 11, на наступні чотири такти рухом 14 хлопець розгортає дівчину під рукою, приходячи до вихідного положення, на два такти дівчина, переходячи з правого боку хлопця на лівий, лицем до глядача виконує крок 4, хлопець так само, тримаючи дівчину за руки, за третьою позицією. На два такти розходяться рухом 1 на наступний малюнок (мал. 10).

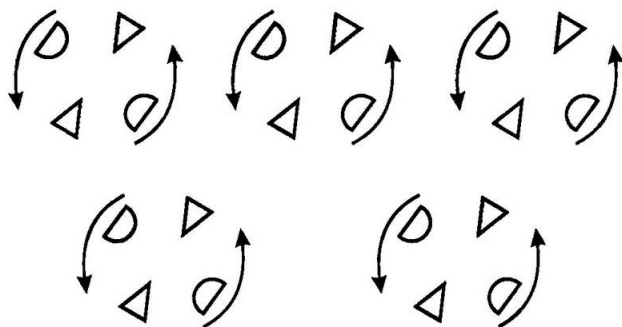




Мал. 9

*Десята фігура (12 тактів)*

На два такти виконавці, тримаючись за руки в «корзинці позаду», виконують рух 13. На наступні шість тактів за малюнком по колу виконують рух 14. На останні два такти розводять кола, на своїх місцях виконують рух 11 на два такти.

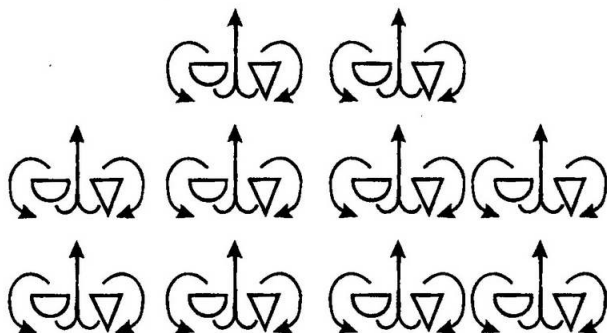


Мал. 10

*Одинадцята фігура (16 тактів)*

На чотири такти в парі виконується рух 3 та на два такти знову рух 6, на два такти дівчина, загортаючись, переходить

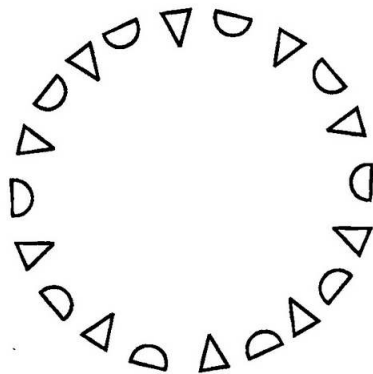
на правий бік партнера рухом 4. На чотири такти хлопці виконують рух 18, дівчата трохи позаду їх – рух 6 і 4. На два такти виконують рух 15, на два такти рух 5. Останніми тактами вимальовується коло.



Мал. 11

*Дванадцята фігура (12 тактів)*

На чотири такти виконують у правий, потім у лівий бік рух 7, на чотири такти виконують рух 10 (хлопці на останню чверть за третьою позицією плескають в долоні). На останні чотири такти хлопці заходять в коло рухом 14, дівчата тим самим кроком виходять із кола.



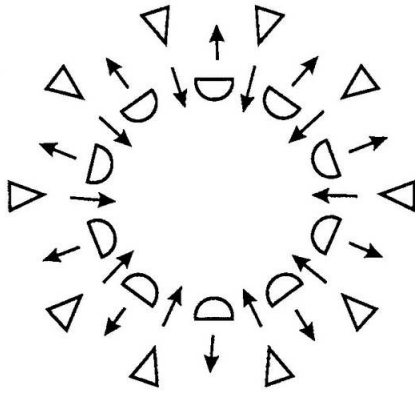
Мал. 12

### Тринадцята фігура (16 тактів)

183

“Плав’ян-  
ський  
вертунець”

На вісім тактів міняються за малюнком рухом 1, виходячи з кола, руки з третьої позиції опускаються, заходячи – піднімаються. На чотири такти розкривають коло рухом 1, на два такти дівчата присідають за шостою позицією, розкриваючи руки у другу позицію, хлопці виконують рух 10. На чотири такти хлопці обходять дівчат нахиленим корпусом, тримаючи їх праву руку лівою рукою, друга рука у хлопців – на талії дівчат, у дівчат – на плечах хлопців. Одночасно на останні два такти солісти виходять рухом 1 на середину сцени.



Мал. 13

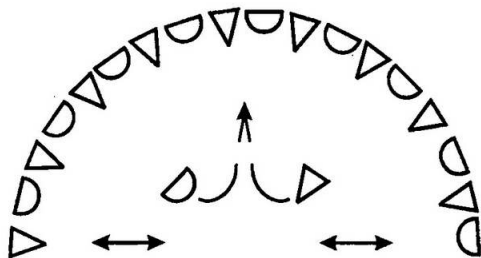
### Чотирнадцята фігура (28 тактів)

*Солісти:* на два такти виконують у повороті рух 11, два такти наближаються один до одного рухом 1, на два такти, тримаючись за плече один одного, виконують рух 11, на два такти дівчина присідає за шостою позицією, хлопець виконує рух 10. Одночасно інші за мал. 14 підтанцювують рухом 7, чотири такти рухом 3. Всі разом виконують на два такти рух 16, але солісти у парі, інші у попередньому положенні. На два такти рух 13, усі у попередніх положеннях.

*Солісти:* на два такти у повороті, рухаючись один від одного, виконують другий такт руху 13, на два такти

наближаються рухом 1 один до одного, на чотири такти розходяться спиною: дівчина – до лівої першої, хлопець – до правої першої куліси рухом 15. На наступні чотири такти продовжують хід рухом 1.

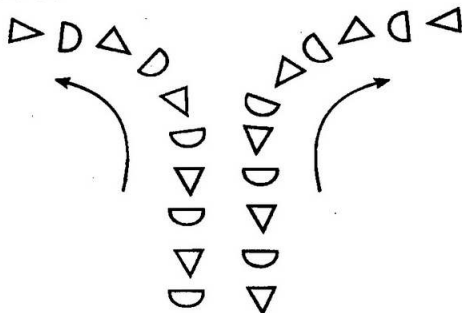
Підтанцювуючи, виконують на місці на два такти рух 3, потім рух 13 (1-й такт). Після цього хлопці на місці виконують рух 6, руки у першому положенні. Дівчата, рухаючись з правого боку хлопців на лівий, виконують рух 6. На останні вісім тактів за малюнком рухаються до солістів, тримаючи один одного ланцюгом за талію, рухом 7.



Мал. 14

### П’ятнадцята фігура (28 тактів)

На чотири такти у попередньому положенні рухаються за малюнком рухом 17. На шість тактів, розгортаючись спиною до глядача, виконують за малюнком рух 4. На останні два такти у півколі розгортаються через праве плече до глядача рухом 5.



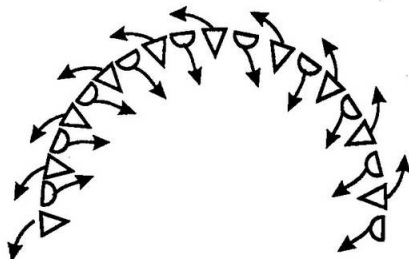
Мал. 15

*Шістнадцята і сімнадцята фігури (8 тактів)*

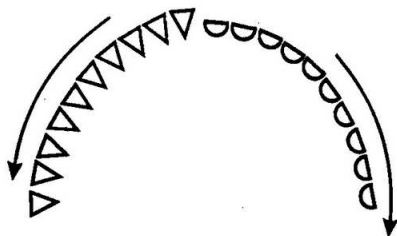
185

Відокремлюючись від хлопців, дівчата сходять зі сцени, тримаючи витягнутими руками одна одну за плечі, за малюнком, у другі куліси рухом 9.

“Плав’янський вертунець”



Мал. 16



Мал. 17

ОПИС РУХІВ

*Рух 1 «сценічний біг»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, кисті загиснуті в кулачки.

На кожному чверть такта виконується сценічний біг, корпус рівний, ноги щільно підтягуються до сідниць, за кожним разом підйом витягується.

*Рух 2 «затримний»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, виконується як у парі, так і окремо, у парі за руки тримаються за другою позицією.

На «раз» – маленьким стрибком переносимо вагу тіла на праву ногу, ліва підтягнута позаду до сідниці.

На «і» – у попередньому положенні виконує права нога стрибок.

На «два і» – виконуються ще два стрибки (що й на «і»).

На «три і, чотири і» – переміна ніг рухом 1.

*Рух 3 «переступання»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, виконується як у парі, так і окремо.

На «раз» – маленьким стрибком переносимо вагу тіла на праву ногу на півпальці.

На «і» – ліву ногу поставити позаду навхрест правої ноги.

На «два» – права нога виконує маленький крок – поштовх. Усе виконується на витягнутих ногах.

На «і» – переводиться нога ніби до продовження цього руху з лівої ноги.

На подальші такти рух виконується з лівої ноги.

*Рух 4 «чинадійка»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, виконується як у парі, так і окремо.

На «раз» – крок правою ногою праворуч у відкриту другу позицію в *demi plié*, одночасно ліва підтягується назад правої на *passé*. Корпус нахилений трохи до правої ноги.

На «і» – маленький стрибок правою ногою.

На «два і» – два притопи лівою та правою ногою.

На наступні такти рух виконується ліворуч з лівої ноги.



### Рух 5 «ключ»

187

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, виконується як у парі, так і окремо.

На «раз» – маленьким стрибком переносимо вагу тіла на праву ногу, одночасно ліва нога підтягується в *passé* за шостою позицією.

На «і» – маленький стрибок правою ногою.

На «два і» – два притопи, лівою та правою ногою.

“Плав’ян-  
ський  
вертунець”

### Рух 6 «вистукування»

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки у хлопців позаду, затиснуті в кулачки, у дівчат за третьою позицією розкриті.

Перша половина

На «раз» – маленьким стрибком переносимо вагу тіла на праву ногу в *demi plié*, одночасно ліва нога виконує каблучком удар біля правої ноги за шостою позицією.

На «і» – виконується такий самий рух, як на «раз».

На «два і» – рух так само виконується з лівої ноги.

На «три» – крок лівою ногою.

Друга половина

На «і» – через *devellopé* за шостою позицією права нога виноситься вперед, навхрест лівої на каблучок, ліва нога сідає в *demi plié*.

На «чотири і» – два притопи, правою потім лівою ногою.

Рух так само виконується з лівої ноги.

### Рух 7 «біг з підскоком»

Вихідне положення – шоста позиція ніг, дівчата стоять спиною за напрямом руху, руки тримають на плечах у хлопців. Хлопці стоять за напрямом руху, тримають дівчат за талію правою рукою, лівою – нижче позаду правого плеча.

На «раз і два» – виконується сценічний біг, починаючи з правої ноги (рух 1), без підтяжки ніг.

На «і» – одночасно зі стрибком правої ноги, ліва нога підтягується в *passé* за шостою позицією.

Рух продовжується так само, починаючи з лівої ноги.

### *Рух 8 «підтримочка»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, дівчата правою рукою тримають ліву руку, лівою рукою – праве плече хлопців. Стоять на правому боці хлопців. Хлопці правою рукою тримають дівчат за талію.

#### *Дівчата*

На «раз» – маленький крок лівою ногою на місці.

На «і» – крок правою ногою вперед, трохи подаючи корпус.

На «два» – знову перехід на ліву ногу, права ще лишається попереду.

На «і» – закриваються ноги за шостою позицією в *demi plié*.

На «три і, чотири і» – після динамічного стрибка, підтримка у повороті. Ноги підтягнуті під сідниці, спина рівна.

#### *Хлопці*

На «раз» – маленький крок правою ногою праворуч за другою позицією.

На «і» – крок лівою ногою у попередньому положенні.

На «два» – закриваються ноги за шостою позицією в *demi plié*.

На «і» – піднімають дівчат за талію, ліву руку вставляють під гомілки дівчат, щоб у розгортанні допомагало триматись.

На «три і, чотири і» – у свій лівий бік розгортають, підтримуючи у повітрі, дівчат.

### *Рух 9 «укол в attitude»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, кисті затиснуті в кулачки.

На «раз» – стрибок маленький на лівій нозі, одночасно права нога виконує маленьке *riké*, поперед лівої.

На «і» – у попередньому положенні ніби маленька пауза, права нога в *attitude*, ліва на півпальцях витягнута.

На «два» – крок правою ногою, ліва переводиться ззаду вперед, ніби через маленьке коло.

На «і» – затриманий рух лівої ноги.

На «три» – приземлення лівої ноги, права ззаду ледь зігнута.

Рух продовжується знову з правої ноги.

### *Рух 10 «стрибок з оплеском»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, кисті затиснуті в кулачки.

На «і» – присісти низько за шостою позицією.

На «раз» – стрибок високо за шостою позицією, з підтягнутими ногами до сідниці. Одночасно руки, піднімаючись до третьої позиції, виконують оплеск.

На «і» – приземлення у *demi plié*.

На «два» – вийти у вихідне положення.

### *Рух 11 «переступання рікє»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки на поясі, кисті затиснуті в кулачки.

На «раз» – стрибок маленький на лівій нозі, одночасно права нога виконує маленьке *рікє*, позад лівої.

На «і» – у попередньому положенні ніби маленька пауза.

На «два» – через *developpé* за шостою позицією права нога виноситься вперед, навхрест лівої, на каблучок, ліва нога сідає в *demi plié*.

На «і» – одночасним стрибком лівої ноги, права нога підтягується в *passé* за шостою позицією.

Рух виконується так само з лівої ноги.

### *Рух 12 «pas degagé з переходом»*

Вихідне положення – друга позиція ніг, топірець тримають, опущеним попереду, двома руками.

На «раз» – вага тіла переноситься кроком на праву ногу.

На «і» – пауза.

На «два» – через *degagé* перенести вагу тіла на ліву ногу.

На «і» – пауза.

На «три» – крок правою ногою праворуч.

На «і» – широкий крок лівою ногою навхрест позаду правої.

На «чотири» – знову крок правою ногою праворуч через *degagé*.

На «і» – пауза.

### Рух 13 «крок з заворотом» (чоловічий)

Вихідне положення – шоста позиція ніг, тримають розкритими руками за другою позицією за плече один одного. Рух виконується рухаючись праворуч.

1-й такт

На «раз» – права нога робить крок попереду лівої на півпальцях.

На «і» – продовження руху.

На «два» – ліва нога робить крок попереду правої на півпальцях.

На «і» – ледь ударяючи закриваються ноги за шостою позицією.

Одночасним стрибком правої ноги, ліва нога підтягується в *passé* за шостою позицією.

На «чотири і» – повторення з лівої ноги, що й на «три і».

2-й такт

На «раз і» – одночасним стрибком правої ноги, ліва нога підтягується в *passé* за шостою позицією.

На «два» – крок лівою ногою по ходу руху.

На «і» – стрибком вдаряє правий каблучок об лівий (*kabriollé*).

На «три і» – одночасним кроком правої ноги, ліва нога витягується позаду правої, виконуючи крок навхрест, корпус нахилиється вперед.

На «чотири» – повторення з лівої ноги, що й на «два і».

## 3-й такт

На «раз» – одночасним кроком правої ноги, ліва нога витягується позаду правої, виконуючи крок навхрест, корпус нахиляється вперед.

На «і» – крок лівою ногою за ходом руху, корпус рівний.

На «два» – стрибком правий каблучок вдаряє об лівий (kabriollé).

На «і» – крок правою ногою праворуч.

На «три і» – ліва нога робить крок поперед правої на півпальцях.

На «чотири і» – права нога робить крок поперед лівої на півпальцях.

*Рух 14 «упадання бокове»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки у заданому положенні.

На «раз» – крок лівою ногою праворуч, одночасно права нога трохи піднімається.

На «і» – крок правою ногою на низький півпалець, ліва нога трохи піднімається.

*Рух 15 «молоточок»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки у заданому положенні.

На «і» – стрибок маленький на лівій нозі, права підтягується назад зігнутих коліном.

На «раз» – носком правої ноги виконується удар по підлозі, ліва нога трохи підстрибує.

На «і» – права нога знову підтягується.

*Рух 16 «крок приставний»*

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки у заданому положенні.

На «раз» – крок правою ногою праворуч за шостою позицією.

На «і» – крок лівою ногою до правої ноги за шостою позицією.

Рух виконується як праворуч, так і ліворуч, та може повторюватись при потребі.

## Рух 17 «крок з passé»

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки у заданому положенні.

На «і» – права нога за шостою позицією підтягується в passé, ліва нога витягнута.

На «раз» – у попередньому положенні ліва нога виконує маленький стрибок.

На «і два» – права, за нею ліва, нога виконує крок за шостою позицією.

## Рух 18 «закидний»

Вихідне положення – шоста позиція ніг, руки у заданому положенні.

На «раз» – стрибок у другу відкриту позицію в *demi plié*, корпус трохи нахилений вперед.

На «і» – права нога згинається вперед нахрест лівої, ліва виконує маленький стрибок.

На «два» – крок, що й на «раз».

На «і» – ліва нога піднімається зігнуто позад правої, права виконує маленький стрибок.

На «три» – права нога підстрибує, ліва носочком вдаряє в підлогу (молоточок).

*Перше положення* рук. Руки зігнуті в ліктях, кисті затиснуті в кулачок, так притуляються до талії.

*Друге положення* рук. Руки зігнуті в ліктях, кисті затиснуті в кулачок, великі пальці закладені за пройми кептаря, лікті підняті.

*Третє положення (чоловіче)*. Руки ледь зігнуті в ліктях, кисті затиснуті в кулачок, тримаються позаду.



# «ПЛАВ'ЯНСЬКИЙ ВЕРТУНЕЦЬ»

Музика народна  
Переклад для баяна  
М. Петрушевського

**Allegretto**

First system of musical notation for the piece, marked **Allegretto**. It consists of a treble and bass staff. The treble staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The bass staff contains a harmonic accompaniment with chords. Chord labels above the bass staff are: Fism, Cis7, Fism, Cis7, Fism, Cis7, Cism, Fism.

Second system of musical notation, continuing the **Allegretto** section. It consists of a treble and bass staff. Chord labels above the bass staff are: Fism, Cis7, Fism, Cis7, Fism, Cis7, Cis7, Fism.

**Allegro assai**

Third system of musical notation, marked **Allegro assai**. It consists of a treble and bass staff. The treble staff has a melodic line with accents. The bass staff has a harmonic accompaniment. Chord labels above the bass staff are: Fism, Cis7, Cis7, Fism.

Fourth system of musical notation, marked **Allegro assai**. It consists of a treble and bass staff. The treble staff has a melodic line with a first ending bracket labeled '1'. The bass staff has a harmonic accompaniment. Chord labels above the bass staff are: Cm, G7, Cm, Cm, G7, Cm, Cm, Cm, Fm, Cm, Cm.

2

1. 2.

F F C Fm Cm Dm A7 Dm

3

1. 2.

Dm Dm Gm Dm Dm Dm E7

4

Am E7 Am Am E7 Am Am Am Dm Am Am

5

1. 2.

*f* D D A *mf* Dm Am Hm Fis7 Hm

6

1. 2.

*f* Hm Hm Em Hm Hm Hm Cis7

7 Allegretto

Fism Cis7 Fism Cis7 Fism Cis7 Cis7 Fism Fism Cis7

8 Allegro assai

Cis7 Fism Fism Fism Fism Hm Cis7 Fism

9

Cm G7 Cm Cm G7 Cm Cm Fm

10

Cm Fm G7 Cm G7 Cm F

F C Fm Cm Dm A7 Dm

11 1. 2. 12 13

Dm Dm Gm Dm Dm Dm Cm G7 Cm

Cm G7 Cm Cm Cm Fm Cm Cm

14 1. 2.

F F C Fm Cm Dm A7 Dm

15 1. 2.

Dm Dm Gm Dm Dm Dm E7

16

Am E7 Am Am E7 Am Am Dm Am Dm

1. 2. (17)

E7 Am E7 Am D D A

1. 2. (18)

Dm Am Hm Fis7 Hm Hm Hm Em

1. 2. (19)

Hm Hm Hm G7 Cm G7 Cm Cm G7 Cm

(20)

Cm Cm Fm Cm Cm F F C

1. 2. (21)

Fm Cm Dm A7 Dm Dm Dm Gm



22

1. 2.

Dm Dm Dm E7 Am E7 Am

Detailed description: This system contains measures 22-26. Measure 22 is the start of a first ending (1.) with chords Dm, Dm, Dm, E7, Am, E7, Am. Measure 23 is the start of a second ending (2.) with chords Dm, E7, Am, Am, Dm, Am, Dm, E7. Measures 24-26 continue the second ending with chords Am, E7, Am, Am, Dm, Am, Dm, E7.

Am E7 Am Am Dm Am Dm E7

Detailed description: This system contains measures 27-31. Measure 27 has chords Am, E7, Am. Measure 28 has chords Am, Dm, Am, Dm, E7. Measures 29-31 continue with chords Am, Dm, Am, Dm, E7.

23

1. 2. >

Am E7 Am D D A Dm Am

Detailed description: This system contains measures 32-36. Measure 32 is the start of a first ending (1.) with chords Am, E7, Am. Measure 33 is the start of a second ending (2.) with chords D, D, A, Dm, Am. Measures 34-36 continue with chords D, D, A, Dm, Am.

24

2.

Hm Fis7 Hm Hm Hm Em Hm

Detailed description: This system contains measures 37-41. Measure 37 is the start of a second ending (2.) with chords Hm, Fis7, Hm. Measures 38-41 continue with chords Hm, Hm, Em, Hm.

25

1. 2.

Hm Hm E7 Am E7 Am Am E7 Am

Detailed description: This system contains measures 42-46. Measure 42 is the start of a first ending (1.) with chords Hm, Hm, E7. Measure 43 is the start of a second ending (2.) with chords Am, E7, Am, Am, E7, Am. Measures 44-46 continue with chords Am, E7, Am, Am, E7, Am.

Am Dm Am Dm E7 Am E7 Am

1. 2. >

The first system of music consists of two staves. The treble staff contains a melodic line with eighth and sixteenth notes. The bass staff provides a harmonic accompaniment with chords. The first ending is marked with a '1.' and a repeat sign, leading to a final chord. The second ending is marked with a '2.' and a repeat sign, leading to a final chord with an accent (>).

Am Am Dm Am Am Am

1. 2. >

The second system of music also consists of two staves. The treble staff continues the melodic line. The bass staff provides a harmonic accompaniment with chords. The first ending is marked with a '1.' and a repeat sign, leading to a final chord. The second ending is marked with a '2.' and a repeat sign, leading to a final chord with an accent (>).





## ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Ваганова А. Основы классического танца. – Ленинград, 1980.

Верховинець В. Теорія українського народного танцю. – Київ, 1990.

Гі Дені, Люк Дассвіль. Всі танці. – Київ, 1987.

Історія України. – Київ, 1995.

Габорець В. Жива легенда нашої культури. – Ужгород, 2010.

Рудейчук В., Сможаник В. Розвиток аматорського мистецтва. – Перечин: ТУРпрес, 2008.

Керечанин В. Барви народних творінь. – Ужгород, 1977.

Керечанин В. Відлуння пережитих років. – Ужгород, 2002.

Овиди дивосвітів. – Ужгород, 2000.

Культурологічні джерела. – 2011. – № 1–2.

Слався, Отечество наше свободное, счастья народов надежный оплот. Розповіді учасників декади українського мистецтва та літератури в Москві // Советское Закарпатье. – 1951. – 25 июля.

Сусліков М. Кіпрські зустрічі // Закарпатська правда. – 1979. – 28 листопада.

Бек Є. Творчі висоти „Юності Закарпаття” // Молодь Закарпаття. – 1980. – 22 липня.

Зейкан Ю. Постановщик и исполнители // Закарпатская правда. – 1983. – 11 марта.

Макара О. Балетмейстер, що першим вивів закарпатський танець на сцену // Ужгород. – 2010. – 12 червня.

Баранчиков С. „Юність Закарпаття” зачаровує глядачів // Новини Закарпаття. – 2000. – 27 липня.

Баранчиков С. „Юність Закарпаття” – гордість нашого краю // Новини Закарпаття. – 2001. – 8 грудня.

Баранчиков С. Легенда української хореографії // Профспілкові вісті. – 2010. – 22 квітня.

Баранчиков С. Нові висоти митця // Профспілкові вісті. – 2001. – 7 вересня.

Гончарова Н. Михайло Сусліков: „Щоб побачити Сталіна, працівники ЦК КПУ вдягали шаровари...” // РІО. – 2004. – 3 квітня.

Гранчак Н. Напряженные дни – радость творчества // Закарпатская правда. – 1980. – 24 февраля.

Гутник В. Из чистих джерел // Молодь Закарпаття. – 1979. – 1 травня.

Деяк Л. Михайло Сусліков: картина Бокшая „Бокораші” надихнула мене на постановку однойменної хореографічної композиції // Ужгород. – 2007. – 28 вересня.

Дуда И. Горячая любовь к танцу // Закарпатская правда. – 1980. – 21 августа.

Котенко С. Історія кохання Михайла Суслікова, яка триває 40 років // Старий замок. – 2001. – 13 грудня.

Котенко С. Навіть у 80 літ танець молодить // Срібна Земля-фест. – 2001. – 25 грудня.

Лемко Й. Шлях до майстерності // Новини Закарпаття. – 1991. – 14 грудня.

Макара О. Людмила Петрецька: „Зірковості” собі ніколи не дозволяла, не вітаю її у „Веселці” // Ужгород. – 2008. – 31 травня.

Передова стаття. Лауреати премії комсомолу республіки // Молодь Закарпаття. – 1980. – 28 червня.

Сірак Й. Живлюща висота // Молодь Закарпаття. – 1979. – 9 червня.

## ХРОНОЛОГІЯ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА ЛЬВОВИЧА СУСЛІКОВА

- |  |                              |
|--|------------------------------|
| У Лева Пікасовича і Тетяни Никонівни Суслікових народився син Михайло.   | <b>1922 рік,<br/>1 січня</b> |
| Михайло Сусліков почав відвідувати хореографічну студію при Київському будинку вчителя під орудою Бориса Олександровича Таїрова, заслуженого артиста УРСР. | <b>1934 рік</b>              |
| Почав навчатися у Київському хореографічному технікумі.  | <b>1936 рік</b>              |
| Навчаючись на третьому курсі технікуму, паралельно працює актором балету Київського театру опери і балету імені Т.Г. Шевченка.                             | <b>1939 рік</b>              |
| Михайла Суслікова призвали в армію. Через три місяці за станом здоров'я був комісований.   | <b>1941 рік</b>              |
| Працював у Московському театрі оперети, який під час війни був евакуйований у м. Іжевськ (Удмуртія).   | <b>1942 рік</b>              |
| Влаштується на роботу в ансамбль пісні і танцю Київського військового округу.  | <b>1943 рік</b>              |
| Починає працювати в Запорізькому обласному музично-драматичному театрі імені М. Щорса.   | <b>1944 рік</b>              |
| Познайомився з майбутньою дружиною – Лідією Миколаївною Муромцевою, співачкою.   | <b>1944 рік</b>              |
| З бригадою артистів Запорізького обласного музично-драматичного театру імені М. Щорса направлений у розташування 4-го Українського фронту.                 | <b>1944 рік,<br/>грудень</b> |

- 1945–1947 роки** Творче відрядження на Закарпаття із Запорізьким обласним музично-драматичним театром імені М. Щорса.
- 1948 рік** Михайлові Суслікову запропонували посаду балетмейстера Закарпатського обласного музично-драматичного театру. Пропозиція була прийнята.
- 1948 рік** У родині Суслікових народився син Леонід.
- 1949–1951 роки** Михайло Сусліков – артист балету Закарпатського народного хору.
- 1952–1955 роки** Михайло Сусліков – соліст-танцівник ансамблю „Угорські мелодії”.
- 1956 рік** Художній керівник танцювального ансамблю „Свалява”.
- 1958 рік** У родині Суслікових народилася донька Людмила.
- 1958 рік** Відбулася незабутня зустріч Михайла Суслікова з Махмудом Есамбаєвим.
- 1959 рік** Початок довгих і плідних років особистої творчої дружби Михайла Суслікова з Ігорем Мойсеєвим.
- 1961 рік** Михайло Сусліков очолив новостворений ансамбль танцю „Юність”.
- 1962 рік** Творча зустріч ансамблю „Юність” з Державним ансамблем народного танцю УРСР під орудою Павла Вірського.
- 1963 рік, грудень** „Юність” бере участь у концерті для учасників Пленуму ЦК компартії України. Ансамблю присвоєно звання народний самодіяльний ансамбль танцю.
- 1965 рік** Михайло Сусліков як головний хореограф репрезентував у Києві звітний концерт на честь 20-річчя возз’єднання Закарпаття з Україною.
- 1966 рік** Участь у Всесвітньому фестивалі молоді в Парижі (місячна поїздка). Ансамбль нагороджений срібною медаллю.

Конкурс самодіяльного хореографічного мистецтва, присвяченого 50-річчю Великого Жовтня. Ансамбль зайняв перше місце.	1967 рік
Виступ на Декаді української літератури і мистецтва у Москві з хореографічною композицією „Бокораші”.	1967 рік
Ансамбль „Юність Закарпаття” отримав звання заслуженого ансамблю танцю України, а Михайло Сусліков – заслуженого працівника культури УРСР.	1967 рік
Участь у Міжнародному фестивалі у м. Белград (Югославія).	1971 рік
Ансамбль „Юність Закарпаття” нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.	1974 рік
Ансамбль „Юність Закарпаття” відзначений званнями лауреата обласної комсомольської премії імені Дмитра Вакарова та республіканської комсомольської премії імені Миколи Островського.	1979 рік
Двотижнева творча поїздка учасників ансамблю танцю „Юність Закарпаття” для участі в Днях культури України на Кіпрі.	1979 рік
Презентація українського мистецтва в Югославії (30-денні гастролі).	1979 рік
Участь у святкових заходах у Києві у рамках „Олімпіади-80”.	1980 рік
Гастрольна поїздка з офіційною делегацією у Канаду.	1980 рік
За особисту плідну та багаторічну роботу в галузі культури і мистецтва України Михайлові Суслікову було присвоєно почесне звання – заслужений артист УРСР.	1980 рік
Гастролі в Анголі та Сан-Томе і Принсіпі (Африка).	1984 рік
Михайло Сусліков отримав найвищу нагороду Федерації профспілок України – нагрудний знак ФПУ „Профспілкова відзнака”.	1986 рік
Десятиденна поїздка у Великобританію, яку британська преса назвала „10 днів, які вразили Великобританію”.	1987 рік



- 1989 рік** Ансамбль „Юність Закарпаття” – лауреат Міжнародного фестивалю у Словаччині.
- 1992 рік** „Юність Закарпаття” – лауреат Міжнародного фестивалю у м. Лангароне (Італія).
- 1993 рік** Місячні гастролі у містах Італії.
- 1994 рік** Ансамбль став лауреатом Міжнародного фестивалю у м. Зелена Гура (Польща).
- 1996 рік** Тридцятиденні гастролі ансамблю в Італії.
- 1998 рік** Ансамбль став лауреатом Міжнародного фестивалю у м. Ла-Гарде (Франція).
- 1999 рік** Творчий звіт Закарпатської області у Києві. Михайло Сусліков – головний балетмейстер.
- 1999 рік** Михайлові Суслікову Указом Президента України присвоєно звання – народний артист України.
- 2001 та 2004 роки** Михайло Сусліков – головний балетмейстер творчих звітів Закарпатської області у столиці України.
- 2007 рік** Рішенням Ужгородської міської ради Михайлові Львовичу Суслікову присвоєно звання „Почесний громадянин міста Ужгород”.
- 2009 рік** Ансамбль „Юність Закарпаття” завоював Гран-прі на Міжнародному хореографічному конкурсі-фестивалі „Танці з Карпатами”.
- 2009 рік** Михайло Сусліков – постановник хореографічних композицій „Опришки” та „В сузір’ї дружби – мати-Україна” на творчому звіті Закарпатської області „Дивосвіти Срібної Землі”.
- 2009 рік** Указом Президента України Михайла Суслікова нагороджено орденом „За заслуги” III ступеня.
- 2010 рік** Михайло Сусліков – лауреат Всеукраїнської профспілкової номінації „Оплески”.

## ЗМІСТ

<i>Юрій Глеба. Шановний читачу!</i> .....	3
Їх покликання – бути творцями краси. <i>Передмова</i> .....	5
У вирі стихії танцю.....	18
А починалося все так.....	24
Фронтowe відрядження.....	31
Його перші закарпатські сторінки.....	39
Свалявські метаморфози.....	45
Крила розправляє „Юність”.....	52
„Наш Батя все може!”.....	83
<i>Леонід Сусліков. Доктор наук – лицар Терпсіхори</i> .....	83
<i>Людмила Петрецька. Коли віриш – мрії</i> <i>збуваються</i> .....	90
<i>Михайло Митровка. Михайло Сусліков – педагог</i> .....	97
<i>Іван Король. Яскрава сторінка аматорського</i> <i>мистецтва</i> .....	103
<i>Анатолій Малеваний. Бате – 90,</i> <i>“Юности” – 50!</i> .....	105
Витоки неповторності його творчості. <i>Післямова</i> .....	109
Хореографічна композиція „Легенда Карпат” та народні танці Закарпаття „Карічка”, „Вітальна гуцулочка”, „Плав’янський вертунець”, поставлені народним артистом України Михайлом Львовичем Сусліковим.....	113
Хореографічна композиція „Легенда Карпат”.....	113
Народний танець Закарпаття „Карічка”.....	135
Народний танець Закарпаття „Вітальна гуцулочка”.....	149
Народний танець Закарпаття „Плав’янський вертунець”.....	175
Використані джерела та література.....	201
Хронологія життя та творчої діяльності Михайла Львовича Суслікова.....	203



64-00

**Кобаль Василь**

К 55 Батя: Нариси про життя і творчий шлях видатного балетмейстера Срібної Землі – Закарпаття народного артиста України Михайла Львовича Суслікова – художнього керівника заслуженого ансамблю танцю України “Юність Закарпаття” обласного Будинку культури профспілок. – Ужгород: КП “Ужгородська міська друкарня”, 2011. – 208 с; 48 с. вкл.

ISBN 978-966-2921-75-5

ББК 85.335.42(4УКР-43АК)

УДК 792.82(477.87)

*Літературно-художнє видання*

**КОБАЛЬ Василь Васильович**

**БАТЯ**

Нариси про життя і творчий шлях  
видатного балетмейстера Срібної Землі – Закарпаття  
народного артиста України  
**Михайла Львовича Суслікова** –  
художнього керівника заслуженого ансамблю танцю  
України “Юність Закарпаття”  
обласного Будинку культури профспілок

У книзі використані фото з приватних архівів  
родини М. Л. Суслікова, учасників ансамблю „Юність Закарпаття”  
та окремих працівників культури  
Закарпатської області

Редактор Людмила Яцишин  
Ілюстрації Емма Левадська  
Дизайн та обкладинка Галина Юречко  
Комп'ютерне забезпечення Наталія Азарова  
Технологічний супровід Любов Яковець  
Коректори Олександра Обручар,  
Марія Самборська

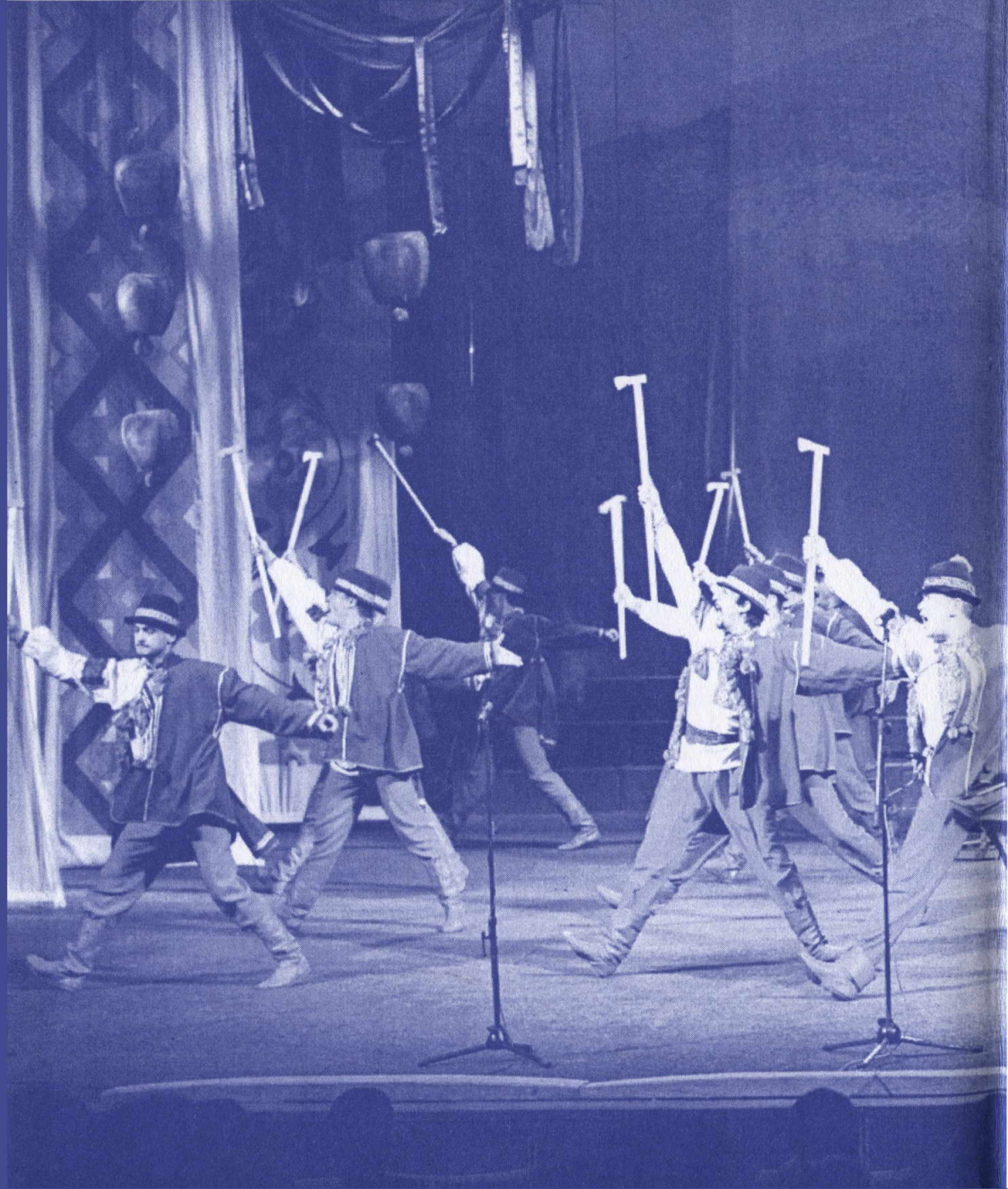
Підп. до друку 15.11.11. Формат 70x84/16.  
Друк офсетний. Папір офсетний та крейдований.  
Гарнітури Times New Roman, Ametist.  
Ум. друк. арк. 14,17 + 3,27 вкл.  
Ум. фарб.-відб. 42,23. Обл.-вид. арк. 19,35.  
Замовлення 801. Тираж 500 пр.

КП «Ужгородська міська друкарня».  
88005 Ужгород, Руська, 13.

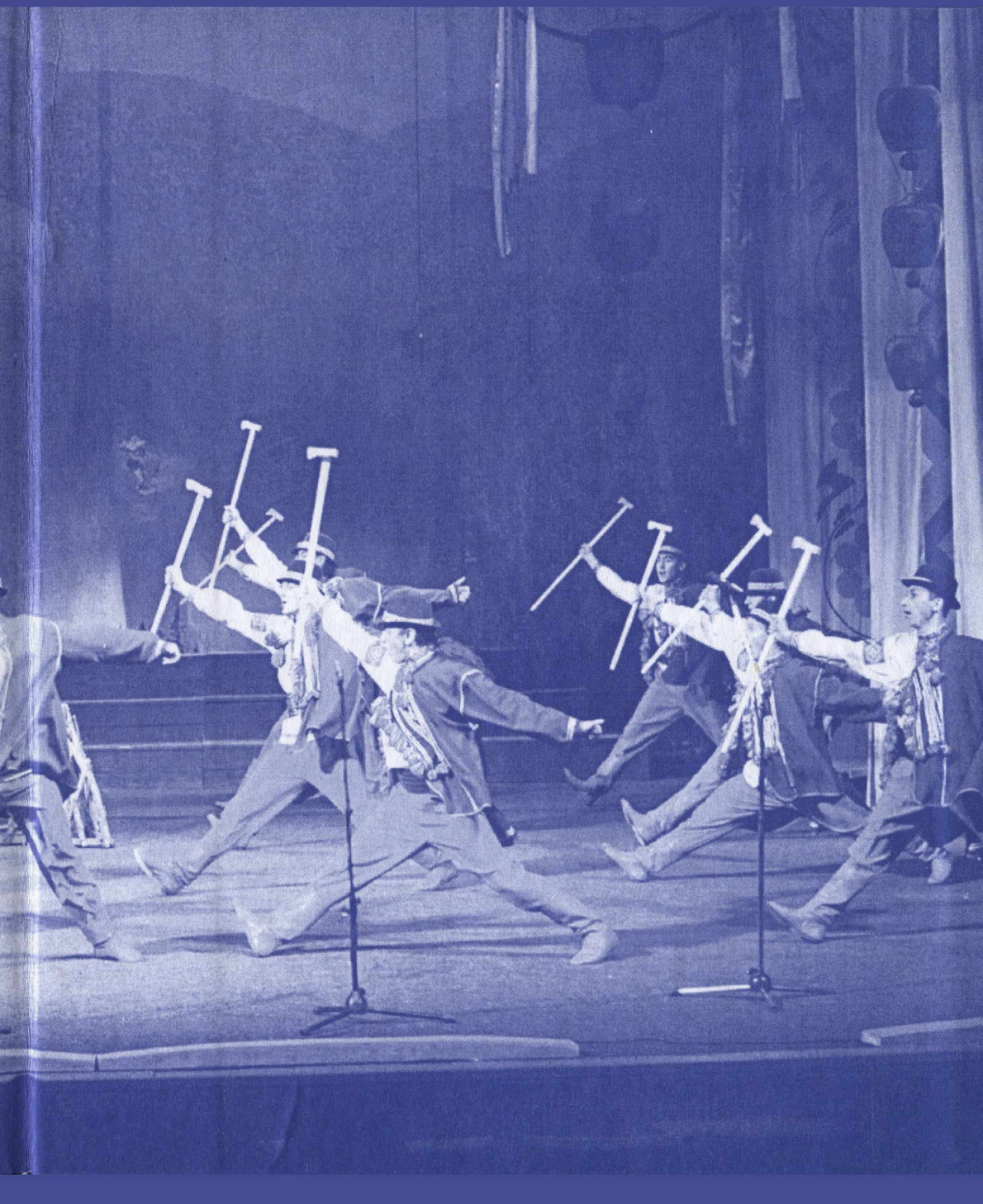
*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи  
до Державного реєстру видавців, виготівників  
і розповсюджувачів видавничої продукції  
серія ДК № 2431 від 08.02.2006 р.*













ISBN 978-966-2921-75-5